

591971980

101 KØBENHAVNS
KOMMUNES
BIBLIOTEKER

09.463 KØ

RHB

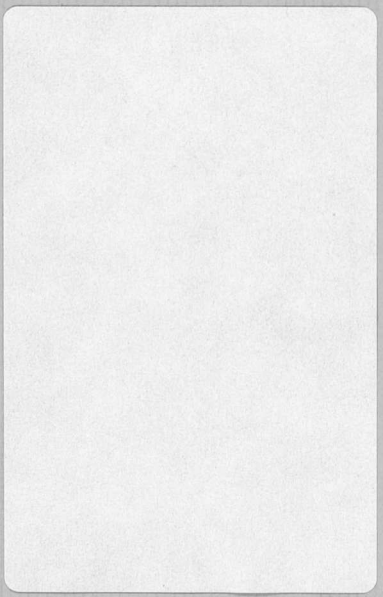
09 KØ

09.463

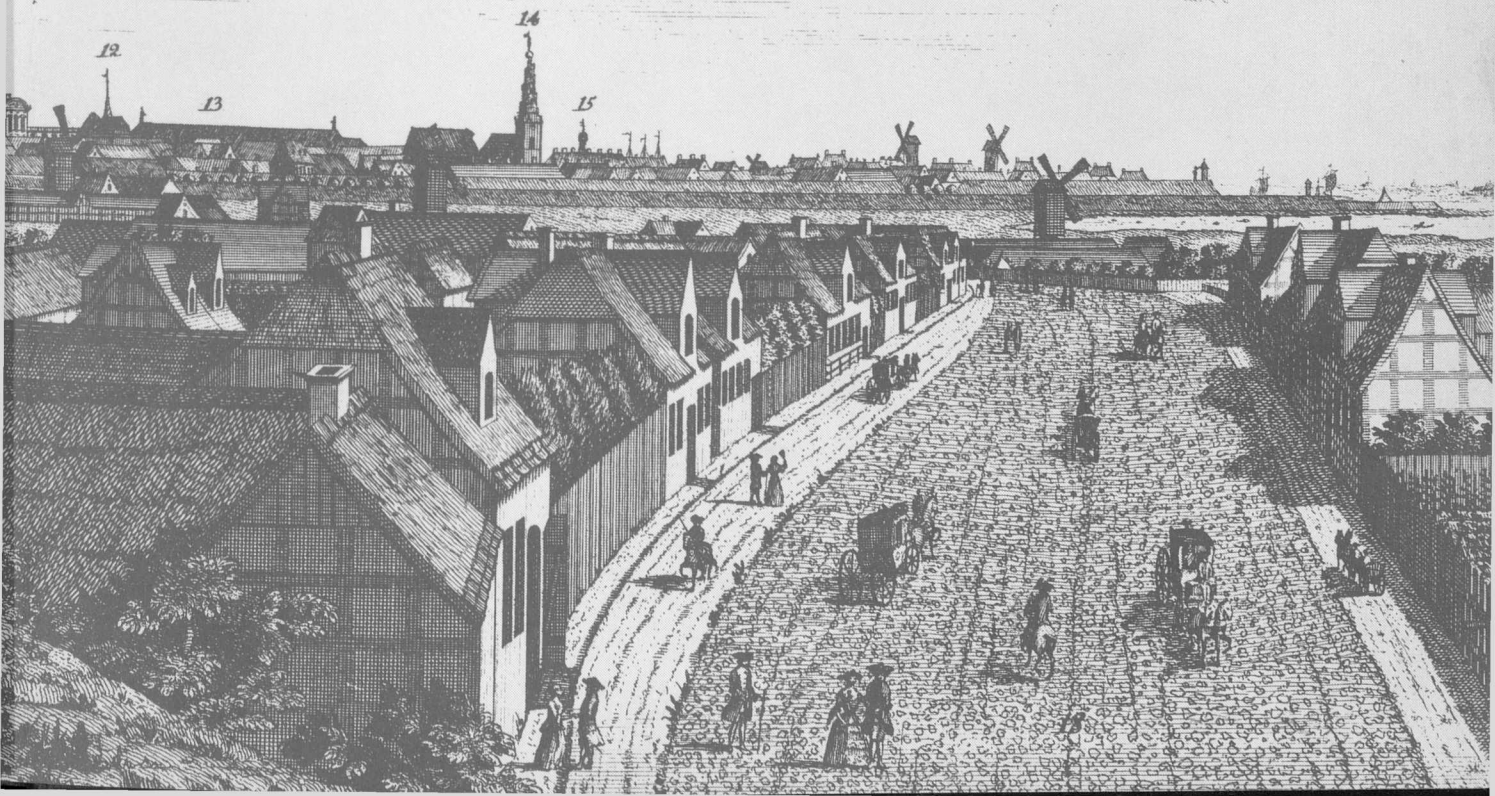
KØ

ex. 1

KØBENHAVNSKE MOTIVER

1587-1807

Udstillingen er åben daglig 10-16,
tirsdag aften tillige 19-21.

Omslag: Udsigt fra Vesterbro mod København 1756.
Kobberstik af Hans Qvist efter tegning af Johan Jacob
Bruun. Fra Bruuns Novus Atlas Daniae, Kbh. 1761
(kat. nr. 67). Gengivet let beskåret i originalens stør-
relse.

Københavnske motiver

1587-1807

KØBENHAVNSKE MOTIVER

1587-1807

Ved John Erichsen

KØBENHAVNS BYMUSEUM

31. maj - 31. juli 1974

UDSTILLINGSKOMITÉ

Overinspektør, mag. art. Erik Fischer.
Stadsarkivar, dr. phil. Sigurd Jensen.
Museumschef Steffen Linvald.
Kontorchef, cand. jur. P. A. Tvede.

UDLÅNERE

Hendes Majestæt Dronningens Håndbibliotek.
Professor, arkitekt m. a. a. Jørgen Bo.
Chapmannskolans Bibliotek, Lund.
De danske Kongers kronologiske Samling på Rosenborg.
Hamburger Kunsthalle.
Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg.
Det kongelige Bibliotek.
Kungliga Biblioteket, Stockholm.
Kunstakademiets Bibliotek, Samlingen af Arkitekturtegninger.
Københavns Stadsarkiv.
Det nationalhistoriske Museum på Frederiksborg.
Nationalmuseet, Antikvarisk Topografisk Arkiv.
Rigsarkivet, 3. afdeling.
Rådhusbiblioteket.
Statens Museum for Kunst, Den kongelige Kobberstiksamling.
Professor, dr. juris. Carsten Welinder, Lund.
Fru Karen Margrethe Wivel.
Øregaard Museum.

Københavnske Motiver 1587-1807.

Bogen er sat med Linotype Aldus
og trykt i Krohns Bogtrykkeri
på specialtryk 250
fra De forenede Papirfabrikker.

Bogbinderarbejdet er udført af
Harry Fløistrups Bogbinderi

© KØBENHAVNS BYMUSEUM

ISBN 87 99705 05 2

Indhold

Forord	7
Indledning	9
Katalog	16
Engelsk indledning	95
Engelsk katalog	105
oversat af Susanne Lindgren	
Litteraturfortegnelse	139
Kunstnerfortegnelse	141
Personregister	147
Stedregister	151
Københavnskort 1754	på bagklappens inderside.

Forord

Den foreliggende udstilling: "Københavnske motiver 1587-1807" illustrerer hovedstadens udvikling i 220 år - fra den ældste autentiske udsigt over byen 1587 til det engelske bombardement 1807.

Udstillingen omfatter akvareller, tegninger og grafik men derimod ikke malerier. Ialt er udstillet 150 billeder, men skønt adskillige prospekter i årenes løb utvivlsomt er gået tabt, er det dog muligt ved hjælp af dem, der er bevaret at give et indtryk af byens karakter med kun 10 års mellemrum. Det er især udviklingen indenfor voldene efter Christian IV's store udvidelser af byens område i begyndelsen af 1600-tallet, den belyser. Billeder af skelsættende historiske begivenheder som svenskekrigene og de to store brande 1728 og 1795 er kun udstillet rent periferisk, men derimod er resultatet af genrejsningen efter disse hændelser rigt illustreret.

Henved halvdelen af de udstillede billeder hidrører fra Bymuseets egne samlinger, men uden stor imødekommenhed fra en række andre museer, biblioteker og private samlere havde det ikke været muligt at tilvejebringe så fyldigt et materiale.

Bymuseet bringer herved alle sin hjerteligste tak, ligesom en særlig tak også skal rettes til Københavns Kulturfond, der har muliggjort dette katalogs trykning og til Statens humanistiske forskningsråd, som har bekostet dets oversættelse til engelsk. Udstillingen er tilvejebragt og arrangeret af museumsinspektør, cand. mag. John Erichsen, der ved katalogteksternes udarbejdelse har været assisteret af stud. mag. Mikael Wivel.

Steffen Linvald

Indledning

„Paa Land-Siderne sees Staden, formedelst sin nedrige Lægde, ikke langt fra, undtagen nogle af dens høyeste Taarne: Men naar man paa Valbye-Banke, kommer den een og en halv Fierdingvey nær, da falder Øyet først paa de der underliggende Forstæder ved Vester- og Nørre-Broe, som ere opfyldte med en behagelig Blanding af Bygninger, Hauger og Alleer: dernæst paa Staden selv, med dens Volde og Palladser, med Søen uden om, hvilket tilsammen giver en meget riig og herlig Prospect.“ Således indleder Erik Pontoppidan sin beskrivelse af København 1764, og således tonede byen frem for de mange rejsende, der kom hertil ad landevejen.

Det danske landskab er som bekendt fladt, men fra Valby Bakke var der dog mulighed for at tage byen i øjesyn under eet, og utallige er de kunstnere, som gennem tiden har gengivet dette panorama. I løbet af det tidsrum på 220 år, som udstillingen omfatter, undergik denne udsigt naturligvis mange ændringer. Krige og brandkatastrofer undlod ikke at sætte deres præg på København – genopbygning rådede dog bod på ødelæggelserne, og virksomme bygherrer tilførte byens fysiognomi nye karaktertræk.

Vor ældste kendte gengivelse af København er dobbeltprospektet fra Civitates orbis terrarum 1587; det bygger på en habil kunstners forarbejde og giver et særdeles pålideligt billede af den senmiddelalderlige stad med mur, knejsende spir og lave bindingsværksbygninger. Med Christian IVs tiltræden 1596 indledtes en ny æra: befæstningen moderniseredes med bastioner, der skulle kunne modstå kanonbeskydning, og ved Slottet anlagdes et vældigt søarsenal, som med Christianshavns grundlæggelse på den anden side af havneløbet blev godt beskyttet. En endnu større byudvidelse fulgte med Ny-København mod nordøst, hvor hele området mellem nuværende Gothersgade og Kastellet indlemmedes. Kongen var også en dynamisk bygherre, spiret på Blåtårn, Rådhuset, Holmens – og Trinitatis kirke med Rundetårn, Børsen, Rosenborg og Nyboder er resultaterne heraf. Under hans søn, Frederik III, belejrede svenskerne byen, som ganske vist holdt stand, men det var dog klart, at befæstningen var utilstrækkelig. Straks efter enevældens etablering 1660 begyndte man at forbedre befæstningen. Den nederlandske fortifikationsekspert, Henrik Rüse, kaldtes herop, og han opførte et stærkt citadel ved den gamle Skt. Annæ skanse, lod nye solide bastioner og dybe grave anlægge herfra til byens vestende, hvor han foretog en vældig udvidelse dels ved forskydning af volden,

dels ved opfyldning i Kalvebod strand. Han planlagde bebyggelse for det indvundne område, Stormgadekvarteret, såvel som for hele Ny-København. Omkring Christianshavn lagdes også nye bastioner, og 1692 nåede fæstningsringen helt ud til Hukket over for Kastellet. København var blevet en dobbeltby, gennemstrømmet af en „flod“. Hele dette anlæg holdt sig stort set uændret til 1856, da militæret omsider opgav at bevare København som en lukket fæstning.

Den unge enevælde havde også behov for prægtige pladser og monumentalarkitektur. Resultatet blev i første omgang Kongens Nytorv med store adelshoteller og monarkens rytterstatue – en place royale efter fransk forbillede. Under Den store nordiske krig bombarderedes København, som dog ikke led større skade; i krigens kølvand fulgte imidlertid pesten, som bortrev ikke færre end 22000 mennesker – en trediedel af byens befolkning. Få år efter ramtes København af endnu en katastrofe: branden 1728. Den raserede omkring halvdelen af byen og lagde ca. 1450 borgerhuse i aske, mens en række kirker og offentlige bygninger ødelagdes eller beskadigedes alvorligt. Nu fulgte en forbløffende genrejsning, for borgerhusenes vedkommende efter typetegninger af overlandbygmester J. C. Krieger, der også gav sig af med store dele af det offentlige byggeri. Samtidig besluttede kongen at nedrive det flere gange ombyggede middelalderlige slot og i stedet rejse en moderne residens, det første Christiansborg, som man arbejdede på i årtier.

Den følgende tid var en opgangsperiode; handelskompagnier stiftedes, og de etablerede sig ved havnen på store opfyldte pladser, hvor pakhus m.m. opførtes. En handelsmatador som Andreas Bjørn anlagde sin egen værftsindustri på nuværende Wilders plads, og ved århundredets midte tog kredse omkring ham initiativet til bebyggelse af Amalienborgområdet, der siden lystslottet Sophie Amalienborgs brand 1689 havde henligget som have og eksercerplads. Her rejstes under hofbygmester N. Eigtveds ledelse en moderne bydel med adskillige borgerhuse og palæer omkring den oktagonale centralplads. 1794 nedbrændte Christiansborg, og den hjemløse kongefamilie flyttede nu residensen til Amalienborgpalæerne, der oprindeligt var opført af fire privatmænd. Året efter, i 1795, udbrød Københavns anden storbrand, hvor ca. 950 huse og talrige offentlige bygninger blev luernes bytte. Genopbygningen iværksattes hurtigt – nu var det hofbygmester C. F. Harsdorffs klassicistiske arkitektur, der tjente som forbillede. Snart standsede europæiske begivenheder dog byggeriet, idet Danmark blev inddraget i Napoleonskrigene. 1801 tabtes Slaget på Rheden, og seks år senere fulgte Københavns bombardement, hvorunder ca. 300 ejendomme ødelagdes totalt og ca. 1500 delvist – det var især kvarteret omkring Frue plads, det gik ud over.

Udstillingens 150 prospekter afspejler tilsammen dette forløb fra senmiddel-

alderens by, som vi finder den på 1587-stikket, til Frederik VI's København, gengivet i Eckersbergs akvareller. Hensigten med præsentationen af „Københavnske motiver 1587-1807“ er at foretage en samlet fremlæggelse og behandling af det omfattende og meget væsentlige kildemateriale til belysning af hovedstadens topografi og arkitektur, som er nedlagt i de mange hånd tegnede og grafiske blade. Dette materiale er naturligvis ingenlunde ukendt, og størstedelen har da også været publiceret spredt i videnskabelige og populære værker. En fortrinlig oversigt findes i historikeren W. Møllerups bog fra 1912 „Danmarks gamle Hovedstad i Prospekter fra Middelalderens Slutning til Voldene faldt.“ For et halvt århundrede siden arrangerede Den kongelige Kobberstiksamling en udstilling af de derværende topografiske blade med motiver fra København, der desværre ikke udmøntedes i nogen katalog.

Historievidenskaben har længe betjent sig af prospekter og reportageblade til illustration af den almindelige historie, men det var tidligere karakteristisk, at dette billedmateriale hovedsagelig indgik som supplement for at levendegøre fremstillingen. Det er vel især arkæologien, kultur- og kunsthistorien samt topografien, der for alvor har benyttet prospekter som *kilder*. Faghistorikerne har også erkendt, at dette materiale må behandles med samme forsigtighed som de ikke-skriftlige kilder – det må underkastes kritiske prøvelser. Har tegneren oplevet den skildrede begivenhed eller set den afbildede lokalitet? Har han udført skitser „on location“, eller bygger hans gengivelse kun på erindring? Har han pyntet på virkeligheden etc. Der kan selvsagt være utallige årsager til at f. eks. en krigshandling eller et bygningsværk fremstilles anderledes, end disse faktisk tog sig ud på det pågældende tidspunkt.

Sit ensartede materiale til trods rummer denne udstilling talrige variationer i autenticitet. Johan Jacob Bruuns prospekter, der normalt nyder stor tillid, er gode eksempler herpå. En gouache forestillende det i 1689 nedbrændte Sophie Amalienborg (kat. nr. 19) angives at skildre dets udseende 1681. Bruun er født i 1715 og må således have betjent sig af ældre forlæg; sammenholdt med et med slottet samtidigt maleri kan det konstateres, at Bruun har udeladt halvdelen af facadens pilastre, ligesom han har gengivet bygningen som værende gul og ikke rød. To andre gouacher viser Københavns slot 1698 (kat. nr. 23 og 23 A) og må ligeledes være udført efter et ældre, nu ukendt forlæg, muligvis af Bruuns lærer fra 1732, J. H. Coning, der selv malede prospekter. Disse to gouacher er langt fra ens, idet Slottet og Rentekammerbygningen på det ene fremtræder kvadermuret, hvilket aldrig har været tilfældet. Der er også afvigelse ved Blåtårn. Begge disse billeder er naturligvis andenhånds i forhold til objektet, men derfor kan de meget vel være

primære for os i dag. På udstillingen ses også to panoramaer af byen fra søsiden (kat. nr. 80 og 81); det første er en løs blyantskitse, let i stregen og ikke tynget af detaljer. Det andet er derimod en færdig og gennemarbejdet lavering, præcis i stregen og rig på korrekt iagttagne enkeltheder. Udsigterne er taget fra nøjagtigt samme punkt og er identiske også for en række detaljers vedkommende. I det første tilfælde står vi over for en umiddelbar, på stedet (det kongelige vagtskib på Rheden) tegnet skitse, mens det andet repræsenterer den i atelieret udfærdigede lavering, som er ført op i stort format og forsynet med forklarende tekst og datering (1759). Hvor stor tidsafstand er der imellem disse blade? Vi ved det ikke, men kan til gengæld inddrage to andre udsigter fra yderhavnen (kat. nr. 66); de er identiske i synsvinklen, men afviger i gengivelsen af byen en anelse fra de hidtil omtalte. De er imidlertid begge signeret af Bruun, dateret 1754 og 1756 og udført henholdsvis i akvarel og pen og tusch. Alene teknikken gør nogen forskel, men spørgsmålet er, om ikke alle udsigterne hænger sammen og baserer sig på den nævnte blyskitse, udført ombord på det kongelige vagtskib en dag senest 1754. Det kan naturligvis ikke siges med sikkerhed, og Bruun kan udmærket have haft lejlighed flere gange til at aftegne byprofilen ude fra Rheden, men man skal nok være varsom med den anførte datering, ligesom den endelige bearbejdelse hjemme i atelieret har muliggjort tilføjelser f. eks. af projekterede bygninger.

Her har vi beskæftiget os med een og samme kunstner, men man vil bemærke, at en lang række af udstillingens prospekter er kobberstik og raderinger; for de fleste gælder, at de er udført af fagstikkere, som har arbejdet efter andre kunstneres forlæg. I denne overførelsesproces er der selvfølgelig mange fejlmuligheder – gravøren kan misforstå, forenkles eller simpelthen forringe motivet. Man behøver blot sammenligne Bruuns tegninger med Hans Qvists kobberstik (se f. eks. kat. nr. 41 og 67) for at konstatere, hvor meget der kan gå tabt undervejs – det kan selvfølgelig også gå den modsatte vej. En del prospekter udkom i bogform; ofte var bøgernes tilblivelse en langsommelig historie, og stikkene kunne på denne måde blive forældede, inden de udkom. Til Pontoppidans Atlas benyttedes i flere tilfælde forældede forlæg, og mange illustrationer kan derfor ikke siges at være repræsentative for udgivelsestidspunktet. Nogle stik blev – navnlig i ældre tid – kopieret i det uendelige, de fungerede som vandrestik, der kunne optræde i Tyskland, Holland, Frankrig, Italien etc., og på deres lange færd glemte man, at de for længst var forældede. Således benyttede man f. eks. van Wick (kat. nr. 3) langt op i tiden, ligesom Dahlbergs belejringsstik fra 1658 (kat. nr. 11) optræder „friskrabt“ som byprofil under et kort udgivet af Matthias Seutter i det 18. århundrede.

Endnu en fejlkilde er hyppig: blandingen mellem virkelighed og projekt. Ofte har kunstneren haft kendskab til projekter og igangværende byggeri, og han har så aftegnet f. eks. en bygning i overensstemmelse med det approberede udkast, som måske senere ændredes. Det gælder Marselis' gengivelse af Kancelliet (kat. nr. 27). Leclercs pragtfulde veduter af Christiansborg indeholder også elementer af projektmæssig karakter, men tillige viser de slottet og dets omgivelser i stærkt idealiseret skikkelse (kat. nr. 56-59). På Tuschers vue op gennem Størrestræde (kat. nr. 37) er hele billedets venstre side fri fantasi og blot tilføjet for at gøre prospektet smukkere og mere fuldkomment. En maler som J. P. Lund har stillet sig meget frit i forhold til motivet, og i hans produktion træffer man også capricen, hvor den topografiske sammenhæng helt er ophævet.

Man skal meget langt tilbage i billedkunstens historie for at træffe den første gengivelse af en by eller et bygningsværk, men det varede længe, inden byen som motiv avancerede fra det, man kunne kalde den urbane baggrund, til at blive et selvstændigt emne. Som så mange af maleriets grene er også prospektet udledt af det religiøse maleri – det gælder portrættet, landskabs-, genre- og blomsterbilledet. Ofte var byen baggrund for en korsfæstelsesscene, og så kunne den symbolisere det himmelske Jerusalem. I apsismosaikker og -fresker træffer man hyppigt Bethlehem i den ene side og Jerusalem i den anden. Kunstnerne havde næppe set disse byer endsige det himmelske Jerusalem, og de gengav dem derfor frit efter fantasien, som bød dem at male byer eller byformer, de kendte, hvis de da ikke valgte selve den by, hvori de levede.

Det er blevet sagt, at det topografiske maleri – og hermed menes portrætteringen af identificerbare byer, gader, eller bygninger – opstod, da Brunelleschi kort efter 1400 malede sine berømte tavler fra Piazza del Duomo og Piazza della Signoria i Firenze. Dette hang naturligvis sammen med genopdagelsen af perspektivet. Med træsnittet og bogtrykkerkunstens opfindelse øgedes mulighederne for at sprede oplysninger om andre steder, og netop renaissancens og opdagelsens tidsalder havde vældigt behov herfor. Fra det 15. århundredes sidste fjerdedel stammer de ældste mangfoldiggjorte byfremstillinger; det første eksempel er Werner Rolewincks *Faciculus temporum* (1474) med et panorama af Köln, mens andenudgaven tillige indeholdt et prospekt af Venezia. Med Hartmann Schedels *Weltchronik* fra 1493 indledes rækken af *cosmographier*. En af de berømteste er Georg Braun & Franz Hogenbergs *Civitates orbis terrarum*, som udkom i Köln fra 1580 og fremefter. I dette værks fjerde bind, der er tilegnet kong Christian IV, optræder et stort antal danske byer, og blandt dem København, som oven i købet vises fra to sider.

Mens Braun & Hogenberg og andre værker af lignende art, f. eks. Merians *Theatrum europeam* fremstillede byerne i panoramaer set *udefra* – ofte i fugleperspektiv – var der i Italien tillige en tradition for at skildre byerne, navnlig i Venezia og Rom, *indefra*. Man interesserede sig ikke blot for totaliteten, men også i høj grad for særlig markante bygningsværker og seværdigheder, i Rom naturligvis de mange levn fra antiken. Det var først og fremmest nederlænderne, der slog ind på denne vej, eksempelvis Maerten van Heemskerck, hvis skitsebøger rummer talrige romerske prospekter. Nu kom kobberstikværkerne til med et arkæologisk-topografisk præg; her tænkes bl. a. på Antonio Lafrerys kolossale folioværk *Speculum Romanae Magnificentiae* fra 1570erne. Fra det 17. århundrede stammer stikværker med titler som *Palazzi di Roma*, *Giardini di Roma* etc. Højdepunktet nåedes i det 18. århundrede med Vasis og Piranesis pragtfulde plancheværker, f. eks. sidstnævntes *Vedute di Roma* fra 1748. Denne prospektets klassiske periode fostrede også en række malere som van Wittel i Rom, Carlevaris, Canaletto, Guardi og Belotto m. fl. i Venezia, der blev veduternes by par excellence. En del af deres prospekter blev udgivet i kobberstukne serier, og deres ry spredtes over det øvrige Europa; nogle malere rejste til Polen, Sachsen, Rusland og England og dannede skole der. Så fremtrædende kunstnere nåede naturligvis ikke til Danmark, men vi fik dog folk som teatermaleren Jacopo Fabris herop 1747 og maleren Gian Antonio Cesari, som begge udførte sopraperter, af hvilke man kan se eksempler på Bymuseet. Omvendt drog mange danske malere – navnlig efter Kunstakademiets oprettelse 1754 – til Rom og Paris, hvor de opholdt sig i flere år og der lod sig inspirere af „den store kunst“.

De ældste københavnske prospekter viser som omtalt byen *udefra*, og først med J. A. Greyss' stik af Rundetårn 1646 møder vi en fremstilling af en enkelt bygning. Også herhjemme drømte man om vældige topografiske værker; Københavns præsident, Peder Hansen Resen, indsamlede et enormt materiale, som svulmede op, så en komplet udgivelse ikke længere var realisabel. Omkring 1677 udgav han dog en prøve på sine plancher til *Atlas Danicus* (kat. nr. 150). Siden tog mange ideen op, Marselis, Thurah, Roque, Bruun, men først i 1760erne lykkedes det Erik Pontoppidan at virkeliggøre drømmen om et landsomfattende topografisk atlas. Som bogillustrationer, løslade, olieblade m.m. udførtes en mængde prospekter både fra hovedstaden og provinsen, og i den sidste trediedel af århundredet møder vi de første spirer til det danske landskabsmaleri, der dog først fik sin blomstring i det 19. århundrede. Pioneren på dette felt var J. P. Lund, der under sit Romerophold havde udført prospekter, capricer og landskaber.

Udstillingen indledes som nævnt med det ældste autentiske Københavnsprospekt

fra 1587 og slutter med 1807, da byen bombarderedes. Denne historiske begivenhed danner en passende afslutning, men vigtigere er det, at *kildesituationen* i det 19. århundrede er en helt anden end før. Efter 1800 er materialet så uendeligt rigt, at det kunne danne udgangspunktet for en selvstændig udstilling. Den, der under udstillingen måtte ønske at gå længere op i tid, vil allerede nu i museets daglige ophængning få et fyldigt indtryk af udviklingen gennem hele 1800-tallet. Med denne begrænsning har udstillingen haft bedre mulighed for at medtage alle væsentlige prospekter. Naturligvis er mangt og meget udeladt – det gælder endeløse kopier, gentagelser etc. Det har været et hovedprincip at gengive så mange motiver som muligt, og man har søgt at repræsentere disse ved de *primære* prospekter. Senere skildringer af samme motiv er kun taget med, såfremt de viser ændringer eller på anden måde tilføjer noget nyt.

Udstillingen omfatter kun akvareller, gouacher, pennetegninger, raderinger og kobberstik. Disse prospekter er ofte anbragt i mapper og derfor vanskeligt tilgængelige i modsætning til oliemalerier, som i regelen hænger fremme på museerne eller direkte nævnes i kunstnerleksika m.m. Der er også i denne sammenhæng set bort fra prospekter på vævede tapeter, keramik, medaljer etc. Ved København har man i denne forbindelse forstået byen inden for voldene, og forstæderne er derfor helt udeladt. I katalogteksterne efterfølges de enkelte blades titel af et årstal, der ikke nødvendigvis er identisk med udførelsestidspunktet, men ofte med den begivenhed, bladet skildrer. I sådanne tilfælde er der neden for gjort rede for udførelsestidspunktet. Målene på akvareller og tegninger er anført i mm med højden først.

Når man betragter udstillingens 150 prospekter under eet, vil man snart bemærke, at visse motiver har været mere populære end andre. Slottet står unægtelig i centrum – og her er endda udeladt en mængde ringere prospekter. Foruden Slottet møder man de offentlige bygninger og kirkerne, de store pladser, torvene og havnen samt de anseelige gadestrøg. Mindre gader, gyder og smøger finder man slet ikke – de havde ikke tegnerens, endsige det købekraftige publikums interesse. Visse bydele som f. eks. Adelgade-Borgergadekvarteret vil man lede forgæves efter. Kunstnerne har i høj grad været selektive, men med de begrænsninger, materialet dikterer, kan publikum med det foreliggende udvalg forhåbentlig stadig få et rimeligt indtryk af Københavns udvikling fra 1587 til 1807.

John Erichsen.

1 København fra landsiden 1587. Ukendt kobberstikker efter H. Knieper.

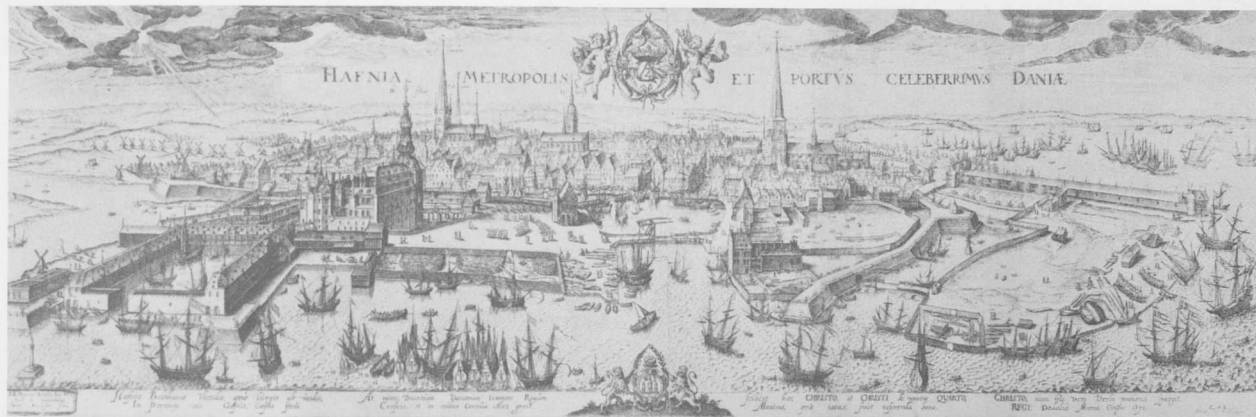
1 KØBENHAVN FRA LAND OG VANDSIDEN 1587

Dobbeltprospektet er den ældste kendte gengivelse af København. *Øverst* er byen set fra Valby bakke, hvorfra den snoede landevej over broen ved Skt. Jørgens sø fører ind til Vesterport midt i billedet. Uden for byen ses i forgrunden t.v. Skt. Jørgens hospital, nogle stubmøller langs vejen, galgebakken på et lille næs t.h. og enkelte bygninger lige under den senmiddelalderlige bymur. Herover hæver byens tage, tårne og spir sig. T.v. ses Skt. Petri svære tårn, mens det mægtige spir tilhører Vor Frue kirke. Dernæst følger mod højre Skt. Gertruds og Skt. Claras klostre samt Nicolai kirke. Højre halvdel domineres af det vældige slotskompleks. *Nederst* er byen set fra Amager; i forgrunden ligger skibe til ankers i Grønnegårds havn. Fra

landtangen t.h. førte færgefarten over til Slotsholmen. Lige over for tangen findes indsejlingen til Gammelbodehavn og t.h. herfor Frederik II's ankersmedie. Yderst ses Østerport. Forlæggene til disse to stik er sikkert med rette tilskrevet kongens maler, Hans Knieper.

Kobberstik. Usign. Ukendt kobberstikker antagelig efter tegning af H. Knieper. Bet. „Hafnia“ samt på en indskudt linie mellem de to prospekter „Hafnia vulgo Kopenhagen vrbs Daniae primaria qua se terra marique conspiciendam exhibet Anno Salutis M.D. LXXXVII.“ Fra Georg Braun & Franz Hogenberg: Civitates orbis terrarum IV, Köln 1588.

Københavns Bymuseum. Prospektet fra landsiden afb. s. 16.

3 København fra sydøst 1611. J. Dirksen efter J. van Wick.

2 KØBENHAVN FRA NORDØST 1596

Byen er her set, som den tog sig ud, umiddelbart før Christian IV begyndte sine omfattende byggeforetagender. Stikket viser København liggende på en højderyg, og Amager er for anskuelighedens skyld placeret i luftrummet højt over byen i øverste venstre hjørne. To brede veje fører op til Østerport (5), hvor nu Kongens Nytorv ligger. Hele dette terræn, der i virkeligheden er betydelig mere fladt, end det er gengivet her, blev senere indesluttet af de nye voldanlæg og kom til at rumme byens nordøstlige dele, Ny-København (se kat. nr. 7). Palisader og bymur løber langs nuværende Gothersgade og Nørrevold. De indhegnede bygninger uden for voldene i forgrunden er Teglgården, og nedenfor denne i højre hjørne ses en del af Det danske Kompagnis skydeplads med papegøjestangen. Prospektet er udført efter et nu ukendt forlæg, muligvis et stik der i 1680erne endnu befandt sig i Rådhuset, trykt 1596 af Caspar Illuminerer og Byens Maler, forestillende „Københavns Delineatio“.

Kobberstik. Usign. J. Huusman efter ukendt forlæg fra 1596. Bet. „Kjøbenhaffn Hafnia 1596“. Fra Peder Hansen Resen: Atlas Danicus, Kbh. ca. 1677.

Københavns Stadsarkiv.

3 KØBENHAVN FRA SYDØST 1611

Panoramaet er taget fra et imaginært punkt over Amager, hvorfra vi ser byen beliggende på en vidtstrakt landskabelig baggrund. Med Christian IVs tronbestigelse 1596 er der sket en række betydningsfulde ændringer i bybilledet. Bymuren erstattedes af moderne femsidede bastioner, som ses ved den nye Vestervold t.v. og Østervold t.h. Venstre halvdel domineres af kongens nye søarsenal (1602–06) med de parallel liggende tøj- og provianthuse, på landsiden forbundet med Christian III's tøjhus. Ud for indsejlingen ses Københavns vartegn, der markerede en grund i sejllobet. Flere nye spir præger byens profil: fra venstre Rådhuset (1610), Blåtårn ved Slottet (1596), Vor Frue-

og Petri spir, begge fuldført ca. 1610, samt de af Christoffer Valkendorf bekostede spir på henholdsvis Helligånds- og Nicolai kirker (1594 og 1610). Ved Gammel Strand lidt til venstre for midten bemærkes typiske kamtakke gavlhuse og nogle større gårde med kviste. Slotsholmen forbindes med byen via Højbro og Holmens bro (forrest). Ved førstnævnte ses Rentekammerbygningen og t.h. for sidstnævnte Ankersmedien, som ligger på den store Bremerholm. Denne ø blev ved anlæggelsen af den nye Østervold (1606) delt i den kongelige urtehave t.v. og orlogsværftet t.h. med Frederik IIs lange reberbane, der ind mod land afsluttes af det delvis bevarede sejlhus. Over byen svævende genier med kongens og dronning Anna Cathrines kronede monogrammer; nederst ses byvåbnet med løver som skjoldholdere. Stikket kendes nu kun i tre eksemplarer og har gennem hele det 17. århundrede tjent som forlæg for utallige gentagelser i forskellige formater.

Kobberstik. *J. Dircksen* efter *J. van Wicks* ved Rådhusets brand 1728 ødelagte maleri. Bet. „Hafnia metropolis et portus celeberrimus Daniæ. S.K.M. pictor Iohanes Van Wick Pinxt et excudebat Iohan Dircksen scul. Anno 1.6.1.1.“ Desuden versificeret indskrift på latin.

Kungliga Biblioteket, Stockholm. Afb. s. 17.

4 KØBENHAVN SET FRA CHRISTIANSHAVN ca. 1627

Forgrundens staffagefigurer bevæger sig mod venstre igennem billedfladen. I midten er der dog ro omkring maleren og hans drenge, der holder det papir eller lærred, hvorpå han er ifærd med at aftegne selve prospektet. Den svungne gavl t.h. for denne gruppe er

bagsiden af en gård i Strandgade på Christianshavn. Denne bydel, der bærer sin grundlæggeres navn, blev til i årene efter 1617, og de første huse rejstes netop i Strandgade. Ude i vandet er man ved at foretage opfyldninger til havneanlæg for bydelens grundejere. T.v. ses den første Knippelsbro, anlagt 1618–20 som forbindelse mellem den gamle by og Christianshavn. I forlængelse heraf ligger Børsen, påbegyndt 1619 – spiret opsat 1625. Den store bygning t.v. på Københavnsiden er Christian IVs bryghus (1618–20). Når prospektet til trods for tilstedeværelsen af Frederik III's (kronet 1648) og dronning Sophie Amalies portrætter dateres til ca. 1627, skyldes det, at vi har tempus ante quem i Skt. Nicolais pyramidespir, som faldt ned under en storm natten mellem 28. og 29. januar 1628.

Kobberstik. Anonym kunstner ca. 1650 efter ukendt ældre forlæg. Bet. „Kopenhagen. Hugo Allard Amsterdam.“

Det kongelige Bibliotek.

5 KØBENHAVN SET FRA CHRISTIANSHAVN 1642

Forlægget (fra 1642) til dette kobberstik er en gentagelse af van Wicks prospekt (kat. nr. 3) med tilføjelse af Børsbygningen, hvis opførelse påbegyndtes 1619 på en dæmning. Herfra fører en bro ud i sejløbet – i virkeligheden skulle det være Knippelsbro, som forbandt København med Christianshavn. Fremstillingen er i flere henseender forældet, f. eks. har Nicolai kirke (16) endnu sit i 1628 nedblæste spir, ligesom koret fra 1630 ikke er medtaget. Endelig er Rundetårn, fuldendt 1642, udeladt. Under skriftbåndet med bladets titel og dato læses følgende: „Da

Børsen var bygt, dog ingen Broe till Christianshavns Sted giort." Dette sidste er – som vi har set – forkert.

Kobberstik. J. Huusman efter ukendt forlæg fra 1642. Usign. Bet. „Kiøbenhaffn. Hafnia. 1642.“ samt ovenstående tekst foruden tal ved enkelte bygninger og forklaring hertil. Fra Peder Hansen Resen: Atlas Danicus, Kbh. ca. 1677.

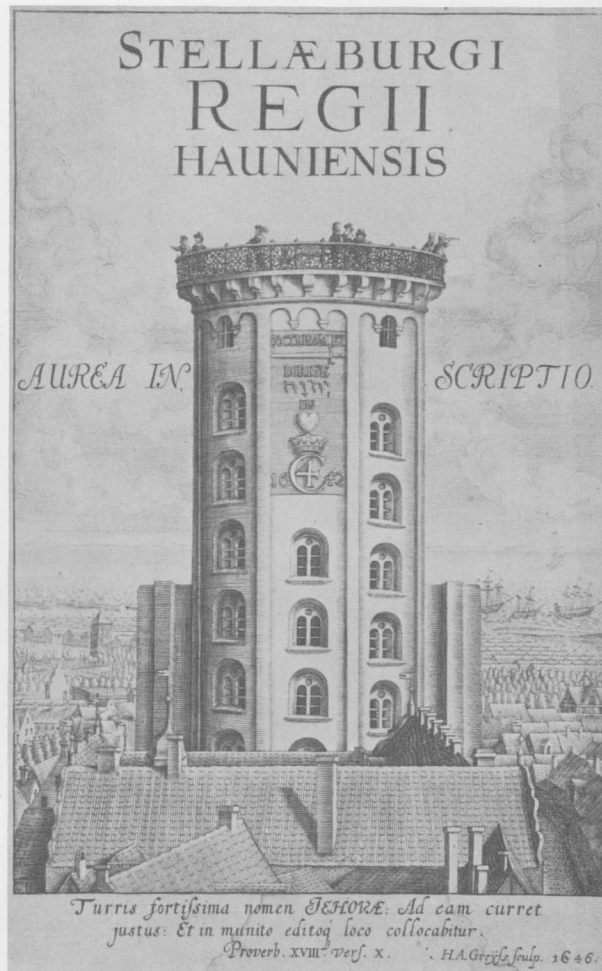
Københavns Bymuseum.

6 KØBENHAVN SET FRA CHRISTIANSHAVN ca. 1642

Som nævnt under foregående nr. har der eksisteret et nu ukendt blad kopieret 1642 efter van Wick, men med tilføjelse af Børsen. Huusman var blot en af de mange, der benyttede dette forlæg. Fælles for disse kopier er proportioneringen. Herfra adskiller prospektet kat. nr. 6 sig, idet gælden til van Wick klart vedgæes; det ses ikke alene af det langstrakte format, men tillige af en lang række detaljer og hele kompositionen, som nøje er i overensstemmelse med van Wick. Sammenlignet med Huusman og andre kopier er dette dog mere sikkert i udførelsen – det er en kyndig gravør, der har ført gravstikken. De mest markante spir er forsynet med tyske benævnelser – i Børsens tag læses „Die Nieuwe Beurse“. Gengivelsen af den østre prydgavl fra 1640 er ikke pålidelig i detaljerne. I havnen ligger danske, hollandske og franske skibe.

Kobberstik. Anonym kunstner. Usign. og udat. Antagelig udført efter ukendt forlæg fra 1642 og van Wicks stik fra 1611.

Nationalmuseet.

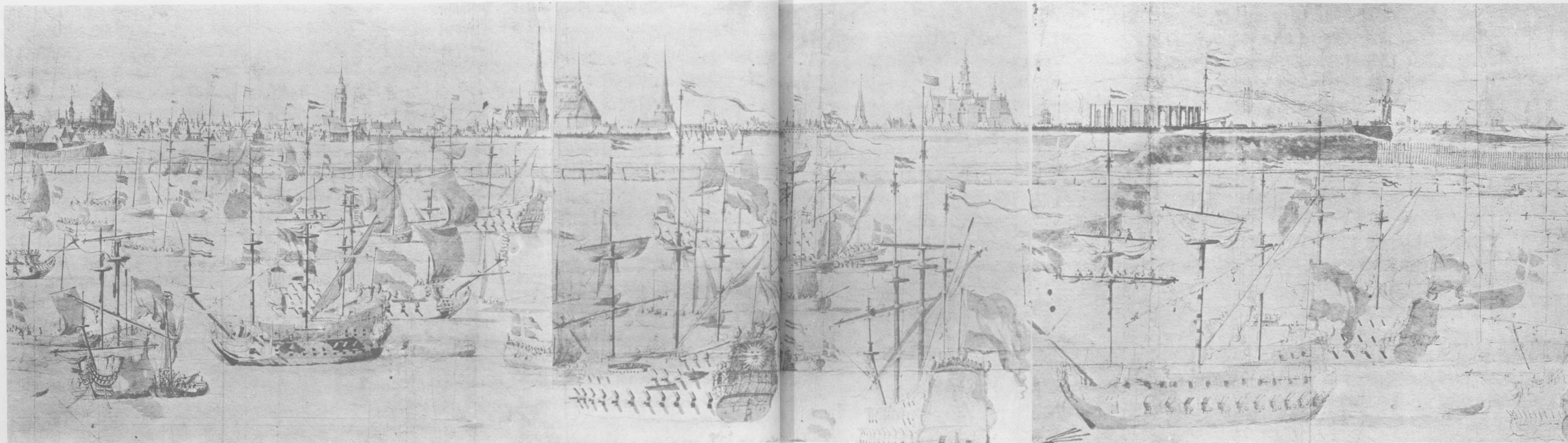

7 Rundetårn 1646. J. A. Greijfs.

7 RUNDETÅRN 1646

Opførelsen af Rundetårn og Trinitatis kirke påbegyndtes 1637 på Christian IVs initiativ. Tårnet stod færdigt 1642, kirken 1651, men først 1656 blev bygningerne officielt taget i brug. Der er stor sandsynlig-

10 Den hollandske hjælpeflåde på Rheden 1658. W. van de Velde d. æ.

hed for, at det er kongen selv, der har givet tegninger til tårnet, ligesom den tredelte brug af kirken også var hans idé. Den skulle både være menighedskirke for Universitetets studerende, og samtidig, i et rum mellem hvælvene og taget, huse Universitetsbiblioteket, og tårnet skulle være et astronomisk observatorium. Stikket viser Rundetårn, nogenlunde som det tog sig ud fra en tagryg bag Regensen. Dog har Greyss gjort vinduesåbningerne mere rundbuede end de var, og han har fjernet de fem små observatoriehuse, der var tømret op på tårnets flade tag. I baggrunden ses Sundet og Nyboder, og dybt nede t.h.

Store Kannikestræde. Stikket er den første afbildning, vi har af en enkeltbygning i København.

Kobberstik. J. A. Greyss. Bet. „Stellæburgi Regii Havnensis. H. A. Greyss Sculp. 1646.“ Titelblad til: Thomas Bang: Phosphorus Inscriptiones etc., Kbh. 1648.

Københavns Bymuseum. Afb. s. 19.

8 RUNDETÅRN 1657

Stikket her er resultatet af en viderebearbejdning af pladen til kat. nr. 7. Den skulle genanvendes til titel-

blad i andenedgaven af Bangs bog, og da Trinitatis kirke var blevet fuldført i mellemtiden, var det jo nødvendigt også at fuldføre den på billedet. Derfor er der som de eneste ændringer fra det tidligere stik blevet lagt tag på kirkeskibet og skiftet årstal i signaturen.

Kobberstik. J. A. Greyss. Bet. „Stellæburgi Regii Havnensis. H. A. Greyss Sculp. 1657.“ Titelblad til Thomas Bang: Phosphorus Inscriptiones etc., Kbh. 1657.

Københavns Bymuseum.

9 KØBENHAVN FRA NORDVEST 1658

Byens udstrækning er omtrent fordoblet med Christian IVs udvidelse mod nordøst. En ny fæstningsvold med bastioner forbandt den af kongen anlagte Skt. Annæ skanse ved Toldboden (4) med den gamle Nørrevold. Christian IVs planer gik videre, idet han ville lade søerne indgå i en ydre befæstning, hvor tre fremskudte skanser anlagdes: Ny Vartov 1630 (1) ved nuværende Triangelen, Ravnsborg 1640erne (28) ved nuværende Ravnsborggade, samt Ladegården ved nuværende Åboulevarden, sidstnævnte ses ikke på stikket. Indfaldsvejene passerede disse skanser; Hel-

singørvejen, som fører ind til den ny Østerport fra 1647 (12) og den senere Nørrebrogade, der ender i Nørreport t.h. (23). De to veje forbindes af Farimagssvejen mellem byen og Sortedamssøen, og langs disse veje skød et par forstadsbebyggelser op. Inde i byen ses Trinitatis kirke med Rundetårn (17) samt den ufuldendte Skt. Anna Rotunda (15) og de af kongen opsatte spir på Vester- og Nørreport (21 og 23).

Kobberstik. Usign. *J. Huusman* efter ukendt forlæg. Bet. „Kiøbenhaffn. Hafnia. Førend Den blef Beleiret den 12 Aug. i samme Aar 1658 af Carl Gustav Konge i Sverige.“ Tal ved de enkelte lokaliteter samt forklaring hertil. Fra Peder Hansen Resen: Atlas Danicus, Kbh. ca. 1677.

Det kongelige Bibliotek.

10 DEN HOLLANDSKE HJÆLPEFLÅDE PÅ RHEDEN 1658

Efter svenskernes belejring af København, indledt i august 1658, ankom en hollandsk hjælpeflåde med tropper og materiel hertil 29. oktober samme år. Om bord i et af skibene var „scheepsteykenaar“ Willem van de Velde d.æ., som allerede under Slaget i Sundet, hvor hollænderne besejrede den svenske flåde, havde udført skitser. Disse forevistes Frederik III, som senere modtog en forstørret gentagelse, nu på Frederiksborgmuseet. Utvivlsomt har der også ligget mindre forarbejder til grund for dette prospekt, som så er sat op i stort format på flere blade, øjensynligt i den hensigt at overføre det til et oliebillede. Man må formode, at der oprindeligt har været endnu et blad, for t.v. „mangler“ noget af byen, ligesom man i samme side ser hæk og bovspryd af skibe, der velsagtens har været „fortsat“ på det manglende blad. Prospektet er set fra ind-

sejlingen til havnen. De monumentale bygninger er fra venstre: Slottet, Skt. Nicolai med pyramidetag efter spirets fald 1628, Helligåndskirken, Vor Frue, Trinitatis med Rundetårn, Skt. Petri samt spiret på Nørreport, som blev nedtaget i løbet af belejringen. Dernæst Rosenborg slot i dets endelige skikkelse, men med en balustrade på tagryggen, der skulle fungere som en lidt primitiv belvedere, nedtaget før 1690. Den ufuldendte bygning t.h. herfor er Christian IV's i 1640 påbegyndte Skt. Anna Rotunda, en kolossal rundkirke, der nåede op i ca. 14 meters højde, men som sløjfedes efter svenskekrigene. Mellem Skt. Petri og Nørreport ses tage og gavle af Nyboder, en marineby, der dengang bestod af 20 enetages længer (1631 ff.).

Pen, pensel og tusch. *Willem van de Velde d.æ.* Usign. Prospektet er tegnet på 3 blade, henholdsvis 537 × 795, 540 × 622 og 537 × 670.

Den kongelige Kobberstiksamling. Afb. s. 20–21.

11 KØBENHAVNS BELEJRING 1658

På landsiden har svenskerne omgivet byen med skanser. Vuet ned over forterrænet er taget fra Brønshøj, hvor Carl Gustav havde sin lejr, Carlstad. I mellemgrunden Sortedams-, Peblinge- og Skt. Jørgens sø med skanserne Ny Vartov, Ravnsborg og Ladegården, som er udbrændt. Prospektet er givetvis meget korrekt, idet tegneren, ingeniørofficeren Erik Dahlberg havde opholdt sig i København som Carl Gustavs spion. Han havde til opgave at aftegne byen og navnlig dens befæstning, og i Stockholm opbevares endnu sådanne spionkort fra hans hånd. Skt. Anna Rotunda er muligvis gengivet efter en arkitekturtegning eller -model – i alle tilfælde adskiller den sig fra van de

11 Københavns belejring 1658. J. le Pautre efter E. Dahlberg.

Veldes afbildning (forrige kat. nr.). Det er næppe rigtigt, når Nørreports spir ses på prospektet, thi det blev nedtaget kort efter belejringens iværksættelse.

Kobberstik. J. le Pautre ca. 1668 efter Erik Dahlberg. Bet. „Obsidium Haffniense Ao. 1658. Accurate Obseruauit et deline. Er. I. Dahlberg... I le Pautre sculp.“ Fra Samuel Pufendorff: De rebus a Carolo Gustavo sveciæ rege gestis etc., Nürnberg 1696.

Københavns Stadsarkiv. Afb. s. 23.

12 ARVEHYLDNINGEN PÅ SLOTSPLADSEN 1660

Stikket, der er lavet omkring 100 år efter begivenheden fandt sted, gengiver nøje et maleri af Wolfgang Heimbach fra 1666, og det giver et godt indtryk af Slotspladsen og de bygninger, der lå omkring den i disse år. Frederik II's ankersmedie var ved et par større ombygninger 1619 og 1640-41 gjort til kirke for flådens mandskab og kaldtes Holmens kirke. Den ses t.v. i billedet, og ved den fører Holmens bro over kanalen til Slotsholmen. Her ligger Børsen, og bag

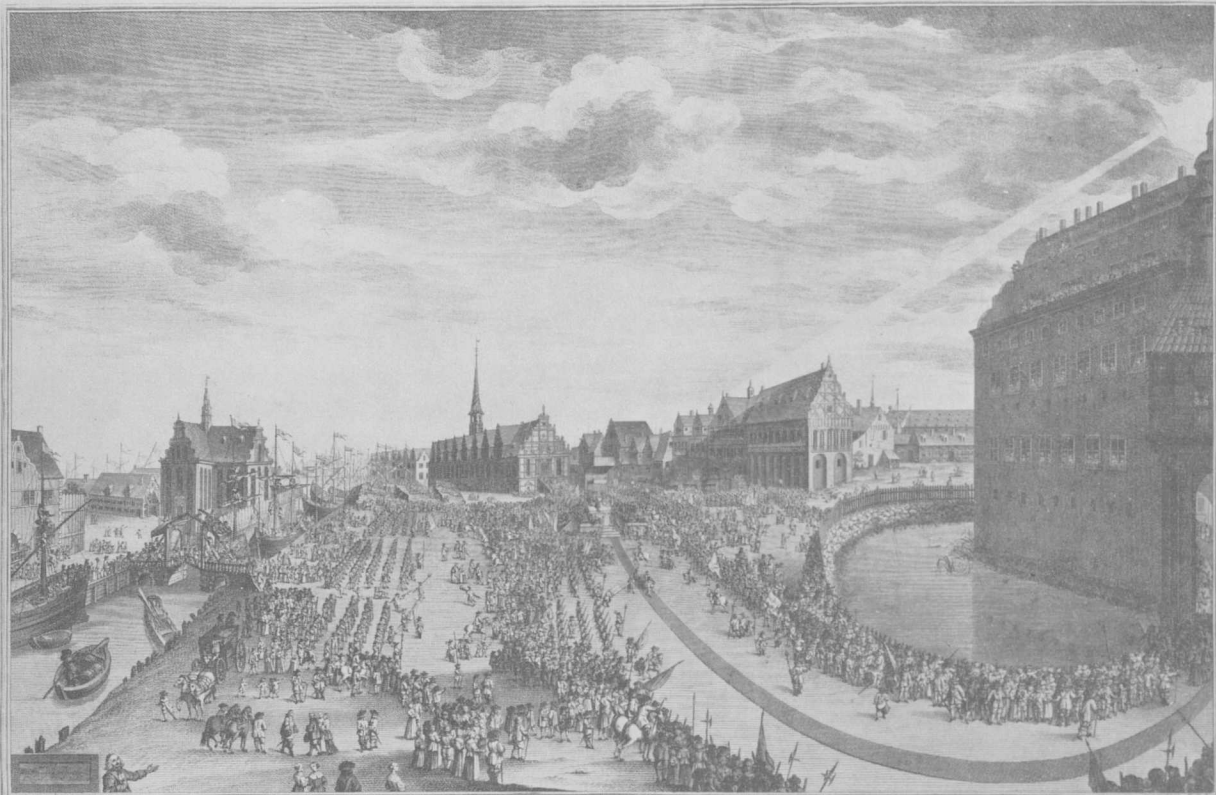
denne ses i det fjerne „De seks Søstre“, en sammenhængende række af ens grundmurede huse, bygget 1645 af rentemester Henrik Müller. Han opførte ligeledes det store Boldhus, vi ser for enden af den nuværende Slotsholmsgade. Det var sammenbygget med naboejendommen, som også ejedes af Müller, og de fungerede i fællesskab som sportshal, gæstgiveri og hotel. Selve arvehyldningen foregår på en platform foran Børsrampen, og herfra fører en rød løber til Slottet, hvoraf vi kun ser en del af portbygningen og Kongefløjen. Maleren Heimbach har anbragt sig selv i nederste venstre hjørne, hvor han med en inviterende gestus tilbyder os at kigge med.

Kobberstik. J. M. Preisler 1762. Efter maleri fra 1666 af Wolfgang Heimbach på Rosenborg. Bet. „Oldenburg. Wolffg Heimbach C: fec: Anno 1666.“ samt spejlvendt „J. M. Preisler sc.“

Den kongelige Kobberstiksamling. Afb. s. 24.

13 DOMUS ANATOMICA 1662

1644 oprettedes det første anatomiske teater i Køben-

12 Arøehyldningen på Slotspladsen 1660. J. M. Preisler efter W. Heimbach.

havn. Det fik til huse i en ældre bygning på Frue plads. Huset var fra 1545 og oprindelig bygget som et slags kollegium for studenter, og det lå omtrent, hvor nu vestfløjen af Universitetets hovedbygning er. Det anatomiske teater fik lokaler i stuen, mens første sal rummede Universitetsbiblioteket, indtil dette blev flyttet til Trinitatis kirkeloft i 1650erne (se kat. nr. 7).

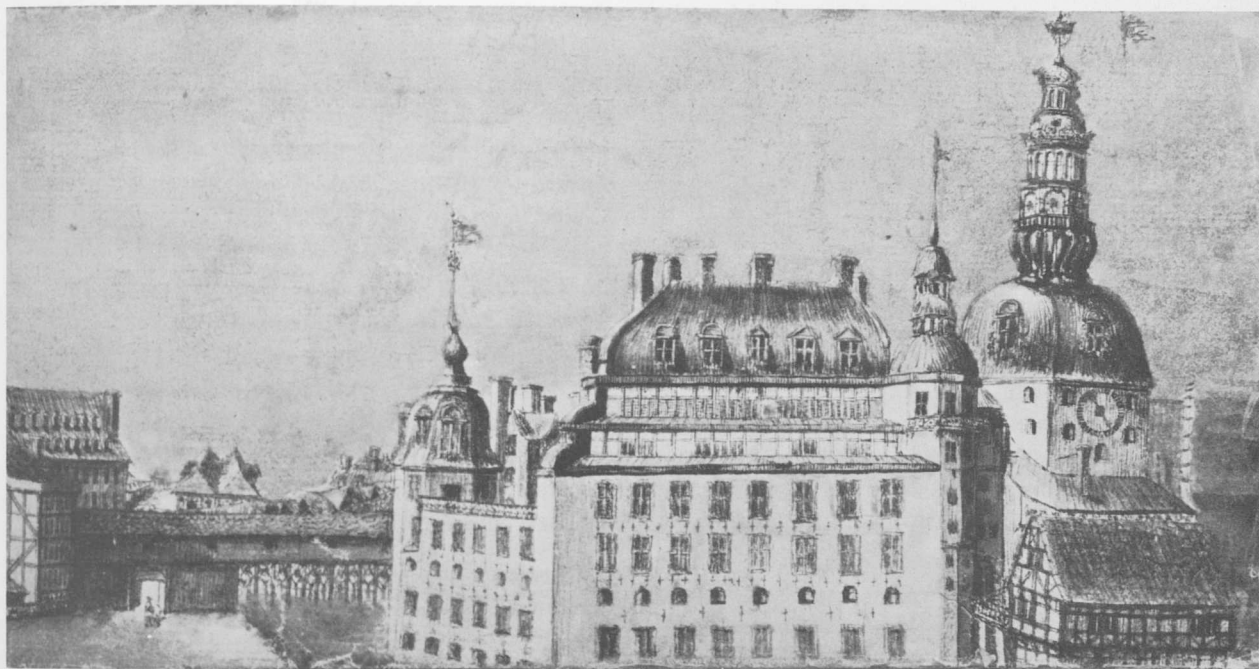
Kobberstik. Usign. Ukendt kobberstikker. Bet. „Etiam hic Dij fuere: Domus Anatomica. Theatrum Anato-

micum.“ Fra Thomas Bartholin: Cista Medica, Kbh. 1662.

Det kongelige Bibliotek.

14 SLOTTET 1672

Udsigten er taget omtrent fra Holmens bro. Bortset fra to malerier på Rosenborg, hvoraf det ene er medtaget her i kobberstik (kat. nr. 12), er denne lille teg-

14 Slottet 1672. J. A. Tribolet.

ning vor ældste gengivelse af Slottet. Yderst t.v. ses Kunstammerbygningen med de mange kviste, dernæst Løngangen, Drabantsalsfløjen med „Kongens Runddel“, den mægtige Kongefløj, Blåtårn og herunder bindingsværksporthbygningen. Længst t.h. anes Riddersalsfløjens gavl i profil. Tegningen er en særdeles vigtig kilde til Slottets og navnlig Kongefløjens udseende på dette tidspunkt, men man må notere, at f. eks. antallet af vinduer er forskelligt på tegningen og de to nævnte malerier.

Pen, pensel og tusch. J. A. Tribolet. Fra dennes stambog, hvori der findes flere københavnske prospekter tegnet under et ophold i 1672. Bindets mål 86 × 172.

Privateje. Afb. s. 25.

15 ELEVERET KØBENHAVNSKORT 1674

Kortet er tegnet og stukket af Universitetets kobberstikker, Johan Huusman, efter Peder Resens anvisning. Det er ikke alene et fugleperspektiv, men tillige et fremtidsperspektiv, idet store dele af den viste bebyggelse må være tegnet efter eksisterende projekter. En del heraf realiseredes aldrig, det gælder f. eks. de store kvarterer nordøst for Christianshavn, Slottet i Kastellet samt den med Nyhavn parallelt liggende kanal. Gammelholm var heller ikke bebygget med beboelseshuse, som angivet på stikket. Til gengæld blev området hinsides Gothersgade og Nyhavn snart forsynet med borgerhuse. Den østre del af befæstningen er gengivet efter et projekt, som faktisk førtes ud i livet. For den øvrige befæstnings vedkommende

er kortet korrekt, og den gamle bydel er særdeles pålideligt gengivet. I øverste venstre hjørne ses byvåbnet i den skikkelse det fik i 1661. Nederst t.h. findes Christianshavns våben; denne bydel havde fra 1639 til 1674 selvstændige købstadsprivilegier. I øverste højre hjørne sad oprindelig Griffenfeldts våben, men ved dennes fald i 1676 raderedes det ud af pladen.

Kobberstik. *J. Huusman*. Bet. „Kiøbenhaffn. Hafnia 1674. Joh. Husman Delineavit et fecit“. Fra Peder Hansen Resen: Atlas Danicus, Kbh. ca. 1677.

Københavns Bymuseum.

16 KØBENHAVN FRA SYDVEST FØR 1677

Efter svenskekrigene (1657–60) udvidedes byen i sydvestlig retning, hvorved grunden lagdes til et nyt kvarter mellem nuværende Frederiksholms kanal og Vester Voldgade. I forbindelse hermed flyttedes Vesterport fra sin plads ud for Vestergade til enden af den nuværende Frederiksberggade. 1668 stod porten (5) færdig. Dette sirlige prospekt giver et ganske godt indtryk af byen, som den mødte de fleste rejsende, når de kom hertil ad Roskilde landevej. Udformningen og placeringen af de mange spir er, trods stikkets lidenhed, korrekt.

Kobberstik. Usign. *J. Huusman*. Bet. „Kiøbenhafn“. Forsynet med tal ved de enkelte bygninger samt forklaring hertil. Titelblad til Peder Hansen Resen: Atlas Danicus, Kbh. ca. 1677.

Nationalmuseet. Afb. som titelvignet.

17 KØBENHAVNS TRE FØRSTE RÅDHUSE 1677

Københavns første rådhus blev bygget omkring 1360 et sted i nærheden af Gammel Torv. Gengivelsen af

dette rådhus er her ukorrekt, idet det sandsynligvis blev ødelagt allerede 1368 af lybækerne. Stikket viser måske det hus, der lå på stedet i 1670erne. Byens andet rådhus var mellem 1377 og 1400 blevet indrettet i en række bygninger på hjørnet af Studiestræde og Nørregade, hvor nu Bispegården ligger. Gengivelsen her viser sikkert også de forskellige huses udseende i 1677, hvor de forlængst var ophørt at tjene deres tidligere formål. Omkring 1475 var rådhuset flyttet til en grund på sydsiden af Gammel Torv, hvor en ny, stor bygning blev opført. Stikket viser imidlertid Rådhuset, som det tog sig ud efter Christian IVs ombygninger og anlæggelse af Nytorv 1606–10. Foran Rådhuset, på Gammel Torv, står det endnu bevarede springvand, rejst 1609, med en broncefigur af Caritas, udført af Statius Otto.

Kobberstik. Usign. *J. Huusman*. Bet. „Det Förste Raadhuus Paa Klædebodernes Hiörne Til Nörregade. Det Andet Raadhuus Paa Nörregades Hiörne Til Studiestrædet. Det Tredie Raadhusets Side Til Gammeltorff. Det Tredie Raadhusets Side Til Nytorff.“ Fra Peder Hansen Resen: Atlas Danicus, Kbh. ca. 1677.

Københavns Bymuseum.

18 KØBENHAVNS SLOT 1679

1167 lod Absalon en borg opføre på den nuværende Slotsholm; rester heraf kan endnu ses under Christiansborg. Den blev nedrevet 1369 af hanseaterne. I løbet af 1380erne var borgen genopført i ændret skikkelse, og ved 1500-tallets midte havde den fået nogenlunde det udseende og omfang, som på stikkets tre afbildninger. Øverst t.v. er Slottet set omtrent fra Holmens kirke, øverst t.h. fra nuværende Ved Stranden. Det kraftige tårn midt i komplekset er Blåtrårn, der havde fået denne skikkelse 1596. T.h. ses vinde-

broen Højbro, t.v. Kancelliet og bag dette Børsen. Billedet nederst i midten anskueliggør bedst Slottets grundplan. T.h. for Blåtårn ses Kongefløjen, siden Drabantfløjen, Køkkenfløjen, Kirkefløjen, Riddersalsfløjen og t.v. for tårnet Rådstuefløjen.

Kobberstik. *J. Huusman*. Usign. Bet. „Det kongelig Slot I Kiøbenhafn Som det Ao 1679 er Befunden . . .“ Fra Peder Hansen Resen: Atlas Danicus, Kbh. ca. 1677, jvf. kat. nr. 149.

Københavns Bymuseum.

19 SOPHIE AMALIENBORG 1681

1667–73 lod Frederik III's dronning, Sophie Amalie, opføre et lystslot syd for nuværende Fredericiagade med en stor prydhave, der strakte sig hen til den senere anlagte Skt. Annæ plads. Slottets arkitekt kendes ikke, og da det brændte ned til grunden i 1689, har vi kun nogle modsætningsfyldte gengivelser af dets udseende. Denne gouache samt andre tegninger og stik efter samme kunstner bygger på et ukendt forlæg fra 1681. Jævnføres Bruuns gouache med et samtidigt maleri på Ledreborg, ser det ud til, at han har ændret bygningens farve fra rød til gul (en farve som dog går igen på et maleri visende slottets brand, Gavnø), ligesom han har fjernet de pilastre, der fandtes mellem vinduerne. Haveanlægget har også undergået forandringer.

Gouache. Usign. *J. J. Bruun* ca. 1745. Forlæggets datering fremgår af et stik i Bruuns *Novus Atlas Daniæ*. 145 × 225.

Københavns Bymuseum.

20 SKT. PETRI KIRKE 1692

Skt. Petri er en af byens ældste. Den omtales første gang 1304, men er sandsynligvis endnu ældre. Den første kirke brændte 1386, så den bygning, vi ser på stikket, er den genopbyggede og flere gange udvidede Skt. Petri. Oprindeligt var den etskibet og havde et kraftigt spirløst tårn (se kat. nr. 1). De to korsarme tilføjedes i 1630'erne; den søndre, som ses her, fuldførtes 1634. Spiret er opført 1609–10 af Dirich Frij. Fra 1537 fungerede kirken som kanonstøberi, indtil den 1585 blev overgivet den tyske menighed, som den stadig tilhører.

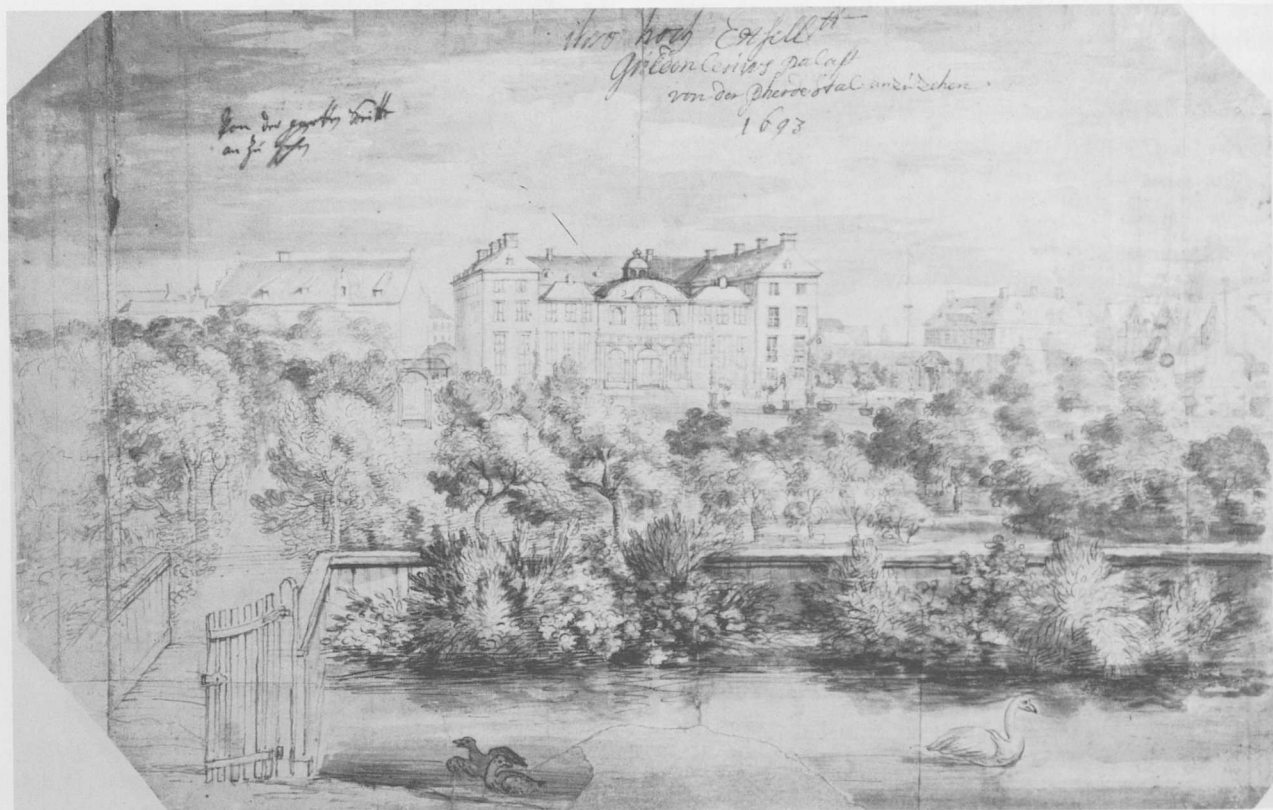
Kobberstik. Usign. Ukendt kobberstikker. Fra Petri Gesangbuch. 1717. Bearbejdelse af plade til 1692-udgaven.

21 CHARLOTTENBORG SET FRA HAVESIDEN 1693

Christian Vs halvbror, U. F. Gyldenløve, byggede i årene 1672–83 et monumentalt palæ med facade mod det netop anlagte Kongens Nytorv. Det var et firfløjet anlæg med en stor have, der strakte sig langs Nyhavn ned mod havneløbet. Bygmester var antagelig Ewert Janssen. Et ældre tegnet projekt og en medalje, slået i anledning af grundstensnedlæggelsen, viser, at palæet ændrede udseende undervejs. Oprindeligt skulle to kuplede hjørnetårne have flankeret indgangspartiet mod torvet, ligesom det var tænkt uden den fjerde lukkede fløj til havesiden. 1700 afhændede Gyldenløve sit palæ til enkedronning Charlotte Amalie, der til sin død residerede her, og efter hende har bygningen sit nuværende navn.

Bly, pen, pensel og tusch. *J. Coning*. Bet. „ihro hoch Exscll^{te} Guldenliews palast von der PherdeStal anzu-

21 Charlottenborg set fra havsiden 1693. J. Coning.

sehen 1693" samt med anden hånd „Von der garten Seite an zu sehen“. 316 × 504.

Den kongelige Kobberstiksamling. Afb. s. 28.

22 SLOTSPLADSEN 1697

Stikket viser en brandøvelse omkring Slottet, som den kunne forme sig i slutningen af det 17. århundrede. Selv om det er slukningsarbejdet, der primært har

interesseret kunstneren, har han dog også gengivet miljøet omkring Slottet ret nøjagtigt, omend han ikke mestrede perspektivet. Udsigten er taget fra Højbro tæt ved Kancelliet, hvis halve gavls ses t.v. Bag Børsen fandtes en kanal med kajgade, hvor nu Slotsholmsgade er beliggende. Kunstneren har omhyggeligt gjort rede for alle detaljer, og vi kan endog se, hvad klokken er på Blåtårns ur. T.h. ligger Riddersalsfløjens kamtakkede gavls og under den, i skyggen, står træhesten.

Kobberstik. *F. E. Wedell* efter tegning af *G. Fuchs*. Bet. „*F E Wedell fecit*“. Bladet er udgivet som reklame af branddirektør *Fuchs*, der selv havde opfundet de viste sprøjter.

Den kongelige Kobberstiksamling.

23 & 23 A KØBENHAVNS SLOT 1698

Disse to gouacher af *Bruun* er medtaget for at vise, at kildeværdien af hans prospekter til tider kan være tvivlsom. Tilsyneladende er de begge malet efter samme forlæg – et nu ukendt prospekt fra 1698 – og trods deres pilne omhyggelighed i udførelsen er der dog en del uforklarlige uoverensstemmelser. Da Slottet var ombygget 1724–27, havde *Bruun* jo ikke førstehåndskendskab til den ældre bygnings udseende, men dette kan alligevel ikke forklare forskellene. Prospektet kat. nr. 23 er det mest plausible, mens 23 A er mere gådefuldt. Der er intet, der tyder på, at Slottet på noget tidspunkt har været kvadermuret eller, at det har haft kunstige kvadre og fuger malet på facaderne. Rentekammerbygningen har fået samme facadedekoration. Begge dele må tilskrives *Bruuns* fantasi snarere end de faktiske forhold. På 23 A ses en smedejernsvægtergang på Kongefløjens tårn, mens denne detalje er udeladt på det andet prospekt.

23. Gouache. *J. J. Bruun*. Usign. Efter ukendt forlæg fra 1698 (jvf. kobberstik i *Bruuns Novus Atlas Daniæ*). 145 × 235.

Københavns Bymuseum.

23 A. Gouache. *J. J. Bruun*. Usign. Efter ukendt forlæg fra 1698. 145 × 235.

De danske Kongers kronologiske Samling på Rosenborg.

24 KØBENHAVNS BOMBARDEMENT 1700

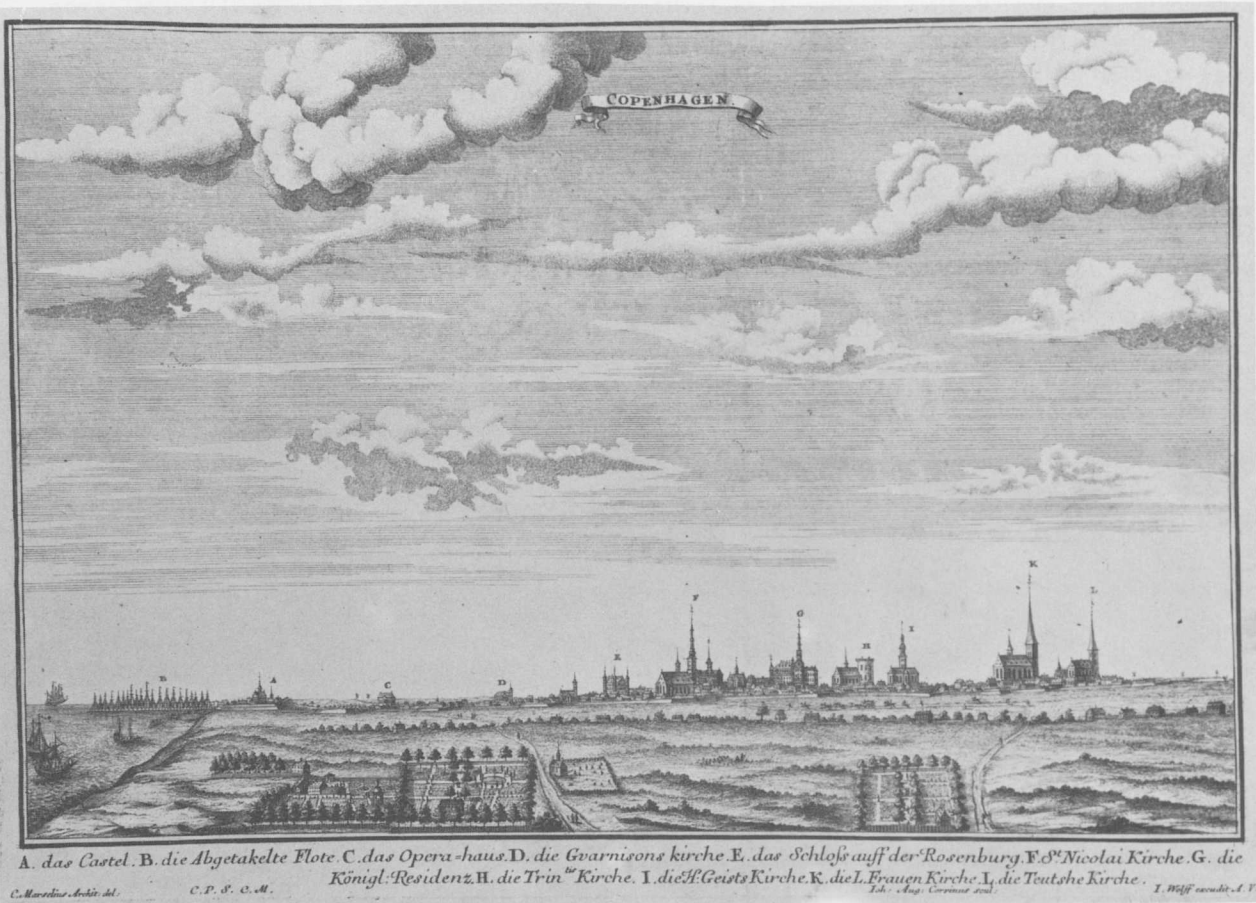
Straks efter sin tronbestigelse indledte *Frederik IV* krig mod hertugen af *Gottorp*. England, Holland og Frankrig havde garanteret hertugdømmets integritet og sendte en vældig flåde ned gennem Sundet. Samtidig rustede *Carl XII* i *Skåne*. Stikket gengiver situationen den 25. og 26. juli 1700, da fjenden bombarderede *Christianshavn*, som dog ikke led større skade. Perspektivet over byen er set højt oppe fra, og det afslører megen kendskab til Københavns topografi; således er fæstningsanlægget korrekt aftegnet med de nye bastioner (fuldendt 1692), som i en halvcirkel strækker sig fra *Kalvebod* rundt om *Christianshavn* til *Hukket* over for *Kastellet*. At tegnerens fortrolighed med byens indre også er stort, demonstreres af hans præcise angivelse af f. eks. privatpalæers beliggenhed (den tyske tekst t.v.). Bortset herfra er prospektet naturligtvis ganske summarisk.

Kobberstik. *J. Friedlein*. Bet. „*Das von dem dreyen Alliierten als Englisch. Schwedisch u. Holländischen Flotten Bombardierte doch nicht Beschädigte, Copenhagen. Anno 1700 . . . I. Friedlein fecit.*“

Det kongelige Bibliotek.

25 CHRISTIAN GYLDENLØVES LIGTOG PASSERER KONGENS NYTORV 1703

Christian Gyldenløve døde 29 år gammel, og som kongesøn fik han en yderst pompøs ligbegængelse, der blev mindet i en bog med raderinger fra ceremonien. Her passerer ligtoget *Kongens Nytorv* på sin vej mod *Vor Frue kirke*. Det er det tidligste billede, vi har af det i 1670 anlagte torv og af miljøet omkring det. Vi ser *Krinsen* med nyplantede træer og *Lamoreux*' rytterstatue af *Christian V*, rejst 1688. *Nyhavnskana-*

26 København fra nordvest 1718. J. A. Corvinus efter C. Marselis.

len var blevet gravet 1671–73, og husene på dens venstre side bygget i årene umiddelbart efter. Helt ude t.v. ligger Niels Juels palæ med facaden smykket med sørgedekorationer. Bag Krinsen ses Charlottenborg og flådens sejlhus og t.h. det halve af kanonstøberiet Gjethuset.

Radering. A. Reinhardt. 1707. Efter tegning af G. Fuchs. Bet. „Gottfrid Fuchs inventor. Andreas Rein-

hard Sculpsit Haffnia 1707“. Fra H. G. Masius: Trauer-Rede, Kbh. 1709.

Det kongelige Bibliotek.

26 KØBENHAVN FRA NORDVEST 1718

Set fra denne side deles byen tydeligt i den middelalderlige kerne t.h. og Ny-København t.v. Yderst ses

Øresund og den aftaklede flåde (B). Dernæst Kastellet med kirken fra 1704 (A), så følger Operahuset (C), der dog netop på dette tidspunkt rømmedes for at give plads til landkadetterne. Garnisons kirke (D) opført 1703–06 samt Rosenborg (E), Skt. Nicolai (F), Slottet (G), Trinitatis (H), Helligåndskirken (I) samt Vor Frue (K) og Skt. Petri (L). Skønt tegneren fra sit virke som kongelig bygmester 1703–19 kendte de gengivne bygninger såre vel, fremtræder disse dog stærkt forenklet.

Kobberstik. *J. A. Corvinus* efter *C. Marselis*. Bet. „Copenhagen. C. Marselius Archit. del. Ioh. Aug. Corvinus scul. I Wolff excudit A.V.“ Desuden forklaring til de enkelte bygninger. Fra *Vorstellung der Remarqabelsten Prospecten in Denemarken*, udg. af *Jeremias Wolff*, Augsburg, ca. 1720.

Københavns Bymuseum. Afb. s. 30.

27 SLOTSPLADSEN 1718

Frederik IVs residens var et konglomerat af uregelmæssige bygninger, som mange generationer havde bidraget til. 1703 lod kongen en ældre løngang til Kunstammerbygningens forlængelse (det senere Gehejmearkiv) erstatte af et moderne galleri (B), og 1715–21 opførtes en administrationsbygning – Den røde Bygning – på Boldhusets grund (se kat. nr. 12). Da prospektet blev tegnet, var det nye Kancelli under opførelse, og i stedet for den her viste trekantsfronton forsynedes det med en stor halvcirkulær fronton (D). Gården t.v. herfor (G) kaldes „ein Fürstlich Haus“, hvilket skyldes, at kongen indlogerede sin senere dronning til venstre hånd, Anna Sophie Reventlow, her.

Kobberstik. *J. A. Corvinus* efter tegning af *C. Marselis*. Bet. „Der Schloss Platz. C. Marselius Archit. delin. I. A. Corvinus sculpsit. Ier. Wolff excudit Aug. vindel.“ Fra *Vorstellung der Remarqabelsten Prospecten in Denemarken*, udg. af *Jeremias Wolff*, Augsburg ca. 1720. Tal ved de enkelte bygninger samt forklaring hertil.

Københavns Bymuseum.

28 KONGENS NYTORV 1718

Pladsen er set fra omtrent samme sted som kat. nr. 25, blot er synsfeltet udvidet en kende for at få hele haveanlægget med på billedet. Det var anlagt 1711 af Krieger og fyldte torvet ud på smuk og velordnet vis. Træerne er nu vokset til, og i de fire bede ses initialerne CA, enkedronning Charlotte Amalies monogram. Hun havde boet på Charlottenborg (A) indtil sin død 1714 (se kat. nr. 21). Pladsen afgrænses t.v. af en række typiske borgerhuse med gavlkviste; for enden af disse Niels Juels palæ (H), der på dette tidspunkt tilhørte Dorthe Krag. Palæet t.h. (F), som var kommandantbolig og husede general Gregers Juel, var opført i 1680erne af admiral Christian Bielke. Vagtparaden (G) trak hver dag op på pladsen foran kommandantens palæ. Skønt pålideligt i hovedtrækkene er stikket dog ikke udtryk for den største akkuratesses, f. eks. mangler den overvundne fjende, der trædes under fode af hesten på Lamoureux' ryttermonument.

Kobberstik. *J. A. Corvinus* efter tegning af *C. Marselis*. Bet. „Der Neue Königs Markt. C. Marselius Archit: del. I. A. Corvinus Sculp: I. Wolff excudit Aug: Vind:“ Forsynet med tal ved enkelte bygninger samt forklaring hertil. Fra *Vorstellung der Remarqabelsten*

Prospecten in Denemarken, udg. af Jeremias Wolff, Augsburg, ca. 1720.

Københavns Bymuseum.

29 KØBENHAVN FRA NORDVEST ca. 1720

Prospektet viser byen fra Rosenborg til Christianshavn og giver et pålideligt billede af profilen i årene inden den store brand 1728, da så markante spir som Vor Frues, Skt. Petri og Helligåndskirkens samt Rådhusets blev luernes bytte. Ialt nedbrændte ved denne lejlighed omkring 1450 borgerhuse.

Kobberstik. Ukendt kunstner sandsynligvis efter forsvunden tegning af C. Marselis. Bet. „Copen-hagen. Jeremias Wolff excud. Aug. Vind.“ Desuden en „Explicatio Literarum“, der på tysk henfører til div. bygninger.

Københavns Bymuseum.

30 KØBENHAVN FRA NORDVEST ca. 1720

Stikket er tydeligvis kopieret efter foregående nr., idet indfaldsvejene såvel som selve byprospektet er identiske, mens forgrundens staffage og landskab adskiller sig fra forlægget.

Koloreret kobberstik. Ukendt kunstner. Bet. „Koppen-hagen p. zatta.“ Dette sidste er ikke noget kendt navn. Italiensk forklaring til de indsatte tal.

Det kongelige Bibliotek.

31 SLOTSPLADSEN 1729

Frederik IV var ikke tilfreds med det gamle Slots uhomogene udseende, og han lod det derfor fuldstæn-

dig ombygge for at skabe en mere tidssvarende residens. Det skete i årene 1724–27; en del fløje blev helt, andre kun delvis nedbrudt. Der skabtes en ensartet facade, hvor vinduesfag, gesimser og tagryg flugtede hele komplekset rundt, og samtidig opnåedes en vis monumental symmetri ved Blåtårns indretning til porttårn. For denne vanskelige ombygning stod J. C. Ernst og J. C. Krieger. Da den middelalderlige grundplan forblev nogenlunde uforandret, var resultatet af moderniseringen ikke heldigt, og Slottet fik da også kun lov at stå fire år i sin nye skikkelse. Kancellibygningen t.v. ses her med den endelige segmentbuede fronton (se kat. nr. 27).

Gouache. J. J. Bruun. Usign. Efter ukendt ældre forlæg, måske udført af Bruuns lærer J. H. Coning, der selv malede prospekter. Forlæggets datering fremgår af det efter Bruun stukne prospekt i dennes *Novus Atlas Daniæ*. 141 × 222.

Øregaard Museum.

32 PROSPEKT AF DOKKEN 1739

Den 26. maj 1739 indviedes den nye tørdok på Christianshavn. Den var konstrueret af J. H. Dumreicher og regnedes for et teknisk mesterværk og blev da også ofte afbildet. Umiddelbart efter indvielsen lagde orlogsskibet Christianus Sixtus ind for at blive repareret, og vi ser det her ligge i den nye dok midt i billedet. Trætårnet t.h. er pumpehuset, mens den fornemme bygning t.v. med det store vajende flag er den pavillon, hvorfra kongefamilien kunne overvære arbejdet. I baggrunden mellem orlogsskibets master ses Vor Frelsers kirke, der endnu ikke havde fået sit snoede spir. Lidt t.h. – delvist skjult bag et sejl – anes Asiatisk Kompagnis nyopførte forsamlingshus.

32 Prospekt af Dokken 1739. B. Roque.

Radering. B. Roque. Bet. „Prospekt af Docken. B. Roque Delineavit et sculpsit – 1739 –.“ Tal ved de enkelte bygninger samt forklaring hertil. Endelig er teksten aftrykt på fransk, og i denne forsynet med dedikation til kongen.

Københavns Bymuseum. Afb. s. 33.

33 CHRISTIANSBORG 1740

Selv om Frederik IV netop havde foretaget en gennemgribende modernisering af det gamle slot (se kat. nr. 31), besluttede sønnen, Christian VI, kort efter sin tronbestigelse at nedrive hele komplekset. I det følgende tiår rejstes en moderne residens, der fra 1740 fik navnet Christiansborg. Prospektet er den første

gengivelse af det ny slot, som det stod indtil branden 1794. Muligvis er det kongefamiliens indtog i november 1740, der her er foreviget. Mod Slotspladsen var slottet fuldenendt i det ydre – indvendigt manglede stadig meget, og bagtil manglede endnu hele ridebane-anlægget med Marmorbro og pavilloner. Gouachen er et af Bruuns tidlige og mindre rutinerede prospekter.

Gouache. *J. J. Bruun*. Usign. Bet. „Christiansborg Slot 1740.“ 350 × 230.

Københavns Bymuseum.

34 KØBENHAVN FRA NORDØST ca. 1741

Kunstneren har befundet sig ombord i et skib på Yderrheden, og det udsnit af byen, han gengiver, strækker sig fra Børsen til Rosenborg. Bastionerne t.h. i forgrunden må være Kastellet. Midt bag disse, umiddelbart t.v. for Rundetårn ses den spirløse Vor Frue kirke. Ved branden 1728 var det gamle spir blevet ødelagt, og det lykkedes først at erstatte det i 1745.

Radering. *P. I. Grønvold* efter tegning af *J. Fosie*. Bet. „Den Kongl. Residence Stad Kiøbenhavn . . . JF (i monogram) Grønnewald.“ Endvidere fire verselinier på dansk. Fra *J. Fosie*: Lære-Klude etc. Kbh. 1741-43.

Københavns Bymuseum.

35 BJØRNS PLADS 1741

1735 fik storkøbmanden Andreas Bjørn tilladelse til at inddæmme og bebygge et større område sydøst for den nys påbegyndte dok på Christianshavn (se kat.

nr. 32). Han anlagde her skibsværftet Bjørnsholm, og stedet som helhed kaldtes Bjørns plads. Tegningen viser søsætningen af orlogsskibet „Kjøbenhavns Slot“ 30. nov. 1741. Bjørns enke solgte værftet 1762 til handelsmanden Carl Wilder, fra hvem pladsen har sit nuværende navn.

Pen, pensel og tusch. Usign. *C. Vosbein*. Bet. „Prospect af det ny verf som er anlagt af S. Andres Biøren Aar M.D. CCXLI.“ Forarbejde til radering i *J. Fosie*: Lære-Klude etc., Kbh. 1741-43.

Den kongelige Kobberstiksamling.

36 FLÅDEN PÅ YDERRHEDEN MED BYEN I BAGGRUNDEN 1743

Under den svenske tronfølgekrise 1743 overvejede Christian VI at indlede krig mod Sverige. I dette øjemed udrustedes den største flåde i mands minde. Akvarellen – måske malet af en søofficer – viser alle skibene i slagorden; nedenunder har han anført deres og chefernes navne samt antallet af kanoner. Byen er set fra nordøst, men kan nok først være tegnet et år eller to efter begivenheden, da Frue kirke ses med det i december 1744 fuldførte spir, ligesom Nyholms hovedvagt med flaget t.h. er medtaget, til trods for at den først blev bygget 1744-45.

Akvarel. Ukendt kunstner. Usign. Bet. „En Floede Bestaaende af 18 Kongelige Danske Orlog Skiibe 6 Fregatter og Bregatiner Ligende For Residensen Kiøbenhavn Anno 1743 . . .“ Bladet er beskåret for neden, og i nederste højre hjørne aner man noget af en over-skåret signatur. 227 × 363.

Nationalmuseet.

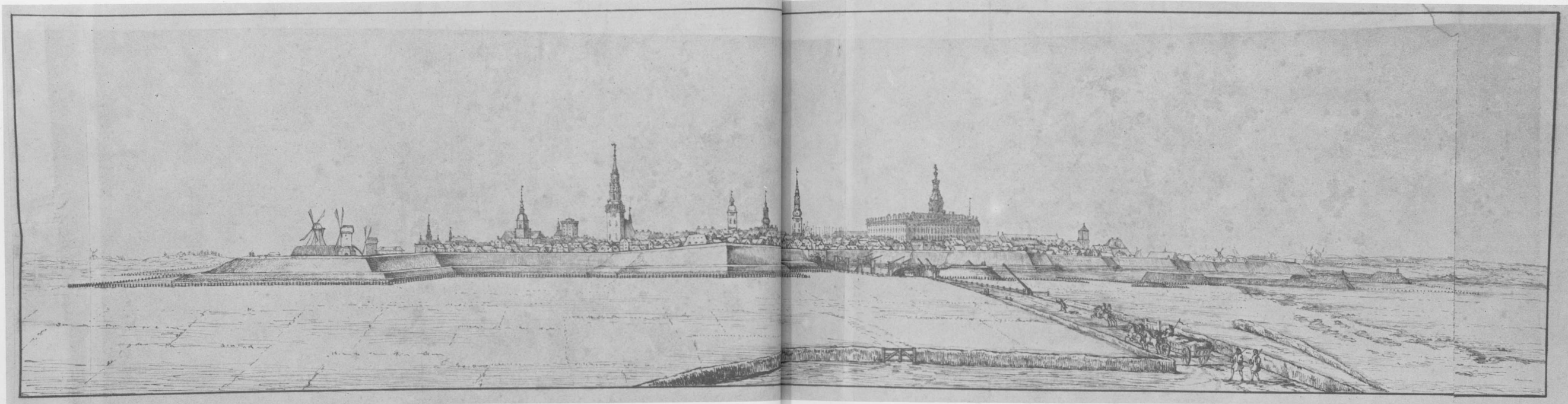

37 Størrestræde 1743. J. N. Schröder efter M. Tuscher.

37 STØRRESTRÆDE 1743

I anledning af kronprins Frederiks (V) bryllup med den engelske prinsesse Louise 11. december 1743 lod Admiralitetet opstille en festdekoration i Størrestræde (nu Holmens kanal). Den bestod af to columnære rostratæ – søjler med gennemstukne skibe. Sådanne

søjler var et gammelt romersk sejrssymbol. Marcus Tuscher leverede udkast til decorationen, der senere anbragtes på Christiansholm ved broen til Arsenaløen (se kat. nr. 102). Den store bygning t.h. husede Generalkommissariatet og var opført 1706 formodentlig efter tegning af W. F. von Platen. Bygningen

41 København fra sydvest ca. 1745. J. J. Bruun.

i forlængelse heraf var embedsbolig for overkrigssekretæren. Facaderne på den modsatte side af gaden er derimod ren fantasi – her lå seks uanseelige borgerhuse. I baggrunden ses Hovedmagasinets pavillon på Gammelholm. Alle disse bygninger brændte 1795.

Kobberstik med rød trykfarve. J. N. Schröder efter tegning af M. Tuscher. Bet. med brunt blæk „Prospect des Admiralitets Gebäude, beym Einzug der Kronprinsessin Louise in Dec. 1743 von dem Admiralitet errichtet. Von Marcus Tuscher gezeich. u. invent. J. N. Schröder feci.“

Det kongelige Bibliotek. Afb. s. 35.

38 SØ- OG LANDKADEAKADEMIET 1743

Bygningen var ikke kadetakademi fra starten, men opført som operahus. Efter en katastrofal brand 1689, hvor et interimistisk operahus af træ brændte i Sophie Amalienborgs have midt under en forestilling, og omkring 180 mennesker omkom, opstod tanken om et mere permanent og mindre brandfarligt hus, hvor de omrejsende operatrupper kunne opføre deres forestillinger. Tanken blev virkeliggjort under Frederik IV, der lod denne store, grundmurede bygning opføre til formålet 1701–02. Operahuset, der nu rummer Østre Landsret og ligger på hjørnet af Fredericiagade og Bredgade, lå dengang temmelig fjernt fra anden bebyggelse omgivet af haver. Allerede omkring 1720

mistede det sin oprindelige funktion og blev indrettet til kadetakademi. Grønvold, som har lavet raderingen, begyndte sin karriere som landkadet og er således blevet uddannet i bygningen. Helt som han har gengivet den, ser den ikke ud længere, idet en mezzanine-etage blev indskudt og indgangsportalen formindsket 1769.

Radering. P. I. Grønvold. Efter tegning af J. Fosie. Bet. „Kongl. Siøe og Land Cadets Accademie. JF. Grønnwald.“ Fra J. Fosie: Lære-Klude etc., Kbh. 1741–43.

Københavns Bymuseum.

39 PRØVESTENEN 1743

Som to fremskudte søforter til forsvar af København anlagdes 1713 batterierne Trekroner og Prøvestenen, begge opkaldt efter sænkede orlogsmænd, der sammen med andet opfyld dannede fundamenterne for byggeriet. Trekroner lå på Refshalens nordspids, Prøvestenen sydligere ud for Amager. De fungerede ikke længe, Trekroner blev nedlagt 1731, Prøvestenen, hvis kanonhus ses her, 1767. Vind og vejr har allerede nu – i 1743 – tæret på træværk og mure.

Radering. P. I. Grønvold, muligvis efter tegning af J. Fosie. Bet. „Siøe Batteriet Prøvesteen Andlagt A.

1713. Aftegnet 1743. Fosie excudit. Grønnwald Sch.“
Fra J. Fosie: Lære-Klude etc., Kbh. 1741-43.

Københavns Bymuseum.

40 KØBENHAVN FRA NORDVEST ca. 1745

I forgrunden ses området mellem søerne og volden med de to indfaldsveje (se kat. nr. 9), som dog tilsyneladende fører ind i den lukkede befæstning, idet portene ikke er markeret. Der er andre unøjagtigheder: Operahuset (2) var på dette tidspunkt Sø- og Landkadetakademi, Reformert kirke (5) har intet tårn, men kun en tagrytter, Holmens kirke (9) ser ud som var den fra 1730erne og ikke fra Christian IVs tid. Helligåndskirken (13) har forkert anbragt tårn og spiret så ikke således ud i virkeligheden. Petri spir (15) er heller ikke korrekt. Stikket er kopieret efter Marselis' prospekt fra 1718 (kat. nr. 26) med tilføjelse af Christiansborg og de efter branden 1728 genopførte spir, af hvilke Vor Frues – fuldført december 1744 – giver tempus post quem. Iøvrigt mangler kirkens korgavl.

Kobberstik. *G. B. Probst* efter *Marselis* med àjourføringer. Bet. „Georg Balthasar Probst, Hæres Ierem. Wolffy, exc. A.V.“ Desuden tal ved enkelte bygninger og forklaring hertil. Probst var svigersøn til Wolff, der omkring 1720 udgav Marselis' prospekter.

Københavns Bymuseum.

41 KØBENHAVN FRA SYDVEST ca. 1745

Dette blad er gådefuldt, idet Christiansborg er indtegnet med en anden blækfarve end resten, så det virker som om Slottet er blevet tilføjet senere. Man kunne så tænke sig, at prospektet var af lidt ældre dato, hvorefter man àjourførte det ved at tegne det nye slot ind. Denne ligefremme slutning kan dog ikke

drages, da spiret på Vor Frue tydeligt er gengivet i den skikkelse, hvori det rejstes 1744-45 efter projekt fra 1739 med ændringer 1742. Ydermere er Christiansborg afbildet i overensstemmelse med et projekt fra 1732, der i mangt og meget afviger fra det approberede og fuldførte udkast. Disse indre modsætninger lader sig ikke uden videre udrede, men det skal tilføjes, at prospektet stammer fra Christian VI's fætter, grev C. E. Stolberg-Wernigerodes bibliotek. De to fætre udvekslede arkitekturtegninger, og det vides, at der i Wernigerode befandt sig tegninger til Christiansborg. Prospektet her er sandsynligvis udført af J. J. Bruun (se kat. nr. 60).

Pen og tusch. *J. J. Bruun*. Usign. 263 × 915.

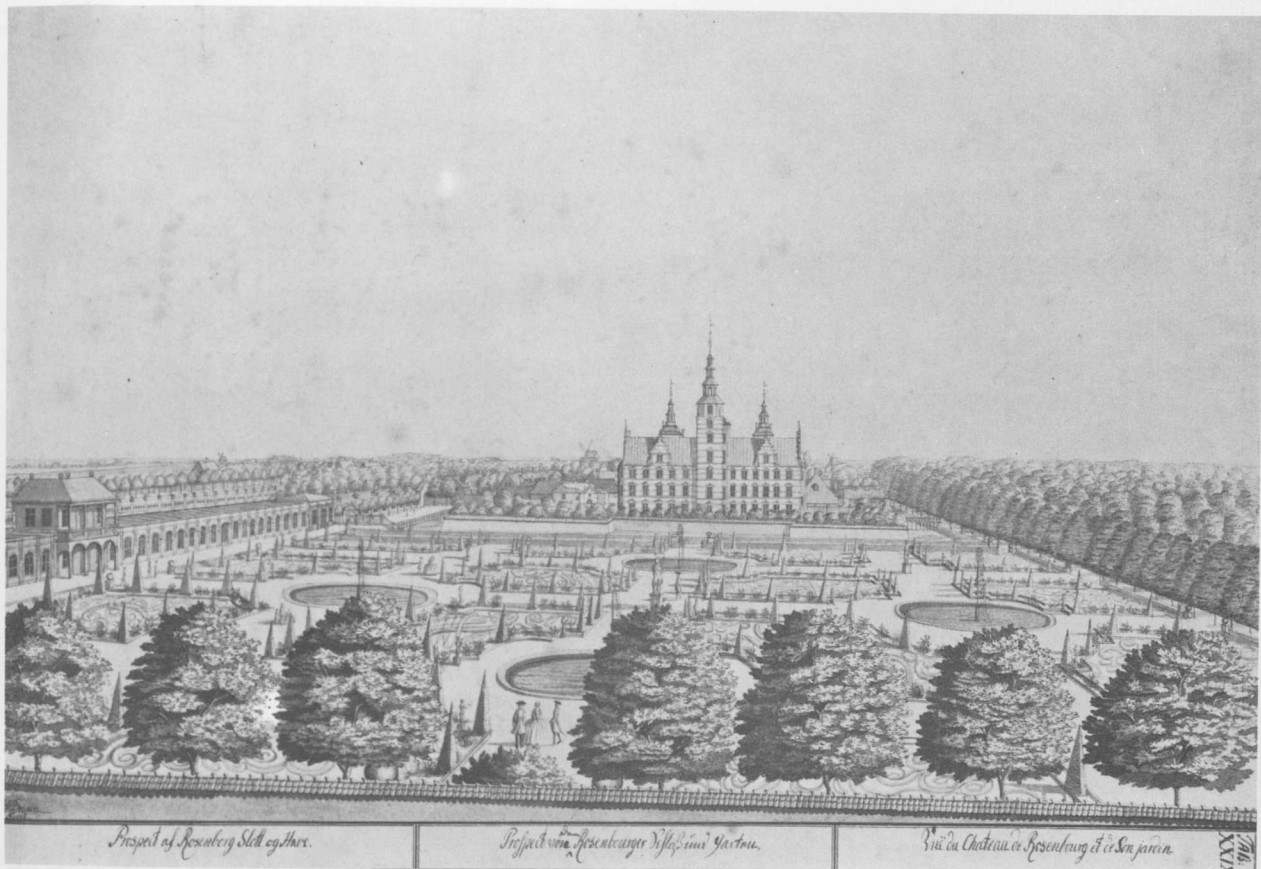
Københavns Bymuseum. Afb. s. 36-37.

42 RÅDHUSET 1745

Efter bybranden 1728 stod kun murene tilbage af Christian IVs rådhus. Genopførelsen indledtes straks under J. C. Ernsts ledelse, og 1733 stod bygningen færdig, idet J. C. Krieger dog havde foretaget forskellige ændringer. Nytorvsfacaden er imidlertid helt Ernsts værk; han bibeholdt fire af de syv arkadeåbninger, og over risalitterne satte han gavle – i midten med kongens våben, til siderne med byvåbnet. Den svære mansard og tagrytteren skyldes Krieger. På torvet står byens skafot med kagen, til hvilken delinkventerne blev bundet. Husene, der kanter torvet, er typiske for genopbygningsperioden efter branden.

Radering. *J. N. Schröder*. Bet. „Raadhuset fra Nye Torvs siide – Aar 1745 I. N. Schröder. del. et sculps.“ Også fransk tekst.

Københavns Bymuseum.

43 Rosenborg slot og have ca. 1746. J. J. Bruun.

43 ROSENBERG SLOT OG HAVE ca. 1746

Fra Gothersgade ser man ind over havemuren mod slottets sydvestre facade med det store i 1617 opførte tårn. Selve haven vises i den udformning, som dens gartner, J. C. Krieger, gav den i 1730erne. T.v. ses noget over halvdelen af det lange laurierhus, der egentlig var en sammenbygning fra 1707 af to ældre væksthuse og „Lysthuset med de fire knapper“. Fra 1721 tjente det som laurbærdriveri, og 1743 ombyg-

gedes det atter af Krieger. En særlig tagkonstruktion muliggjorde delvis eller hel åbning af taget i varme perioder. 1785 erstattedes huset af den nuværende garderkeraserne.

Pen, pensel og tusch. J. J. Bruun. Bet. „Prospect af Rosenborg. Slott og Have. Johan Jacob Bruun Fecit.“ Også fransk og tysk tekst samt „TAB. XXIX“. Tegningen er forlæg til Thurahs Den Danske Vitruvius I, Kbh. 1746, og tavlenummeret svarer til et kobberstik

i dette værk. Den tresprogede tekst med brunt blæk er skrevet af Thurah. 280 × 415.

Københavns Bymuseum. Afb. s. 39.

44 DOKKEN ca. 1746

Bruuns laving viser den nye dok få år efter indvielsen. Han har ligesom Roque (kat. nr. 32) stået på Gammelholm; hans gengivelse er imidlertid mere omhyggelig og forsigtig. Enkelte nybygninger er kommet til, således et stort grundmuret pakhus helt ude t.v. Den kongelige pavillon har fået ændret tagkonstruktionen, så at der nu øverst ses en belvedere. Man fristes til at tro, at den kuplede afslutning hos Roque var af interimistisk art. Dokken fungerede indtil 1918 på dette sted.

Pen, pensel og tusch. *J. J. Bruun*. Bet. „J. J. Bruun fecit“ samt med anden hånd „a. b. c. F“ ved skibe og bygninger. Forlæg til Thurahs Den Danske Vitruvius I, Kbh. 1746, Tab. LVI. 265 × 410.

Københavns Bymuseum.

45 KØBENHAVNS VARTEGN ca. 1746

På Havfruegrunden ved indsejlingen til Tøjhushavnen lod Christian IV dette monument opstille. Det kaldtes byens vartegn og stod indtil 1795. Skulpturen forestiller Leda med svanen, og Thurah oplyser i sin Danske Vitruvius med urette, at Christian IV havde taget den som krigsbytte i Kalmar.

Kobberstik. Ukendt kunstner. Fra Lauritz de Thurah: Den Danske Vitruvius I, Kbh. 1746, Tab. III.

Københavns Bymuseum.

46 KONGENS NYTORV ca. 1746

Pladsen ses her ligesom på de to tidligere prospekter (kat. nr. 25 og 28) fra et stade ved Hovedvagten. Kun lidt er ændret siden 1718, men vi får et bedre udsyn ned gennem Nyhavn (d) med den lange række gavlkvisthuse på venstre side. Haveanlægget i Kriegers regie med de fire rækker kuplede træer fylder pladsen ud. Smedejernsgitteret omkring rytterstatuen er gengivet cirkulært, hvad det aldrig har været. Bag Krinsens træer ses Gjethusets facade (c); i denne bygning, der var opført 1671, støbtes kanoner til hær og flåde samt klokker til de fleste kirker og 1768 Salys rytterstatue af Frederik V til Amalienborg plads.

Kobberstik. Ukendt kobberstikker efter tegning af *J. J. Bruun*. Bet. „Prospect af Kongens Torv“. Bogstaver ved enkelte bygninger samt forklaring hertil. Fra Lauritz de Thurah: Den Danske Vitruvius I, Kbh. 1746, Tab. XLII.

Det kongelige Bibliotek.

47 KONGENS NYTORV ca. 1746

Pladsen er her set fra et vindue i Charlottenborg. En god del af byens spir tegner sig mod himlen, dog har hverken Helligåndskirken eller Skt. Petri fået fornyet deres spir efter branden 1728. Haveanlægget har ændret sig lidt – nu ses gitteret omkring hesten i korrekt gengivelse (se kat. nr. 46). Til denne side kranses pladsen af en række imponerende bygninger, t.v. ligger en stor renaissancegård, muligvis opført af rentemester Henrik Müller, der ejede den i 1661. På den modsatte side af Østergade ses gehejmeråd Grams palæ (d), opført ca. 1685. Den lille bygning med spids tagkonstruktion (f) er Hovedvagten, som forsvandt 1874. Huset på Ny Adelgades andet hjørne (g) købtes

47 Kongens Nytorv ca. 1746. Ukendt kobberstikker efter J. J. Bruun.

1757 af generalbygmester de Thurah, som boede her til sin død to år senere.

Kobberstik. Ukendt kobberstikker efter tegning af J. J. Bruun. Bet. „Prospect af Kongens Torv, taget fra et andet Stæd.“ Indsatte bogstaver og forklaring hertil samt tekst på fransk og tysk. Fra Lauritz de Thurah: Den Danske Vitruvius I, Kbh. 1746, Tab. XLIII.

Det kongelige Bibliotek. Afb. s. 41.

48 UDSIGT OVER AMALIENBORG HAVE
ca. 1746

Området har navn efter det i 1689 nedbrændte Sophie Amalienborg (se kat. nr. 19). Efter dettes brand gav flere arkitekter udkast til en ny residens på tomten, men det blev ved planerne. 1725 lod Frederik IV arealet dele i en have og en mønstringsplads, adskilt af lave bygninger med en pavillon i midten (a). Såvel bygninger som haveanlæg var Kriegers værk. I for-

48 Amalienborg have ca. 1746. Ukendt kobberstikker efter J. J. Bruun.

bindelse med det påtænkte residensslot havde man i 1690erne ladet grave en vinkelformet kanal langs nuværende Sankt Annæ plads og Bredgade. Svanerne i forgrunden svømmer i denne kanal. T.v. i billedet løber Bredgade kantet af en række monumentale bygninger: Grev Gyldensteens palæ (e), Grev Danne-skjold-Laurvigs palæ med den lange stald- og domestikbygning (d) samt Kadetakademiet. Da man i 1749 besluttede at anlægge et nyt beboelseskvarter på Amalienborgområdet, raseredes haven. Træerne i forgrun-

den omplantedes ude ved Jagtvejen-Falkonerallé, og bygningerne solgtes til nedrivning.

Kobberstik. Ukendt kobberstikker efter J. J. Bruun. Bet. „Prospect af Amalienborgs Have.“ Desuden indsatte bogstaver og forklaring hertil. Teksten er gentaget på fransk og tysk. Fra Lauritz de Thurah: Den Danske Vitruvius I, Kbh. 1746, Tab. XLVII.

Københavns Bymuseum. Afb. s. 42.

49 AMALIENBORG HAVE ca. 1746

Med dette prospekt er vi rykket tættere ind på bygningerne i Amalienborg have (se forrige nr.). Den store pavillon i midten rummede fire kabinetter og en ottokantet sal, hvorfra kongen overværede garnisonens parade på mønstringspladsen nord for bygningerne. I baggrunden ses Toldbod mølle og t.h. flådens aftaklede skibe.

Radering. *J. N. Schröder*. Bet. „Amalienborg Kongelig Palais med hosliggende Lysthauge . . . I. N. Schröder, del. et sculp.“ Bladet er tilegnet dronningen og bærer Sophie Magdalenes kronede spejlmonogram.

Den kongelige Kobberstiksamling.

50 BREDGADE ca. 1746

Gaden kaldtes både Bred- og Norgesgade. T.v. ligger Dronningens Tværgade med Danneskjold-Laurvigs palæ på hjørnet (nu Håndværkerforeningen). Det var opført 1702 for U. F. Gyldenløve, der havde måttet afstå sit palæ på Kongens Nytorv til enkedronning Charlotte Amalie (se kat. nr. 21). 1729 tilføjedes den lange staldlænge med kuppelspiret. T.h. ses kanalen, der skilte Amalienborg have fra Bredgade, samt yderst noget af en portal – den såkaldte Amalienborg-port, som ved havens sløjfning 1749 flyttedes til Ledreborg, hvor den stadig findes.

Radering. *J. N. Schröder*. Bet. „Perspectiv af dend Gaard tilhørende Hans Exellentz Greve af Laurvigen . . . J. N. S. del et sculps.“ Ligesom foregående nr. og prospektet af Rådhuset (kat. nr. 42) bærer dette blad en tekst på dansk og fransk forfattet af J. B. Desroches de Parthenay, og da de desuden har et meget ensartet præg, er det sandsynligt, at de var tænkt til et planlagt topografisk værk.

Den kongelige Kobberstiksamling.

51 SKT. PETRI KIRKE 1746

Branden 1728 voldte stor skade på Petri kirke. Spiret og tagkonstruktionen styrtede sammen medtagende nogle af hvælvene, og hele inventaret udbrændte. J. C. Krieger blev udset til at lede genopbygningen, og 1731 kunne kirken indvies påny. Først få år senere stod den dog i det ydre færdig som på stikket. Tårnet var blevet forhøjet 14 alen, men grundet pengemangel nøjedes man med en lille lanterne i stedet for et spir. Muren mod Nørregade med de to porte blev fornyet efter branden, men dele heraf kan føres tilbage til tiden før 1687.

Radering. *B. Roque*. Bet. „Prospect af Sant Peders Kirke . . . B. Roque del. & sculp. 1746.“ Desuden dedikation – også på fransk – til gehejmekonferentsråd von Plessen.

Den kongelige Kobberstiksamling. Afb. s. 44.

52 UDSIGT OVER HAVNEN OG
SLOTSHOLMEN 1746

Tegnerens ståsted er Kalvebod bastion, hvorfra man ser over mod Frederiksholms kanal. Lige under Børs- spiret markerer byens vartegn en grund i sejllobet (se kat. nr. 45). Bladet findes i en anden tilstand med årstallet 1746 og teksten „Prospect i Kiøbenhavn fra Christianshavn in til Byen.“

Radering. *B. Roque*. Bet. „B. Roque inv. et Sculp.“ samt med brunt blæk „Vue de Copenhague.“

Københavns Bymuseum.

53 UDSIGT OVER HAVNEN MED
LANGE BRO 1747

I forhold til forrige nr. har tegneren blot rykket synsfeltet lidt mod syd. Derved har han opnået at få

51 Skt. Petri kirke 1746. B. Roque.

Langebros midt i billedet. Den lange træbro fra det 17. århundredes slutning er i midten forsynet med en vindebro, således at det var muligt at sejle igennem havnen. På volden t.v. læner skildvægten sig til geværet, mens ivrige personer svinger fiskestængerne. T.h. for broen ses en båd med musikanter, mens der fra en anden båd fiskes med net.

Radering. B. Roque. Bet. „Prospect af Kiøbenhavn fra Christianshafn af. B. Roque in. et f.“ Teksten gentaget på fransk. Fra Roques Dannemarks Forlystelse, Kbh. 1747.

Den kongelige Kobberstiksamling.

54 FREDERIKSHOLMS KANAL ca. 1745

Stednavnet gælder som bekendt både gaden og kanalen. Frederiksholm og Slotsholmen forbindes af Stormbroen og Marmorbroen (i forgrunden). T.v. ses det nyopførte Prinsens palæ, mens man t.h. aner lidt af Ridebaneanlægget. Som i Roques øvrige prospekter er gaderne befolket med staffagefigurer i livlig bevægelse.

Radering. *B. Roque*. Bet. „Prospect i perspective af det Kongelige Palais i Kiøbenhavn. B. Roque Inv. et fecit.“ Titlen også på fransk. I den kronede kartouche ses kongens monogram, C.

Københavns Bymuseum.

55 PRINSENS PALÆ ca. 1746

Allerede Frederik IV havde erhvervet grunde og bygninger på hjørnet af Frederiksholms kanal og Ny Vestergade. 1725 blev husene af J. C. Krieger ombygget til residens for kronprins Christian (VI). En snes år senere savnede dennes nygifte søn, Frederik (V), en passende bolig, og hofbygmester Eigtved fik derfor ordre til at projektere en nybygning på dette sted. 1744 stod palæet færdigt, idet ældre elementer indgik i fløjen langs Ny Vestergade. Anlægget er af type fransk med tilbagetrukket hovedbygning og foranliggende cour d'honneur, som til gaden lukkes med en lav balustradekronet fløj.

Radering. *B. Roque*. Bet. „Perspective af det Kongelige Palais. B. Roque del et fecit.“ Titlen også på fransk. Fra Roques Dannemarks Forlystelse, Kbh. 1747.

Københavns Bymuseum.

56 CHRISTIANSBORG ca. 1746

Residensslottet er set fra Ny Vestergade, der flankeres af Prinsens palæ t.v. (delvis „nedrevet“ for at lette udsigten) og en art pendant t.h., som dog aldrig opførtes. Man havde planer om at flytte Vesterport fra den nuværende Rådhusplads til vestenden af Ny Vestergade, som således ville udgøre en monumental entré til byen. Christiansborg, der er aksialt forbundet med denne gade, ses her med E. D. Häussers ridebaneanlæg og N. Eigtveds pavilloner og Marmorbro. T.v. for hovedbygningen ligger Slotskirken, mens den tilsvarende bygning t.h. er fantasi.

Pen, pensel og tusch. *L.-A. Leclerc*. Bet. „Palais de Christiansbourg Le Clerc.“ I kartouche et kronet C. 520×720. Bladet har i lighed med de tre følgende skullet tjene som stikforlæg.

Den kongelige Kobberstiksamling.

57 CHRISTIANSBORG ca. 1746

Fra Slotspladsen ser vi gennem den delvist „nedrevne“ fløj ind i Slotsgården. Prospektet er ikke i alle henseender i overensstemmelse med virkeligheden, bl. a. er tårnet en etage for højt, og vinduerne var lodret tættere forbundet, idet de ornamenterede omramninger knyttede dem sammen på tværs af stokværk. Dette kan ikke skyldes tegnerens ukendskab til Slottets arkitektur, da han virkede som ledende billedhugger ved byggeriet og også havde en del at sige om de rent arkitektoniske spørgsmål.

Pen, pensel og tusch. *L.-A. Leclerc*. Bet. „Christiansbourg. Palais. de. Copenhague. Coupe de la grande facade De l'entrée de la premiere Cour. Le Clerc.“ I kartouchen et kronet C VI. 525×728.

Den kongelige Kobberstiksamling.

58 Christiansborg ca. 1746. L.-A. Leclerc.

58 CHRISTIANSBORG ca. 1746

Fugleperspektivet over Slotsholmen er taget fra Nybrogadesiden. Bygningerne foran Slottet er fra venstre Slotskirken, Vognremisen, Kronprinsens- og Gardens stalde. På Frederiksholm ses t.h. Prinsens palæ og dets ikke opførte pendant (se kat. nr. 56). Bag fæstningens

bastioner Kalvebod strand og Amager.

Pen, pensel og tusch. L.-A. Leclerc. Bet. „Christiansbourg Palais de Copenhague Dedié au Roy Par . . . Le Clerc . . .“ I kartouchen et kronet F 5. 530 × 725.

Den kongelige Kobberstiksamling. Afb. s. 46.

59 CHRISTIANSBORG 1747

Prospektet er stærkt idealiseret. Slotskirkens pendant på Den røde Bygnings grund t.v. for Slottet eksisterede ikke. Det samme gælder palæet i forgrunden over for Holmens kirke. Kanalen havde et simpelt træbolværk og ikke marmorkvadre, som billedet foregiver. Ligeledes var Holmens bro adskilligt mere primitiv. Gaden i forgrunden hed dengang Størrestræde, nu Holmens kanal (se kat. nr. 37).

Pen, pensel og tusch. *L.-A. Leclerc*. Bet. „Christiansbourg Palais de Copenhague Dedié au Roy. Par . . . Le Clerc . . . 1747.“ 530 × 730.

Den kongelige Kobberstiksamling.

60 KØBENHAVN FRA SYDVEST 1748

Synsvinkel og målestok er præcis som på tegningen kat. nr. 41, idet udsigten på stikket dog er beskåret lidt i begge sider. Den eneste betydningsfulde forskel er Christiansborg, der her fremtræder sådan, som det faktisk opførtes. Sammenligningen mellem de to blade afslører iøvrigt, hvor meget der går tabt fra tegning til kobberstik. Det kan selvfølgelig ikke bevises, at netop tegningen kat. nr. 41 har tjent som forlæg for stikket – der kan meget vel have eksisteret endnu en tegning af samme kunstner, utvivlsomt *J. J. Bruun*, der jo leverede prospekterne til *Thurahs* bogværker.

Kobberstik. Usign. Ukendt kobberstikker efter *J. J. Bruun*. Bet. „Hafnia Hodierna Ao. 1748.“ Indsatte tal ved enkelte bygninger samt forklaring på dansk, fransk og tysk hertil. Fra *Lauritz de Thurah*: *Hafnia Hodierna*, Kbh. 1748.

Det kongelige Bibliotek.

61 Vor Frelser's kirke 1750. *L. de Thurah*.

61 VOR FRELSERS KIRKE 1750

Kirken blev opført 1682–96 efter *Lambert van Havens* tegninger, mens det af ham projekterede spir ikke realiseredes. Først 1749–50 rejstes *Thurahs* spiralspir, der med hans egne ord havde hentet inspiration „af et Spir, som jeg i mine yngre Aar havde set i Rom paa den saa kaldede Chiesa della Sapienza (S. Ivo.)“ Øverst står Frelseren på jordkuglen, og denne skulpturs anbringelse er netop den direkte anledning til tegningen, som nederst i kartouchen bærer indskriften: „Prospect af Vor Frelser's Kirke og Taarn. Paa

hvilket sidste, det anseelige og kostbare Spiir i Aarene 1749 og 1750 blev opreist. Efter den Stormægtigste Monark Kong Friderich den Femtes Allernaadigste Anordning og Befaling. Allerunderdanigst offereret Deres Kong. Mayest den 27 April 1750 paa hvilken dag Vor Frelsers Billede paa den øverste Spitz af Spiiret lykkelig blev opsatt. Deres Kongel. Mayests Allerunderdanigste troe Undersaat og tienner Laurids de Thurah." Spiiret blev færdigtækket i august 1752, men da havde man opgivet de vaser, som ses på ge-lænderet.

Pen og tusch. *Lauritz de Thurah*. Bet. som ovenfor. I *Thurahs Danske Vitruvius III*, udg. 1967 af Hakon Lund, findes som tavle LXI det samme prospekt, dog i noget mindre format. Vor tegning er sandsynligvis udført af Thurah selv og identisk med den, kongen i 1750 modtog fra sin bygmester. 635×484 .

Kunstakademiets bibliotek, Samlingen af arkitektur-tegninger. Depositum fra Den kongelige Kobberstik-samling. Afb. s. 47.

62 AMALIENBORG OG TOLDBODGADE 1751

Den store bygning t.h. er tømmerhandler Niels Aage-sens dobbeltgård, Amaliegade 22–24, hvoraf halvdelen stadig eksisterer i ombygget skikkelse. T.v. herfor ses den endnu uopfyldte kanal, der afgrænsede Amalien-borg have og eksercerpladsen (se kat. nr. 48). Mellem træerne og plankeværket t.v. ligger Toldbodgade, og bag ved denne fandtes tømmerhandlernes oplagsplad-ser.

Akvarel. *C. Holten*. Bet. „Vue d'Amalienbourg et celle de la Zoll-Bud Strasse. Dessinée par le sergent Chretien D'Holten." Fra Landkadetternes Tegnebøger II, nr. 18.

Rigsarkivets 3. afdeling.

63 MOLTKE PALÆ 1751

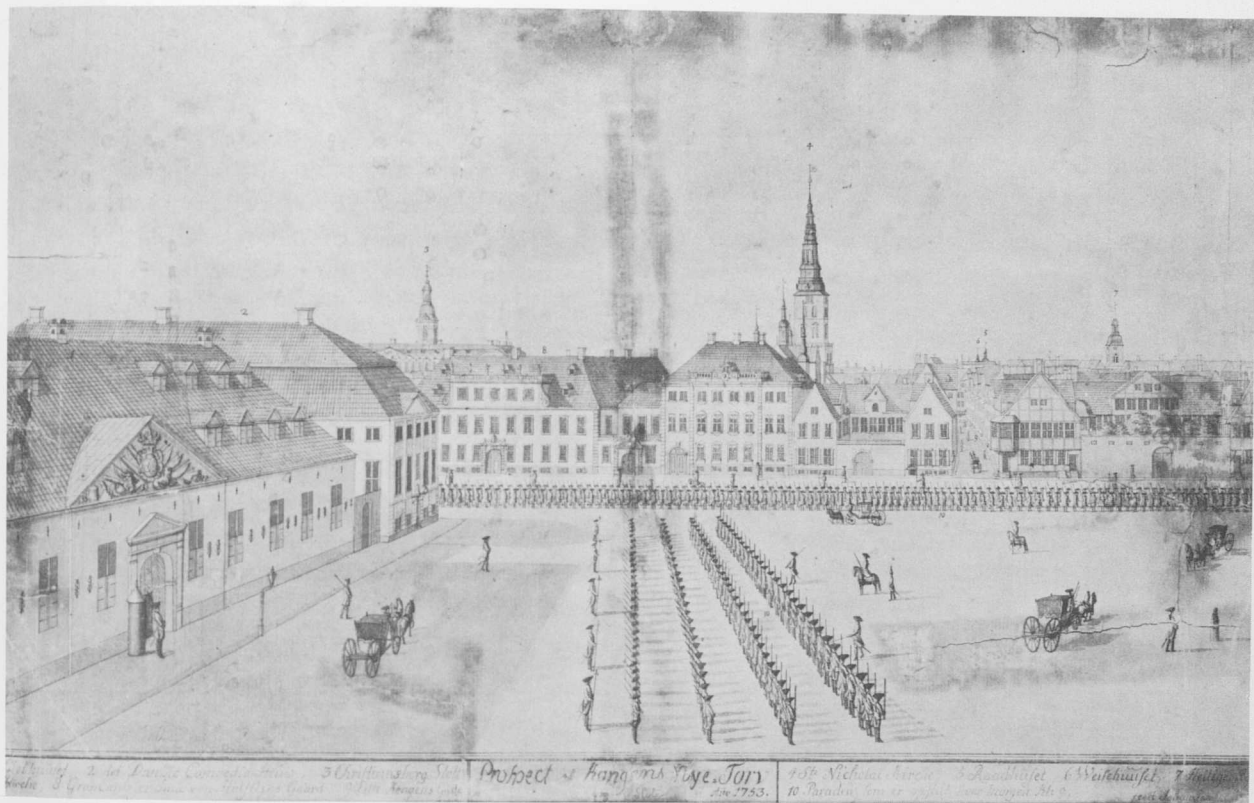
Det er sjældent at se billeder af bygninger under op-førelse. Fra 1750erne findes imidlertid en serie land-kadettegninger, som skildrer byggeriet i Frederiks-staden. Kadetterne gik på Akademiet i Bredgade og havde således en bydel i sin vorden lige uden for dø-ren. Her ses Moltkes palæ bag plankeværket; stue-etagen er færdig, og ved hjælp af træstilladser er man i færd med at tilføje næste stokværk. For at demon-strere sin kunnen har tegneren rent illusionistisk lagt prospektet på et blad hen over et kobberstik med en gen-scene.

Akvarel. *A. J. de Coucheron*. Bet. „Vue du Palais de S. E. Mons. le Comte de Moltke a la place d'Amalien-bourg. tirée d'après le naturel. le 12me Juillet l'An 1751. fait par Anthon Jacob de Coucheron. agé de 19 1/2 Ans. Cadet pendant 8 ans 4 mois." Fra Land-kadetternes Tegnebøger III, nr. 15.

Rigsarkivets 3. afdeling.

64 KONGENS NYTORV 1753

Bruun har tegnet pladsen med vagtparaden, som var „opstilt hver Morgen Kl. 9". Ved Frederiksstadens anlæggelse 1749 blev eksercerpladsen forlagt til Kon-gens Nytorv, hvilket medførte, at haveanlæg og Krins måtte sløjfes. Nu da træerne er borte, ses bygningerne tydeligere end før (se kat. nr. 46 og 47). T.v. ligger Gjethuset og ved siden af det nyopførte Danske Ko-mediehus, bygget 1748 af Eigtved. Det store palæ i baggrunden t.v. (8) tilhørte enkegrevinde Holstein, mens nabohuset beboedes af tømmerhandler Søren Jørgensen, der havde ladet det opføre 1736–37. Ga-den, der fører ind i billedet (9), er Lille Kongensgade.

64 Kongens Nytorv 1753. J. J. Bruun.

Pen, pensel og tusch. J. J. Bruun. Bet. „Prospect af Kongens Nye-Torv . . . Ano 1753.“ Desuden indsatte tal og forklaring hertil. Ca. 275 × 442.

Øregaard Museum. Afb. s. 49.

65 DOKKEN PÅ CHRISTIANSHAVN 1753

Dokken er set fra en mole på Gammelholm, hvor den kongelige chalup ligger parat. Det er tydeligvis en festlig begivenhed, der skildres. Kunstneren har om-

hyggeligt gjort rede for bygninger og skibe, der er smykket med store flag. I centrum ser vi orlogsskibet, Fredericus Quintus, kort før søsætningen 24. november 1753. Det vældige, pragtfuldt smykkede agterspejl dominerer billedet, og det kraftigt svungne skrog fylder dokken ud. En mængde detaljer er med: indgangspartiet i baggrunden, Thurahs nye spir på Vor Frelseres kirke og Asiatisk Kompagnis ligeledes nybyggede pakhus foruden en del mindre karakteristiske bygninger, hvis nøje gengivne farver fortæller en del om miljøet på Christianshavn.

Gouache. Ukendt kunstner. 210 × 320.

Københavns Bymuseum.

66 KØBENHAVN FRA SØSIDEN 1754

Denne noget medtagne, men smukke farvelagte udsigt er taget fra „søen hvor det kongl. Wagt-Skib ligger.“ D.v.s. ved søfortet Trekroner, der dog ikke var i funktion på dette tidspunkt. Her lå til stadighed et hurtigtsejlende, klargjort orlogsfartøj, som noterede al trafik og som i givet fald kunne opbringe eventuelle uidentificerede skibe. Udsigten dækker strækningen fra Nyholm til Kastellet. Byens tage og spir spejler sig i vandet. To år senere tegnede Bruun den samme udsigt med let ændret staffage (gengivet i Thurahs Danske Vitruvius III, udgivet 1967, erstatningstavle XII).

Akvarel. *J. J. Bruun*. Bet. „Prospect af Dend Kongel. Residentz-Stad, Kiøbenhavn at See fra Søen hvor det kongl. Wagt-Skib ligger. Anno 1754. Pinxit Johan Jacob Bruun.“ Indsatte tal med forklaring. 420 × 1125.

Det kongelige Bibliotek.

67 UDSIGT FRA VESTERBRO MOD KØBENHAVN 1756

Prospektets mest værdifulde udsagn gælder forstaden Vesterbro. Midt i billedet anes Gammel Kongevej og t.h. nuværende Vesterbrogade. Den lange husrække t.v. ligger på magasin Havemanns grund, mens bakgedragene er fri fantasi, for her løb også dengang Værnedamsvej. På højre side mellem vejen og Kalvebod strand havde Det kongelige kjøbenhavnske Skydeselskab og danske Broderskab fra 1753 skydebane,

og på dette areal opførtes i 1780erne den bygning, som i dag rummer Bymuseet.

Kobberstik. *H. Qvist* 1760 efter tegning af *J. J. Bruun* 1756. Bet. „Prospect af Den Kongel. Residens-Stad Kiøbenhavn med Forstaden Wester-Broe. at see fra KongeVeien til Frederiksberg-Slott Anno 1756. Fecit Iohan Iacob Bruun. Hans Qvist Sculps. 1760.“ Fra Bruuns Novus Atlas Daniae, Kbh. 1761.

Københavns Bymuseum. Afb. på omslaget i originalens format, men let beskåret.

68 CHRISTIANSBORG 1755

Prospektet er taget fra nuværende Højbro plads og viser i forgrunden t.h. Slotskirken (2), der via en løngang er forbundet med Slottets hovedbygning. I Slotsholmsgade ligger Den røde Bygning (4), Postgården (5), som tidligere havde tilhørt Anna Sophie Reventlow (se kat. nr. 27) samt Lerches palæ (6), opført 1742.

Pen, pensel og tusch. *J. J. Bruun*. Bet. „Prospect af Det Kongl. Residens-Slott Christiansborg, at see fra hiørnet af Høibrostrædet, Ano. 1755. Fecit, Iohan Iacob Bruun.“ 190 × 262. Tegningen er ligesom de følgende otte forlæg til Bruuns Novus Atlas Daniae, Kbh. 1761. En del af tegningerne går tilbage til ældre forarbejder, benyttet som stikforlæg til Thurahs Den Danske Vitruvius I samt Hafnia Hodierna, Kbh. 1746 og 1748.

Det nationalhistoriske Museum på Frederiksborg.

69 RÅDHUSET 1756

Det efter branden 1728 genopførte Rådhus havde hovedfacade til Gammel Torv (se kat. nr. 42). Over

69 Rådhuset 1756. J. J. Bruun.

portalen ses en altan med to atlanter, som bærer gavlens skulpturelle udsmykning, bl. a. rigsvåbnet og Frederik IVs buste. Den svungne gavl er inspireret af sydtysk-østrigsk arkitektur. Vinduesrammerne er gengivet i forenklet skikkelse. Ved Rådhusets brand 1795 ryddedes tomten, således at Gammel- og Nytorv forenedes.

Pen, pensel og tusch. J. J. Bruun. Bet. „Prospect af Rådhuset og Gammel Torv i Kiøbenhavn at see mod den Nordre-side. 1756. fecit Johan Jacob Bruun.“ Desuden indsatte tal og forklaring hertil. 190 × 260.

Københavns Bymuseum. Afb. s. 51.

70 AMAGERTORV 1756

En af de få nyskabninger efter branden 1795 var anlæggelsen af Højbro plads. Man ryddede tomterne i det tætte kvarter omkring Højbrostræde (3) og Store Færgestræde (4) og etablerede derved en stor åbning fra Amagertorv ned til kanalen. Bygningen for enden af torvet er opført 1582 og virkede fra 1656 som stadens gæstgivergård under det forjættende navn „Store Lækkerbidsken“. Den rige facadeudsmykning på husene t.h. har sandsynligvis været malet imitation af stenornamentik. Man bemærker iøvrigt en række kælderhalse, bislag og fritrapper. Flere huse har udhængsskilte, som reklamerer for strømper, hatte m.m.

Pen, pensel og tusch. *J. J. Bruun*. Bet. „Prospect af Amager Torv i Kiøbenhavn. at see fra den Westre-Side. Ano 1756. Fecit Johan Jacob Bruun.“ Desuden indsatte tal og forklaring hertil. Stikforlæg til Bruuns *Novus Atlas Daniae*, Kbh. 1761. 190 × 260.

Københavns Bymuseum.

71 FREDERIKSHOLMS KANAL 1755

Kanalen er her set fra nord med Slotsholmen t.v. (se kat. nr. 52). I forgrunden Stormbroen (4) anlagt 1681 og i 1762 ændret til fast bro, idet man ved opførelsen af Marmorbroen (3) allerede havde umuliggjort gennemsejling. På hjørnet mellem Stormgade (5) og kanalen ses to borgerhuse fra 1680erne i let moderniseret skikkelse. Dernæst Prinsens palæ (7) og Plessens gård (8). I baggrunden aner man et krudttårn på fæstningens Christianshavns side (10).

Pen, pensel og tusch. *J. J. Bruun*. Bet. „Prospect af Canalen udi Kalveboderne i Kiøbenhafn at see fra den Nordre-Side Anno 1755. fecit Johan Jacob Bruun.“

Desuden indsatte tal og forklaring hertil. 190 × 260. Stikforlæg til Bruuns *Novus Atlas Daniae*, Kbh. 1761.

Københavns Bymuseum.

72 GRÅBRØDRETORV 1755

Torvet har sit navn fra det i 1238 stiftede gråbrødre-kloster, som nedlagdes kort efter reformationen. En tid kaldtes torvet Ulfeldts plads efter rigshofmesterens gård, som ved hans fald i 1664 blev revet ned. På dette areal udlagdes torvet og en støtte „Til ævig Spot, Skam og Skjændsel“ opsattes (3). Den fornyedes 1741 og findes nu i Nationalmuseet. Branden 1728 raserede hele pladsen, som dog hurtigt genopbyggedes med de karakteristiske ildebrandshuse, af hvilke en hel række er bevaret på torvets sydside.

Pen, pensel og tusch. *J. J. Bruun*. Bet. „Prospect af Graae-Brødre-Torv i Kiøbenhafn at see fra den Østre-Side Ano 1755. Pinxit Johan Jacob Bruun.“ Indsatte tal og forklaring hertil. 190 × 260. Stikforlæg til Bruuns *Novus Atlas Daniae*, Kbh. 1761.

Københavns Bymuseum. Afb. s. 53.

73 KONGENS NYTORV 1756

Fra hjørnet af Store Kongensgade ser vi bedre, hvilken stor og åben plads Kongens Nytorv nu var blevet med Christian Vs rytterstatue som det samlende midtpunkt. Der er kun sket få og uvæsentlige ændringer af facaderne. Vi får et blik ned mod Holmens kanal og Laksegade, og vi ser tydeligere end før, hvorledes Eigtveds Komediehus tog sig ud inden Harsdorffs ændringer i 1770erne.

Pen, pensel og tusch. *J. J. Bruun*. Bet. „Prospect af Kongens Nye-Torv i Kiøbenhafn at see fra hjørnet af Store-Kongens-Gade Ao. 1756. Fecit Johan Jacob

72 Gråbrødretorv 1755. J. J. Bruun.

Bruun." Desuden indsatte tal og forklaring hertil. Stikforlæg til Bruuns Novus Atlas Daniae. 190 × 260. Københavns Bymuseum.

74 KONGENS NYTORV 1756

Pladsen er set fra Holmens kanal. Også her er byg-

ningerne uændrede. Først i 1760erne blev Juels palæ på hjørnet af Bredgade ombygget af N.-H. Jardin, hvorved det fik den skikkelse, det har i dag. Tårnet i baggrunden med det korte spir er Garnisonskirken (3).

Pen, pensel og tusch. J. J. Bruun. Bet. „Prospect af Kongens-Nye-Torv i Kiøbenhavn at See fra den We-

stre-Siide Ao. 1756. Pinxit Johan Jacob Bruun." Indsatte tal med forklaring hertil. Stikforlæg til Bruuns Novus Atlas Daniae. 190 × 260.

Københavns Bymuseum.

75 CHRISTIANSHAVNS TORV 1755

Udsigten er taget fra Overgaden neden Vandet. T.v. fører Børnehusbroen (3) over kanalen. Den store bygning med mansard og tagrytter (2) er Børnehuset, opført 1739–41 af Philip de Lange, ombygget i 1860erne og nedrevet 1928 for at give plads til „Lagkagehuset“. Institutionens officielle navn var Tugt- rasp- og forbedringshuset, som rummede ca. 500 mennesker, hovedsagelig kvinder og børn. Ved nr. 4 ses sandkisten, en oplagringsplads, hvorfra man hentede sand til at strø på gulvene.

Pen, pensel og tusch. *J. J. Bruun*. Bet. „Prospect af Torvet og Tugthuset paa Christianshafn i Kiøbenhavn at see fra den Nordre Siide Ano 1755. fecit, Johan Jacob Bruun.“ Indsatte tal og forklaring hertil. Stikforlæg til Bruuns Novus Atlas Daniae, Kbh. 1761. 190 × 260.

Københavns Bymuseum.

76 SLOTSHOLMSKANALEN 1755

T.v. Nybrogade med et typisk ildebrandshus fra genopbygningsperioden efter 1728. Længere inde i billedet ses en række huse med svungne gavle (se kat. nr. 3); det første (7) var stadens vejerbod, opført 1579. Bag disse rager Skt. Nicolai op (6), og t.h. ligger staldene ved Slottet (4).

Pen, pensel og tusch. *J. J. Bruun*. Bet. „Prospect, af Canalen op til Høibroen i Kiøbenhavn at see fra Kalve-

boderne Anno 1755. Fecit Johan Jacob Bruun.“ Stikforlæg til Bruuns Novus Atlas Daniae, Kbh. 1761. 190 × 260.

Københavns Bymuseum.

77 KULTORVET 1755

Branden i 1728 gik hårdt ud over kvarteret omkring Nørreport, men bestræbelserne på under genopbygningen at etablere en retlinet forbindelse mellem denne og Købmagergade – en af byens hovedfærdselsårer – forfejledes. Det eneste, man opnåede, var anlæggelsen af Kultorvet eller Nørre Torv, som det også kaldtes. Det blev et nogenlunde regelmæssigt rektangel omgivet af gavlkvisthuse. Af hensyn til brandfaren påbød det nye byggereglement at bygge i grundmur, men allerede i 1730 slækkede man på dette krav, og det tredje hus på venstre hånd er da også af bindingsværk. I baggrunden ses Nørreport (2), hvorigennem de nordsjællandske bønder og kulsviere kom med deres varer, som forhandlede på torvet. Ved det engelske bombardement 1807 ødelagdes 13 af torvets huse totalt, og hele facaderækken t.v. fornyedes.

Kobberstik. *Hans Qvist* eller *Jonas Haas* efter *J. J. Bruun*. Bet. „Prospect af Kul-Torvet med Nørre-Port i Kiøbenhavn at see fra Lille Kiøbmergaden. Anno 1756. Fecit Johan Jacob Bruun.“ Fra Bruuns Novus Atlas Daniae, Kbh. 1761.

Det kongelige Bibliotek. Afb. s. 55.

78 MOLTKE PALÆ 1756

De ældste kendte prospekter visende fuldførte monumentale bygninger i Frederiksstaden stammer fra 1756. På dette tidspunkt havde Moltkes palæ – det først opførte – stået færdigt i to år. Stikket viser byg-

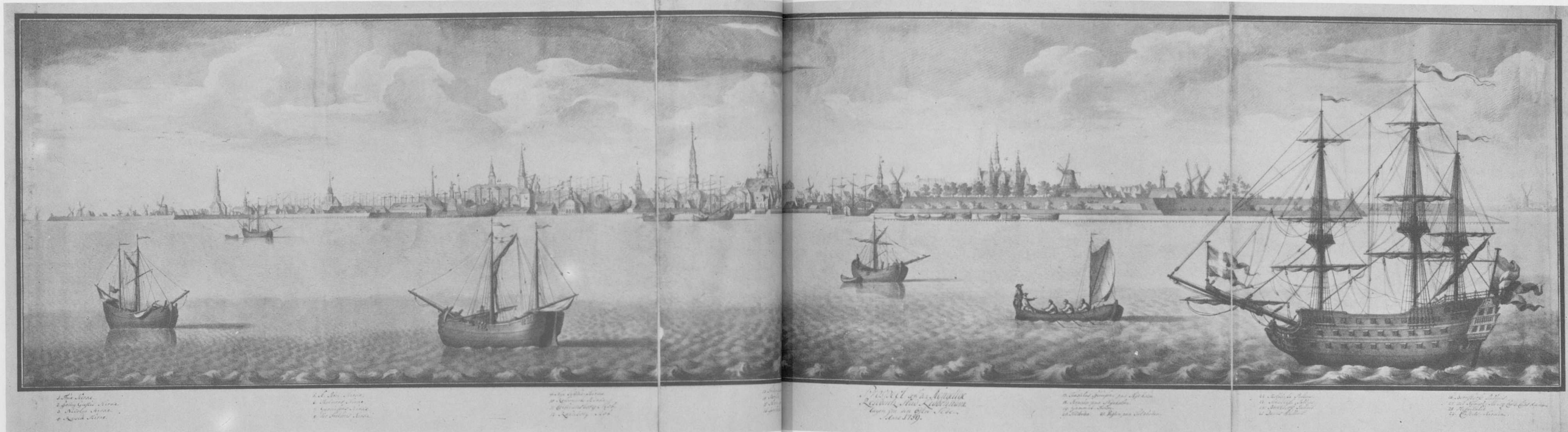
77 Kultortvet 1755. H. Qvist eller J. Haas efter J. J. Bruun.

ningen, som den tog sig ud indtil Harsdorffs ombygning i 1794, da de to løngange, der forbinder hovedfløjen med pavillonerne, forhøjedes en etage. Denne udvidelse såvel som opførelsen af Kolonnaden skyldes kongefamiliens overflytning til Amalienborg ved Christiansborgs brand 1794. T.v. får vi et kig ned i Amaliegade med palæets staldlænge, som grænser op

til et borgerhus. T.h. ses Frederiksgade og i baggrunden Bernstorffs palæ.

Kobberstik. O. H. von Lode. Bet. „Det Høy-Grevelige Moltkiske Palads . . . Aftegnet og stukket af O. H. von Lode, det Kongl-DanSelsk. Kobberst. Aar 1756.“

Københavns Bymuseum.

81 København fra søsiden 1759. Tilskrevet J. J. Bruun.

79 OPFOSTRINGSHUSET PÅ
CHRISTIANSHAVN 1758

Det kongelige Opfostringshus blev stiftet 1753 og en bygning til formålet opførtes 1754–55 på Christianshavn. Muremester J. C. Conradi stod for byggeriet, men om han tillige har leveret tegningerne er uvist. Huset ligger stadig i næsten uændret skikkelse ved Overgaden oven Vandet. Dog er de to trekantsfron-toner over siderisalitterne fjernet, ligesom taget har undergået visse mindre forandringer. 1775 flyttedes institutionen til Store Kongensgade, og to år efter indrettedes bygningen her til marinehospital – deraf nav-

net Søkvæsthuset. T.v. ses to af voldens møller og t.h. det nyopsatte spir på Vor Frelsers kirke.

Pen, pensel og tusch. Ukendt kunstner. Bet. „Prospect af Opfostrings-Huuset. Paa Christianshaun, Anno 1758.“ Skriften er Thurahs, og prospektet befinder sig som Tab. XLII i hans manuskript til tredje bind af Den Danske Vitruvius.

Det kongelige Bibliotek.

80 KØBENHAVN FRA SØSIDEN ca. 1759

Denne blyskitse må være et forarbejde til det følgende

kat. nr., som er dateret 1759. De to udsigter er taget fra nøjagtig samme vinkel, og der er overensstemmelser i de mindste detaljer, således er f. eks. alle møllevingerne placeret ens. Det færdigarbejdede blad fra 1759 har dog lidt mere af byen med t.h., mens staffagen i form af skibe på Rheden på skitsen er reduceret til et enkelt, kun flygtigt antydnet skib. Endvidere mangler skitsen Christianskirkens tårn og spir, og dette er korrekt, idet man ved kirkens indvielse i december 1759 kun havde nået at opføre tårnets to nederste etager – resten kom til ti år senere. De to blade har ikke tidligere været bragt i sammenhæng,

men har til gengæld begge hver for sig været tilskrevet J. J. Bruun.

Bly. Tilskrevet J. J. Bruun. Bet. over Tugt- Rasp- og Forbedringshuset på Christianshavn „Kvinde Hus“. På bagsiden med senere skrift „Joh. Jacob Bruun“ samt „J. J. Bruun“. 211 × 1028.

Den kongelige Kobberstiksamling.

81 KØBENHAVN FRA SØSIDEN 1759

Det er indlysende, at dette store, gennemarbejdede blad må være udført på grundlag af skitser tegnet på

et skib et stykke uden for havnen, hvorfra kunstneren har kunnet overskue byen fra Christianshavn til Kastellet. Som foregående kat. nr. er en sådan blyskitse vist. Det meget præcise panorama gengiver staden, som den tog sig ud for de mange, der kom nordfra ad søvejen. Et par nye spir rager op: Vor Frelsers (8) og Skt. Petri (5), mens Christianskirkens spir og delvis også tårnet må være gengivet efter et projekt, da det stadig eksisterende obeliskspir først opsattes 1768-69. Prospektet giver også et godt indtryk af marinens arealer på Nyholm med Hovedvagten (16) og takkelagehusene (17). I baggrunden lidt t.h. for midten ses Frederiksberg Slot (13).

Pen, pensel og tusch. Usign. Tilskrevet *J. J. Bruun*. Bet. „Prospect af den Kongelige Residentz Stad Kiøbenhavn tagen fra den Østre Side. Anno 1759.“ Desuden tal ved enkelte lokaliteter og forklaring hertil. 505 × 1855.

Det kongelige Bibliotek. Afb. s. 56-57.

82 FUGLEPERSPEKTIV OVER KØBENHAVN 1760-61

1756 fik overkonduktør Christian Gedde ordre til at udføre et kvarterkort over København samt et eleveret generalkort „4 alen i Længden og Bredden i Proportion af det Pariserkort“ d.v.s. Turgots plan over Paris 1734. Kvarterkortet blev udfærdiget på grundlag af stadskonduktørens omhyggelige målinger og kaldes i dag almindeligvis „Geddes kort“. Det forelå i 1757 og blev af Københavns Kommune udgivet i bogform 1940. Det eleverede generalkort, der oprindeligt var tænkt stukket i kobber, bærer årstallene 1760-61. Byen skulle fremstilles i fugleperspektiv fra syd „men de smaa Bygninger skal blot eleveres saa-

ledes, at 3 à 4 Bygninger bliver som een Bygning.“ Dette perspektiviske kort, der jo er udført på basis af nøjagtige grundmålinger, udgør en næsten udtømmelig kilde til byens udseende mellem de to store brande 1728 og 1795. Det viser ikke alene staden med torve, gader, kanaler og bygninger men tillige landet udenom ved indfaldsveje, forstæder og hele fæstningsanlægget. Alt i alt en særdeles korrekt gengivelse af København på dette tidspunkt. Dog er Frederikskirken afbildet efter Jardins udkast ligesom Christianskirken ses med et projekteret spir. Ejendommeligt nok savner Vor Frelsers kirke sit nye spiralspir.

Pen, pensel og tusch, delvis farvelagt. *C. Gedde*. Bet. „Carta over den kgl. Residentz Stad Kjøbenhavn med dens omkringliggende Egne, forfærdiget 1760 og 1761 af Ingeniørkapitain Christian Gedde.“

Københavns Bymuseum, deponeret af Københavns Stadsarkiv. Kortet er ophængt i rum 6.

83 BREDGADE 1762

Fra et vindue i Landkadetakademiet (nu Østre landsret, se kat. nr. 38) har en ung elev tegnet udsigten over Bredgade med Dehns og Bernstorffs palæer på hver side af Frederiksgade samt Silkefabrikens bygning nr. 34-36 i Bredgade. T.h. ser vi Frederikskirkens byggeplads med det store træstillads og spredte marmorbrokker. En lille genrescene har tegneren også lagt ind i billedet, idet en tigger t.v. ved Frederiksgade modtager en almisse.

Pen, pensel og tusch. *F. J. de Stinde*. Bet. „Prospect eines Theils der Königin-Breit-Strasse, mit dem Baute der neuen Kirche in der Friderichs Stadt wie solches von dem königlichen Cadetten Hause anzusehen. Frederic Jaques de Stinde, agé de 20 ans, recû des leçons à

Prospekt eines Theils der Königin-Breit Straße, mit dem Baue
der neuen Kirche in der FREDERICHS Stadt wie solches von dem königlichen Cadetten Hauße anzusehen.

Frederic Jaques de Stinde, âgé de 20 ans, reçut des leçons à l'academie pendant 2 an e 2 mois. 1762.

83 Bredgade 1762. F. J. de Stinde.

l'academie pendant 2 an e 2 mois 1762." Prospektet
befinder sig i Dronning Juliane Maries Atlas, som
iøvrigt indeholder kobberstukne landkort, arkitektur-
tegninger m.m.

H. M. Dronningens Håndbibliotek. Afb. s. 59.

84 UDSIGT OVER KØBENHAVN FRA
VALBY BAKKE 1763

Dette ikke særlig fremragende prospekt fortæller ikke
meget nyt om byen, men det har tilsyneladende været
kendt videnom og har tillige tjent som forlæg for

andre tegnere. De to store alleer i forgrunden er Frederiksberg Allé og Vesterbrogade, der mødes i en runddel, nu kaldet Skt. Thomas runddel. I nederste venstre hjørne ses tag og spir af Frederiksberg kirke.

Kobberstik. *J. Haas* efter tegning af *J. Bang*. Bet. „Hafnia Ao. 1764. Bang. del. J. Haas Chal. Univ. Hafniæ. sculpsit 1763.“ Fra Erik Pontoppidan: Den Danske Atlas II, Kbh. 1764.

Det kongelige Bibliotek.

85 VOR FRUE KIRKE ca. 1764

Den her viste kirke er den tredje på stedet. En kridtstensbygning fra ca. 1200 afløstes i 1316 af en basilikal katedral, som delvist nedbrændte 1728. Ved adskillige arkitekters og amatørers medvirken rejstes en hallekirke med vesttårn og spir. Sidstnævnte var en parafrase over et publiceret udkast af James Gibbs til St.-Martin-in-the-Fields i London. Det stod færdigt 1745 og var med sine 210 alen fra jorden til fløjknappen det højeste i byen. Ved bombardementet 1807 ødelagdes denne bygning, og på dens plads opførte C. F. Hansen den endnu stående domkirke. På stikket ses Nørregade t.v.

Kobberstik. Usign. Bet. „Wor Frue Kirke“. Fra Erik Pontoppidan: Den Danske Atlas II, Kbh. 1764.

Det kongelige Bibliotek.

86 SKT. PETRI KIRKE ca. 1764

Fra første færd havde menigheden ved Skt. Petri været utilfreds med det uanseelige spir, kirken havde fået efter branden 1728 (se kat. nr. 51). Da kongen i 1750 tilbød at bevilge en større sum til opførelsen af et nyt og smukkere, blev der hurtigt indhentet tilbud og be-

stilt tegninger hos to af byens tømrermestre. En af disse, J. Boye Junge fik efter mange tovtrækkerier endelig 1756 tilladelse til at udføre sit projekt. Det blev indviet året efter og pryder stadig tårnet. Her er det nye spir set fra Nørregade. Den pilastersmykkede naboejendom t.h. blev opført 1735 og fungerede som præstebolig.

Kobberstik. *H. Qvist*. Bet. „St. Petri-Kirke.“ samt spejlvendt „T a A Sc a Q.“ Fra Erik Pontoppidan: Den Danske Atlas II, Kbh. 1764.

Københavns Bymuseum.

87 HELLIGÅNDSKIRKEN 1762

Kirken er set fra Amagertorv med Valkendorfs-gade i baggrunden. Efter reformationen blev kirken, der oprindeligt var sydfløjen i det middelalderlige Helligåndshospital, forvandlet til almindelig sognekirke. I slutningen af det 16. århundrede forsynedes den med tårn og spir, men sidstnævnte styrtede ned ved branden 1728, ligesom resten af kirken led stor skade. J. C. Krieger stod for genrejsningen 1732; han lod de tre skibe forenes under eet tag og satte en „saa-kaldet italiensk-Hat“ på tårnet. 1878-80 rekonstruerede H. Storck det oprindelige spir efter prospekterne kat. nr. 3 og 10.

Kobberstik. *W. A. Müller*. Bet. „Hell. Geistes Kirke. W. A. Müller f. 1762.“ Fra Erik Pontoppidan: Den Danske Atlas II, Kbh. 1764.

Københavns Bymuseum.

88 SKT. NICOLAI KIRKE ca. 1764

Det vides ikke, hvornår den første Skt. Nicolai blev bygget, men sandsynligvis var det engang i begyndel-

sen af 1200-tallet, hvor den fungerede som købmandskirke. Den kirke, vi ser her, er resultatet af flere byggeperioder. Omkring 1500 stod selve skibet færdigt, men blot med en simpel tagrytter (se kat. nr. 1), og først i århundredets slutning blev tårnet opført. Spiret tilføjedes 1610, og som omtalt (kat. nr. 4) styrtede det ned i 1628, og det fornyedes først 1664-69 efter tegninger af Albert Matthiesen. Kirken stod så uændret indtil branden 1795.

Kobberstik. Usign. Bet. „St. Nicolai Kirke.“ Fra Erik Pontoppidan: Den Danske Atlas II, Kbh. 1764.

Københavns Bymuseum.

89 REFORMERT KIRKE 1762

Ludvig XIVs kirkepolitik, der i 1685 resulterede i ophævelsen af Nantes-ediktet, sendte en strøm af religiøse flygtninge ud over Europa. Da Christian Vs dronning, Charlotte Amalie, tillige tilhørte den calvinske trosretning, var der således flere tilskyndelser til at opføre en reformert kirke i hovedstaden. Man havde rigelig plads i Ny-København, hvor menigheden fik en grund mellem Gothersgade og Åbenrå. Her indviedes den reformerte kirke 1689; bygningen var opført efter den indvandrede murermester H. Brockams tegninger. Den blev hårdt ramt af branden 1728, men genopbyggedes snart i uændret skikkelse. Her ses kirken med Åbenrå i baggrunden og Rosenborggade t.h.

Kobberstik. W. A. Müller. Bet. „Den Reformerte Kirke.“ Samt spejlvendt „M. f. 1762.“ Fra Erik Pontoppidan: Den Danske Atlas II, Kbh. 1764

Det kongelige Bibliotek.

90 GARNISONSKIRKEN 1762

Københavns garnison havde længe næret ønske om at få sin egen kirke, og 1697 lykkedes det at skaffe de nødvendige midler og en grund i Dronningens Tværgade. Sagen blev alligevel udskudt til 1703, da grundstenen lagdes og byggeriet indledtes ved Sankt Annæ gade, senere Sankt Annæ plads. Tegningerne til kirken skyldtes G. P. Müller (se kat. nr. 91), men byggeriet blev i 1704 overdraget generalbygmester von Platen. Han udvidede og forbedrede det hidtidige projekt. Kirkens nuværende spir er opsat 1885 og adskiller sig noget fra det her afbildede. Officielt hedder kirken Den Herre Zebaoths Kirke, men det har aldrig slået an. T.v. anes et par borgerhuse i Lille Strandstræde.

Kobberstik. W. A. Müller. Bet. „H. Zebaoths Kirke. W. A. M. 1762.“ Fra Erik Pontoppidan: Den Danske Atlas II, Kbh. 1764.

Det kongelige Bibliotek.

91 KASTELSKIRKEN ca. 1764

Som erstatning for en mindre, temmelig faldefærdig kirke i Kastelet byggedes den nuværende kirke 1703-04. Den opførtes i den vestre ende af mønstringspladsen og lukkede således denne af mod voldanlægget. Dengang fandtes indgangen i den pilastersmykkede midtrisalit, mens man nu kommer ind fra den nordre gavl. Det var en af fortifikationsetatens officerer, G. P. Müller, der havde leveret tegningerne til kirkebygningen, som minder meget om hans samtidige udkast til Garnisonskirken (1696-97). De symmetriske fremspringende bygningspartier bag facaden er dele af arresthuset, som 1725 blev bygget til langs hele vestsiden. Samtidig med at E. D. Häusser opførte

denne arrestbygning, lukkede han mønstringspladsens østre side med en ny kommandantbolig. Bygningerne i forgrunden er henholdsvis Søndre- og Nordre magasin, opført i 1660erne.

Kobberstik. *J. Haas*. Bet. „Fridrichshafns Castell-Kirke. I. Haas. sc.“ Fra Erik Pontoppidan: Den Danske Atlas II, Kbh. 1764.

Det kongelige Bibliotek.

92 CHRISTIANSKIRKEN ca. 1764

Den tyske menighed på Christianshavn fik i 1749 kongens tilladelse til at opføre en kirke. Man valgte Saltværkets grund, hvor kirkebygningen ville give „et sirligere Prospekt mod Strandgade.“ Eigtved fik til opgave at projektere byggeriet, og i 1753 godkendes de endelige tegninger. Ved hans død i 1754 overtog svigersønnen, G. D. Anthon, ledelsen. Stikket viser tårnet dækket af en interimistisk pyramideformet hætte, der 1768–69 erstattedes af Anthon's ottekantede obeliskspir.

Kobberstik. *J. Haas*. Bet. „Fridrichs Tydske Kirke paa Christianshavn. I. Haas. sc.“ Fra Erik Pontoppidan: Den Danske Atlas II, Kbh. 1764.

Københavns Bymuseum.

93 VARTOV ca. 1764

Efter reformationen sammensluttedes forskellige stiftelser til eet hospital, Vartov, som placeredes uden for Østerport. Siden flyttedes det til Ny Vartovskansen (se kat. nr. 9 og 11); efter svenskekrigenes ødelæggelser rykkede hospitalet ind i byen, hvor det fik en grund ved Vestervold. På prospektet fremtræder Vartov som et trefløjet anlæg i to stokværk med en gavlkvist mod

nuværende Vester Voldgade og en fronton over midt-risalitten mod Løngangstræde. T.h. herfor ses kirkebygningen, som indrettedes i et nabohus 1754–55. Selve komplekset opførtes fløj for fløj 1724–44 med J. C. Krieger som arkitekt. 1856–60 forhøjedes bygningen med en etage.

Kobberstik. Usign. Bet. „Wartow Hospital.“ Fra Erik Pontoppidan: Den Danske Atlas II, Kbh. 1764.

Det kongelige Bibliotek.

94 DET HARBOESKE ENKEFRUEKLOSTER ca. 1764

Ved sin død 1735 efterlod gehejmerådinde Harboe en gård i Stormgade til fribolig for enker i de tre øverste rangklasser. Med henblik herpå udvidedes bygningen 1741 af E. D. Häusser med en etage og to fag. 1754–60 opførte Thurah et hus mage til det allerede eksisterende og forbandt disse med en lav portfløj. Stikket viser klostret i denne skikkelse. Siden blev det af C. F. Harsdorff ændret, så forbindelsesfløjen fik fuld højde med de to pavilloner.

Kobberstik. *A. von Lode*. Bet. „Harboes Frue-Closter. Alexia v. Lode sc.“ Fra Erik Pontoppidan: Den Danske Atlas II, Kbh. 1764.

Københavns Bymuseum.

95 ARRESTHUSET 1762

Stadens fængsel var opført mellem 1706 og 1712 antagelig af J. C. Ernst. Det lå i Slutterigade og nedbrændte 1795. Med Erik Pontoppidans ord var det „... en stor og stærk Bygning, saasom et got Buur til at gjemme onde Fugle udi.“ De to borgerhuse t.v. lå på Nytorv, mens det er Hestemøllestræde t.h.

Kobberstik. W. A. Müller. Bet. „Arrest-Huset.“ samt spejlvendt „W. A. M. 1762.“ Fra Erik Pontoppidan: Den Danske Atlas II, Kbh. 1764.

Københavns Bymuseum.

96 VAJSENHUSET ca. 1764

1727 oprettedes et vajsenshus for forældreløse børn på Nytorv. Det blev offer for branden året efter, og 1731-34 opførtes den bygning, vi ser på stikket. Arkitekt var den allestedsnærværende J. C. Krieger. Institutionen husede foruden 140 børn af begge køn et apotek t.v., en kirke i midten samt en boglade t.h. I kælderen fandtes desuden et stort trykkeri. T.h. i billedet ser man noget af Rådhuset. Ligesom dette brændte også Vajsenhuset ned til grunden i 1795, og på dets plads opførte C. F. Hansen Råd- og Domhuset, nu Byretten (se kat. nr. 141).

Kobberstik. Usign. Bet. „Det Kongel. Waisenhuus.“ Fra Erik Pontoppidan: Den Danske Atlas II, Kbh. 1764.

Københavns Bymuseum.

97 UNIVERSITETET ca. 1764

Da Københavns Universitet grundlagdes 1479, fik det til huse i Nørregade på den nuværende Bispegårds grund (se kat. nr. 17). 1539 flyttedes det over på den modsatte side af gaden, hvor en del af bygningerne ødelagdes ved branden 1728. De genopførtes af J. C. Krieger. På dette stik ses Kommunitetets lange pilastersmykkede bygning fra Skt. Peders stræde; de to frontoner er for længst nedtaget. I gården anes bagved de takkede gavle fra den ældre Kommunitetsbygning, oprindeligt opført som Bispegård.

Kobberstik. Usign. Bet. „Universitæt.“ Fra Erik Pontoppidan: Den Danske Atlas II, Kbh. 1764.

Københavns Bymuseum. Afb. s. 64.

98 DET KONGELIGE TEATER ca. 1764

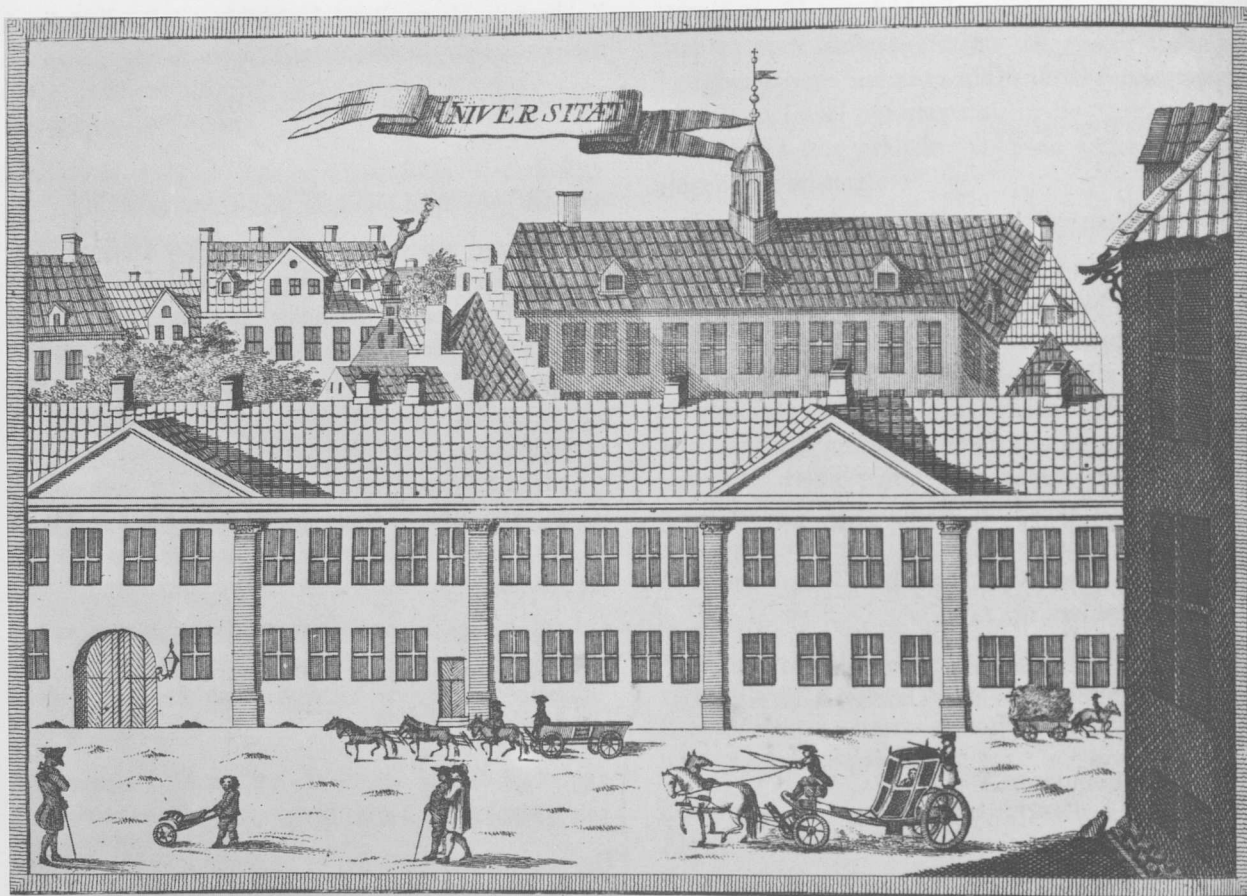
På en grund ved siden af Gjethuset på Kongens Nytorv lod Frederik V i 1748 et nyt teater opføre; det kaldtes Det danske Komediehus eller Den danske Skueplads. Eigtved havde leveret tegning til teatret, der egentlig minder om et adeligt palæ, skønt arkitekten tyngede bygningen med en svær mansard – et ellers sjældent træk i hans oeuvre, her velsagtens begrundet af husets funktion. I 1770erne ombyggede Harsdorff teatret både ud- og indvendigt. T.h. får vi et kig ned ad Holmens kanal med flådens Hovedmagasin og Pavillonen, der rummede modelkammeret.

Kobberstik. Usign. Bet. „Theatrum Comicum.“ Fra Erik Pontoppidan: Den Danske Atlas II, Kbh. 1764.

Det kongelige Bibliotek.

99 FREDERIKS HOSPITAL ca. 1764

Hospitalskomplekset, der er beliggende mellem Amalie- og Bredgade, har identiske facader til begge sider. Dog har pavillonerne i Bredgade udvendige fritrappes, hvorfor dette perspekt må være set fra Amaliegade – det stemmer også med møllen t.h., som lå ved Esplanaden (se kat. nr. 49). Hospitalet var projekteret af Eigtved, som imidlertid ikke nåede at opføre fire planlagte pavilloner ved hver gadeside. Thurah overtog ledelsen ved dennes død (1754) og byggede i stedet de endnu stående, større pavilloner, hvoraf to ses på stikket. Ved deres robuste formsprog udgør de en kontrast til Eigtveds forfinede hospitalskarré.

97 Universitetet ca. 1764. Ukendt kobberstikker.

Kobberstik. H. *Qvist* efter en ukendt kunstner, hvis efternavn har A som begyndelsesbogstav – det kan muligvis være Søren Abildgaard, der virkede som tegner for Atlasset. Bet. „Friderichs-Hospital“ samt spejlvendt „T.a.A. st.a.Q.“ Fra Erik Pontoppidan: Den Danske Atlas II, Kbh. 1764.

Det kongelige Bibliotek.

100 ASIATISK KOMPAGNIS
FORSAMLINGSHUS 1761

Asiatisk Kompagni oprettedes 1732 og fik plads på Christianshavn umiddelbart øst for Knippelsbro. Det rådede her over en stor bassinhavn, et skibsværft med bedding samt efterhånden en del anseelige bygninger. Philip de Lange opførte i 1738 kompagniets forsamlingshus.

lingshus, som vi ser her med facaden mod Strandgade; det var udformet som et stort palæ i tre stokværk. 1781 opførtes en pendant, som blev forbundet med den oprindelige bygning af en mur (t.h.) med portgennemkørsel. Nybygningen fungerede som pakhus, men var til gadesiden identisk med forsamlingshuset, og kompagniet fik på denne måde en virkelig monumental entré fra Strandgade.

Kobberstik. *W. A. Müller*. Bet. „Asiat. Comp. Forsaml. Huus. *W. A. M. f.* 1761.“ Fra Erik Pontoppidan: Den Danske Atlas II, Kbh. 1764.

Det kongelige Bibliotek.

101 ASIATISK KOMPAGNIS PAKHUS ca. 1764

Det 23-fag lange pakhus i Strandgade vinkelret på havnen er opført 1748–50 efter Eigtveds tegninger. Over en sokkeletage med cordongesims rejser bygningen sig i tre stokværk indrammet af ørelisener i stor orden. Det er første gang, dette siden for Eigtved så typiske system optræder. I taget findes syv gavlkviste med hejseværk. De to fag nærmest havneløbet fjernes omkring århundredskiftet.

Kobberstik. Usign. Bet. „Asiatiske Compagnies Packhuus.“ Fra Erik Pontoppidan: Den Danske Atlas II, Kbh. 1764.

Københavns Bymuseum.

102 SØARSENALET ca. 1764

1738 besluttede man at udskille marinens artilleri og materiel fra Tøjhuset på Slotsholmen. Til dette formål skabtes ved opfyldning en kunstig ø i havnen øst for

Motzmans plads (Christiansholm). Søetatens bygmester, Philip de Lange, projekterede arsenalet, som stod færdigt 1743. Det består af to fløje i forlængelse af hinanden og forbundet med en portal. Bygningerne fik to stokværk, hvoraf det nedre er forsynet med rundbuede portåbninger. Lisener i stor orden opdeler de 19-fag lange facader. Foran broen, som fører fra Motzmans plads til Arsenaløen, står de to columnærostratæ, Marcus Tuscher i 1743 tegnede til Admiralitetets festdekoration for prinsparret Frederik (V) og Louise. Efter festen flyttedes de herover, hvor de var opstillet i lang tid. (se kat. nr. 37).

Kobberstik. Usign. Bet. „Søe-Arsenalet.“ Fra Erik Pontoppidan: Den Danske Atlas II, Kbh. 1764.

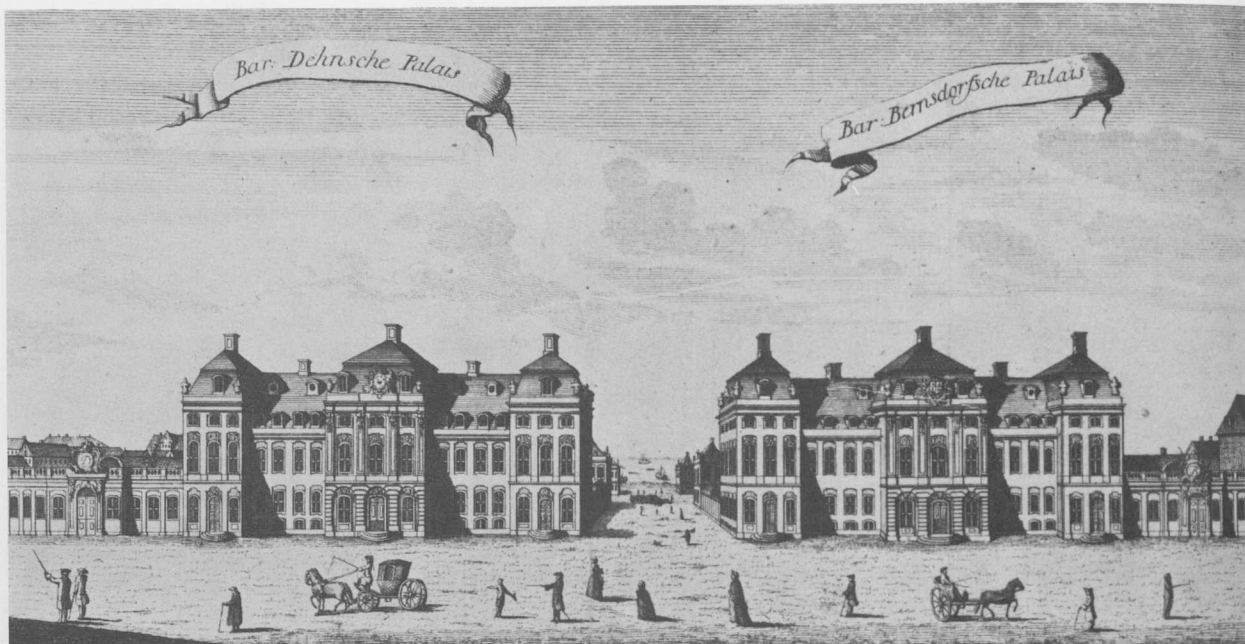
Det kongelige Bibliotek.

103 HOLSTEINS PALÆ 1762

I forbindelse med Frederiksholmskvarterets udbygning opførte hofmarskal H. U. Lützwow et palæ i Stormgade. Det havde ni fag og var i to stokværk antagelig med en belvedere over midtrisalitten. 1726 kom det i familien Holsteins eje; siden udvidedes huset med et bredt fag i hver ende, og 1747 muredes porten til. 1756 fulgte endnu en ombygning, idet Jacob Fortling tilføjede en mezzaninetage, der for oven prydedes med vaser og gehejmeråd J. L. Holsteins våben. En ny portåbning blev brudt igennem husets midtakse (den tidligere havde været i venstre side), og de toskanske pilastre blev kantet af ørelisener.

Kobberstik. Usign. Bet. „Grevl. Holsteinske Palais“ samt spejlvendt „1762“. Fra Erik Pontoppidan: Den Danske Atlas II, Kbh. 1764.

Det kongelige Bibliotek.

106 Dehns og Bernstorffs palæer ca. 1764. Ukendt kobberstikker.

104 THOTT'S PALÆ 1763

Palæet er opført 1683–86 af en ukendt arkitekt for admiral Niels Juel. Facaden var dengang smykket med enkle doriske pilastre i stor orden (se kat. nr. 25 og 28). På stikket ses denne oprindelige dekoration endnu i sidefløjen mod Bredgade. 1760 købte gehejmeråd Otto Thott palæet og lod det modernisere ved N.-H. Jardin. Denne gav pilastrene korinthiske kapitæler og indsatte guirlander mellem de to stokværk. Den rektangulære trefags gavlkvist erstattedes af en trekantsfronton og en balustrade med skulpturel udsmykning. I dag er palæet fransk ambassade.

Kobberstik. J. Haas. Bet. „Det Thottische Palais. J.

Haas. Grav. Reg. Univ. Hafn. sculps. 1763.“ Fra Erik Pontoppidan: Den Danske Atlas II, Kbh. 1764.

Københavns Bymuseum.

105 BERCKENTINS PALÆ ca. 1764

Ved Dronningens Tværgades udmundning i Bredgade lykkedes det i 1751 gehejmeråd C. A. Berckentin at trænge tre grundejere bort for selv at bemægtige sig området. Her opførte han straks sit palæ, som med Thurahs ord ligger „paa de Pariser Hotels Maade“, d.v.s. tilbagetrukket med en cour d'honneur foran. Arkitekt var J. G. Rosenberg, antagelig med Eigtveds

108 Amalienborg plads 1766. J. M. Preisler efter L.-A. Leclerc.

„påtegning“. 1763 erhvervedes palæet af baron Schimmelman. Siden 1884 har det tilhørt Odd-Fellowordenen, som lod noget af smedjernsgitteret mod Bredgade fjerne og to pavilloner opføre.

Kobberstik. J. Haas. Bet. „Baron Schimmelmans Palais. I. Haas. sculps.“ Fra Erik Pontoppidan: Den Danske Atlas II, Kbh. 1764.

Det kongelige Bibliotek.

106 DEHNS OG BERNSTORFFS PALÆER
ca. 1764

Ved successive grunderhvervelser fik statsministrene Dehn og Bernstorff i løbet af kort tid overladt anseelige grunde på hjørnerne af Bredgade og den nyanlagte Frederiksgade. Tidligst januar 1752 kan den tanke spores at opføre spejlvendte tvillingepalæer på dette sted. Arkitekt var J. G. Rosenberg, idet Eigtved

som Frederiksstadens kunstnerisk ansvarlige havde „påtegnet“ dennes udkast.

Kobberstik. Usign. Bet. „Bar. Dehnsche Palais Bar. Bernsdorfsche Palais.“ Fra Erik Pontoppidan: Den Danske Atlas II, Kbh. 1764.

Det kongelige Bibliotek. Afb. s. 66.

107 FREDERIKSKIRKEN 1763

29. oktober 1749 nedlagde kongen grundstenen til Frederikskirken på den nuværende Marmorkirkes grund. På dette tidspunkt eksisterede end ikke tegninger til den nye kirke. Eigtved udfærdigede hele fem projekter, Thurah eet og den berømte franske arkitekt A. J. Gabriel to. De blev alle forkastet, mens den uprøvede N.-H. Jardins udkast nød fremme. 1754 bad man ham komme herop fra Paris, og 1756 forelå et approberet sæt tegninger fra hans hånd. Byggeriet iværksattes under Jardins ledelse, og det stod på, indtil Struensee af økonomiske årsager standsede det i 1770. Stikket viser kirken efter det approberede udkast. Den er omgivet af en skulpturkronet mur med nicher og halvsøjler, der i nogen grad minder om Berninis kolonnade på Peterspladsen i Rom. Midt i billedet ses Bernstorffs palæ, som ved en lang mur forbindes med Moltkes palæ. Umiddelbart t.h. for dette ses Jardins volière, opført 1763. Yderst t.v. Amalienborg plads med J.-F.-J. Salys endnu ikke opstillede rytterstatue. Prospektet har således delvis præg af projekt, ligesom der er noget uvirkeligt over selve det vide perspektiv – mellem Amalienborg plads og Frederikskirken lå jo Levetzhaus og Dehns palæer og hele Frederiksgade.

Kobberstik. G. E. Rosenberg efter N.-H. Jardin. Bet. „Vue perspective de l'Eglise royale de Frederic V. qui s'exécute à Copenhague 1763. Jardin inv. G. E. Rosen-

berg sculps. 1763.“ Fra Jardins Plans, Coupes et Elevations de l'église royale de Frédéric V, à Copenhague. Udgivet 1765 (1769).

Københavns Bymuseum.

108 AMALIENBORG PLADS 1766

Den oktagonale monumentalplads udgør midtpunktet i Frederiksstaden, en bydel, som i årene efter 1749 rejstes på det nedbrændte Sophie Amalienborgs grund (se kat. nr. 48–49). Nicolai Eigtved var ansvarlig for såvel byplanen som facadearkitekturen. I bydelens kortakse, Frederiksgade, ses Frederikskirken efter Jardins ufuldendte projekt. Den eksisterende kuppelkirke blev først opført i slutningen af forrige århundrede. Tegneren har delvis „nedrevet“ de to forreste palæer for at lette udsynet, men han har tillige taget sig den frihed at erstatte Eigtveds karakteristiske ørelisener med pilastre. Fontænerne og figurgrupperne ved rytterstatuens sokkel hører til Salys udkast, men de blev ikke ført ud i livet, da man i 1768 omsider opstillede monumentet.

Kobberstik. J. M. Preisler 1766 efter tegning af L.-A. Leclerc. Bet. „Place Royale de Friderichstadt à Copenhague. Dessiné par Le Clerc. Gravé par I. M. Preisler.“

Københavns Bymuseum. Afb. s. 67.

109 UDSIGT FRA LANGE BRO ca. 1767

Udsigten er taget fra den i 1690 opførte Langebro, som senere er skiftet ud adskillige gange. Man ser over mod Frederiksholms kanal med Materialgården t.v. og Bryghuset t.h. Det er ikke nemt at datere tegningen nøjagtigt, da kunstneren har gentaget samme motiv mange gange; i Bymuseet findes samme motiv i en mindre udgave.

110 Christian IVs bryghus ca. 1767. J. P. Lund.

Pen, pensel og tusch. J. P. Lund. Usign. 225 × 338.

Københavns Bymuseum.

110 CHRISTIAN IVS BRYGHUS ca. 1767
Prospektet er tegnet fra Materialgården, hvis bygninger ses t.v. Herude fra får man et godt indtryk af Bryghusets brede gavl og ejendommelige grundplan,

der skyldes bygningens oprindelse som bastion (se følgende nr.). T.h. ses gavl og tag af Tøjhuset.

Gouache. *J. P. Lund*. Usign. 175 × 227.

Den kongelige Kobberstiksamling. Afb. s. 69.

111 CHRISTIAN IVs BRYGHUS ca. 1767

Bryghuset er set fra Frederiksholms kanal. Kranen i forgrunden hører til Materialgården. Selve Bryghuset var oprindelig en bastion, anlagt 1606–09 af Christian IV (se kat. nr. 3 yderst t.v.). 1616 påbegyndtes opsætning af gavle og tag, og så indrettedes bygningen til bryghus. Denne funktion ophørte efter en brand 1767, hvorefter man ganske vist genopførte bygningen i samme skikkelse men for at omdanne den til magasin for flåden. Til gouachen findes en tegnet skitse, der sammen med en akvarel forestillende branden 1767 befinder sig i Bymuseet. Den indre sammenhæng mellem disse blade er ikke entydig. Lund var i 1765 kommet hjem fra en længere udenlandsrejse, og det er muligt, at Bryghusskiten er udført efter hjemkomsten, men før branden.

Gouache. *J. P. Lund*. Bet. „*J. P. Lund*.“ 177 × 230.

Den kongelige Kobberstiksamling.

112 ELEVERET KØBENHAVNSKORT 1768

Kortet er det ene af to omtrent identiske eleverede Københavnskort, som findes i Det kongelige Bibliotek. De er begge tegnet som stikimitationer af en vis P. Bansen, om hvem vi kun ved, at han ikke var militær. Det først udførte kort er signeret og dateret 1768 og kartouchen i nederste venstre hjørne er fyldt ud med beskrivende tekst; det er i mindre målestok og ikke helt så præcist og korrekt, som det her udstillede.

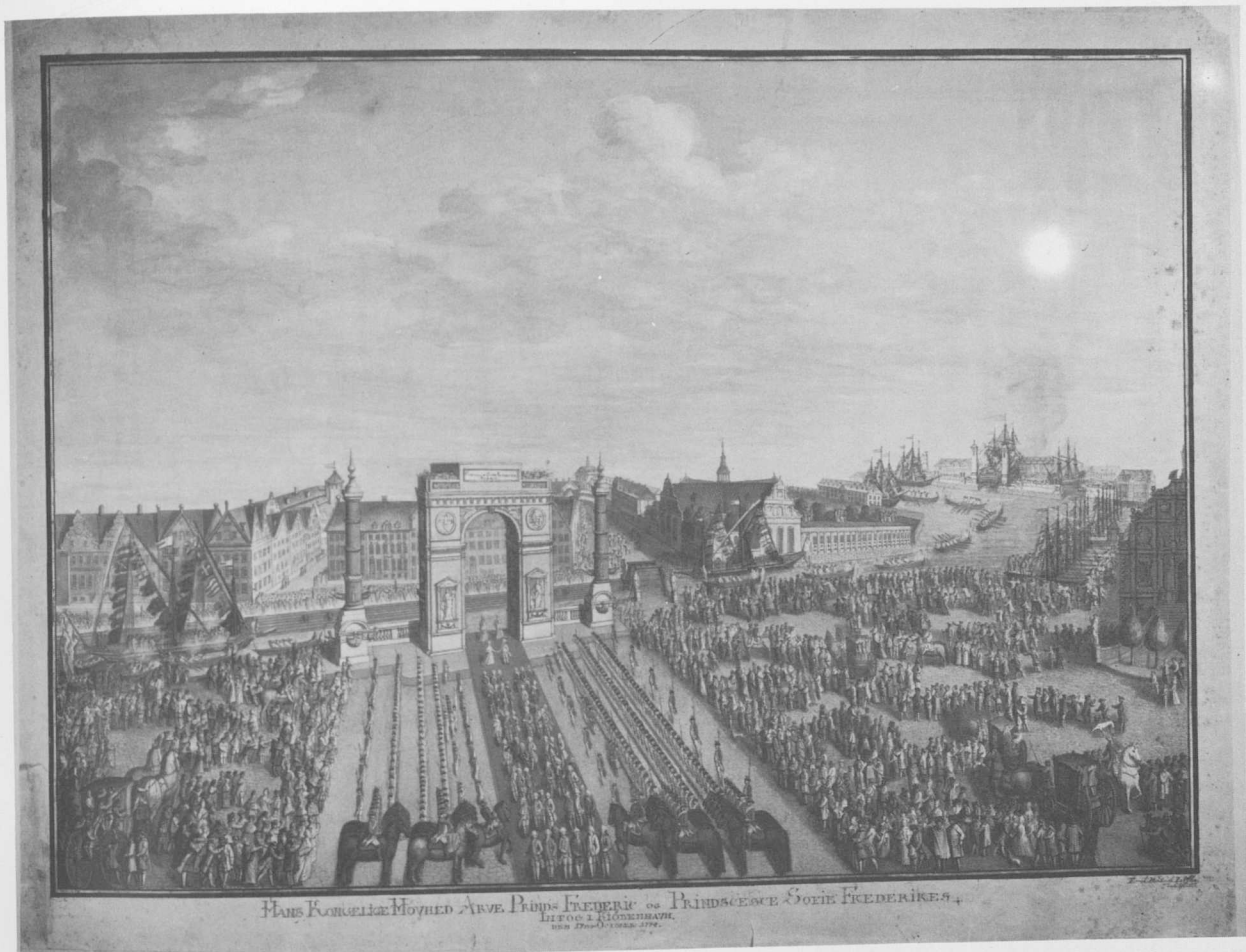
Begge er de dog tegnet på samme omhyggeligt naive måde, og de giver et godt overblik over bydelene inden for voldene set fra nordvest i modsætning til Geddes eleverede kort, der er taget fra syd (se kat. nr. 82). Udstillingens mange enkeltprospekter kan her ses i deres rette sammenhæng, og selv om kortet ikke i alle detaljer kan stå for en kritisk bedømmelse, er det dog for bydelenes, gadenettets, kanalernes og monumentalbyggeriets vedkommende ret nøjagtigt fremstillet. Bansen skriver selv (på det ikke medtagne kort), at det er „paa Frie-Haand forfærdiget efter Øyesium med Blec og Pen, viiser om ikke den største accuratesse, dog noye Ligning. Fæstnings Wærkerne betroes ey alles Oyen . . .“ To af Jardins projekter er medtaget: Frederikskirken, som jo aldrig fuldførtes, og Sølvgades kaserne, som byggedes 1765–71.

Pen og brunt blæk. *P. Bansen*. Usign. 628 × 802. Ved den tomme kartouche ses Christian VII's kronede monogram.

Det kongelige Bibliotek.

113 KØBENHAVN SET FRA VALBY BAKKE ca. 1770

Udsigten hører til en serie af tegninger med motiver fra kongelige slotte, offentlige bygninger og kirker i København samt kongelige slotte fra provinsen. Tegnemåden er meget speciel, og man må gå ud fra, at kunstnerens hensigt har været at efterligne kobberstikket. Skønt hans sans for perspektivet ikke er højt udviklet, har tegningen dog en vis omhyggelig karakter. Der er god grund til at antage, at prospektet og dermed hele den omtalte serie er udført af samme hånd som det eleverede kort (kat. nr. 112). Iøvrigt er udsigten taget fra omtrent samme stede som det store byprospekt i Pontoppidans Atlas (kat. nr. 84) og må-

114 Slotspladsen med arveprinsparrets indtog 1774. E. H. Löffler.

ske delvist kopieret herefter. Dog er navnlig bebyggelsen uden for voldene mere udførligt gengivet. Som noget nyt er den i 1771 fuldførte Sølvgades kaserne medtaget (t.v. for Rosenborg).

Pen og tusch. Antagelig P. Bansen. Usign. 200 × 320. Privateje.

114 SLOTSPLADSEN MED ARVEPRINSPARRETS INDTOG 1774

Akvarellen forestiller landstigningsceremonien kort før arveprins Frederiks bryllup med prinsesse Sophie Frederikke 21. oktober 1774. Hun kom hertil ombord i et orlogsskib, og derfor blev landingspladsen smyk-

115 Gammelholm og Børsen ca. 1775. J. P. Lund.

ket på behørig vis med festdekorationer af træ, lærred og gips. C. F. Harsdorff havde givet tegning til disse. Han omdannede Slotsholmskanalen og Børsgraven til en antik søhavn, og ved landgangen opførte han en triumfbue af kolossale dimensioner flankeret af balustrader og to columnæ rostratæ. I baggrunden t.h. har også Asiatisk Kompagni smykket sin plads med to interimistiske obelisker. Vi får samtidig et kig ud over

byen, som den tog sig ud fra Slottets vinduer. T.v. ligger en række af Ved Strandens beboelseshuse, der alle brændte 1795. Bag Holmens kirke t.h. ses Gammelholm, og helt ude ved havneløbet ses Bradebænk-magasinet.

Akvarel. E. H. Löffler. Bet. „Hans Kongelige Høyhed Arve Prinds Frederik og Prindsesse Sofie Frederikes

PROSPECT AF DEN NYE ANLAGTE VEJ UDEN FOR STADENS NÖRRE PORT.

F. L. Brads Kongens Majestæt Dronning Juliane Marie

*Vue de l'entrée de la Ville
de Copenhague par la Porte du Nord.*

*Allerunderdanigst tilvænet
af Friedrich Ludwig Stöckl*

116 Vejen uden for Nørreport ca. 1781. F. L. Bradt.

Indtog i Kiøbenhavn den 17tede October 1774. Ernst Hendrich Löffler delinea vit." 634 × 851.

Den kongelige Kobberstiksamling. Afb. s. 71.

115 GAMMELHOLM OG BØRSEN ca. 1775

Lund havde været på en længere studierejse til Paris og Rom, hvor han havde udført en række topografiske og landskabelige studier (nu i Kobberstiksamlingen). Det er som om han har taget sydens lys og farver

med sig hjem til København, hvor han tegnede og malede en række bybilleder med kraftige farver og skyggevirksomheder. Han har tillige stillet sig ret frit i forhold til motiverne, så at gouacherne til tider nærmer sig capricen. På denne udsigt fra Slotspladsen ser man over mod Gammelholm; figurerne på Holmens bro er blevet alt for store, kapellet ved Holmens kirke urimelig kort, og Petzholds Neptun ved Børsrampen har antaget kolossale dimensioner. På Asiatisk Kompagnis plads i baggrunden ses de to obelisker, som i

1774 opstilledes i anledning af arveprinsens bryllup (se forrige nr.). I Bymuseet findes en signeret skitse til dette blad.

Gouache. *J. P. Lund*. Usign. 225 × 335.

Københavns Bymuseum. Afb. s. 72.

116 VEJEN UDEN FOR NØRREPORT ca. 1781

I kølvandet på de store vejreformer i 1760erne og 1770erne, hvor de sjællandske chausseer anlagdes, fulgte en modernisering af Københavns indfaldsveje. Alleen mellem Nørreport og søerne indviedes 1781, og på prospektet ser vi den tredelte vej, der i midten bestod af en brolagt kørebane og til siderne af en ride- og en fodsti. I forgrunden t.v. ses værtshuset „Tre Hjorter“, der lå på hjørnet af daværende Farimagsvej.

Radering. *F. L. Bradt*. Bet. „Prospect af den nye anlagte Vey uden for Stadens Nørre Port. Hendes Majestæt Dronning Juliane Marie Allerunderdanigst tilægnat af Friderich Ludevig Bradt.“

Københavns Bymuseum. Afb. s. 73.

117 VEJEN UDEN FOR NØRREPORT ca. 1781

Denne collageagtige akvarel er sandsynligvis en samtidig kopi af Bradts radering, se foregående nr. Det smukke ideale perspektiv er yderligere fremhævet ved sammenklæbningen af de to stykker papir, idet selve prospektet fremtræder silhouetteret med himlen som baggrund. Akvarellen kan være tænkt som udkast til en teaterdekoration, eventuelt til et dukketeater eller til en perspektivkasse.

Silhouetteret akvarel. Usign. 333 × 504.

Privateje.

118 UDSIGT FRA AMAGER MOD KØBENHAVN 1784

Fra det flade „Amagerland“ har kunstneren set byen i en sjælden vinkel, og han har lagt stor vægt på at gengive det vidtstrakte landskab. Højt oppe på Valby bakke hæver Frederiksberg slot sig over trækroneerne, og neden for, lidt nærmere byen bemærker man en meget høj mast på Det københavnske Skydeselskab og danske Broderskabs grund – hvor papegøjeskydningen foregik; og få år efter Haas tegnede sit prospekt, rejstes her den bygning, som i dag huser Bymuseet. De lange enetages længer umiddelbart t.h. tjente som reberbaner. Over byens volde hæver de monumentale bygninger med tårne og spir sig. På Amager ses landevejen, der skærer sig skråt igennem billedfladen. Vejen er ganske befærdet, og til begge sider græsser kvæget.

Pen og tusch. *J. M. Haas*. Bet. „Prospect af den Kongelige Residentz. Stad. Kiøbenhavn. med Wester broe til Friderichsbergs Slott, tagen fra den Søndre side paa Øen Amager Ao. 1784. dessiné par Meno Haas 1784.“ 370 × 750.

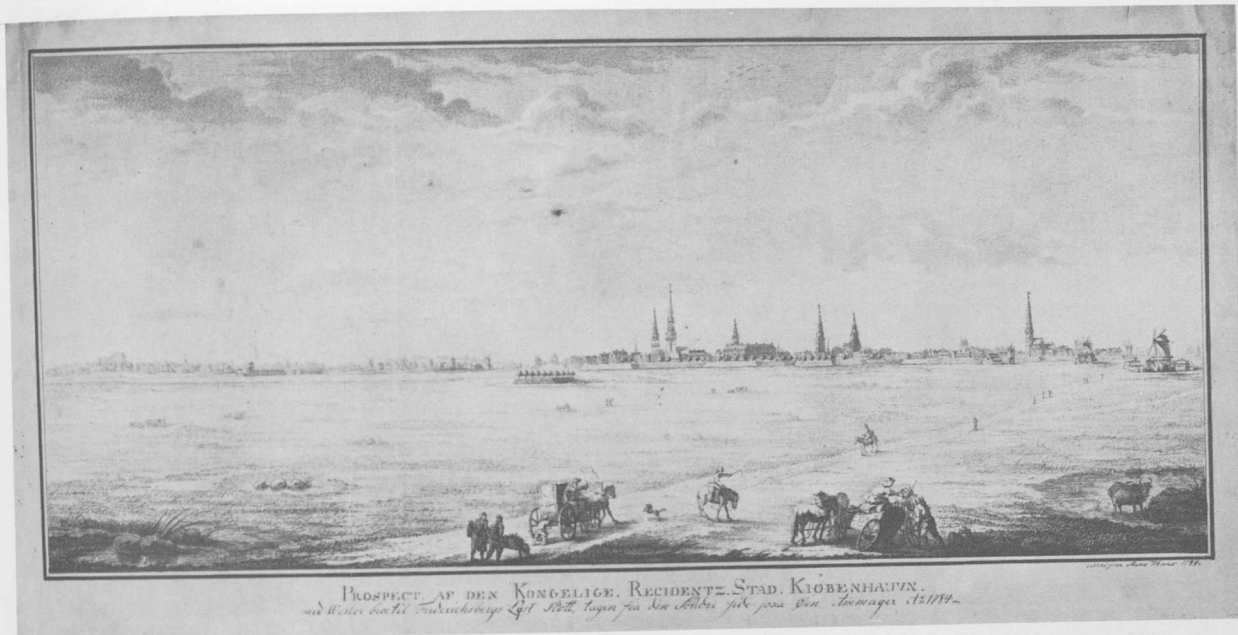
Den kongelige Kobberstiksamling. Afb. s. 75.

119 KØBENHAVN FRA NORDVEST 1785

Prospektet er taget ganske tæt på byen, idet tegneren har stået mellem denne og søerne. De to indfaldsveje til Øster- og Nørreport er nu beplantet med alleer (se kat. nr. 116). Udsigten fungerer som hoved på en kundschaft (anbefalingssskrivelse) fra Murer- og Stenhuggerlauget og blev benyttet langt ind i det 19. århundrede.

Kobberstik. *J. M. Haas*. Bet. „Meno Haas del. et. Sculpc. Hafniæ, 1785.“ I selve kundschaften ses da-

118 Udsigt fra Amager mod København 1784. J. M. Haas.

teringen med blæk 14. januar 1808, altså på et tidspunkt, hvor bl. a. Christiansborg, Skt. Nicolai og Vor Frue kirke var brændt.

Københavns Bymuseum.

120 KØBENHAVN FRA NORDØST 1786

Den udsigt, prospektet gengiver, kan ikke iagttages fra eet sted, og det må derfor antages, at tegneren har sammenkomponeret to forskellige forarbejder. Det ene er set fra nordøst formodentlig fra et skib, mens Nyholm med marinens bygninger er aftegnet fra et østligt stade. Prospektet er til trods for dets naive og sammentrængte præg ganske illustrativt med de mange farver og livet, der rør sig på Yderrheden.

Akvarel. M. Bang. Bet. „Kjøbenhavn, Ao. 1786.“ Tal ved enkelte lokaliteter og forklaring hertil. På tekstafsnittet for neden sign. „M. Bang“, en ukendt person, om hvem vi i det mindste ved, at han ikke var søofficer. 290 × 440.

Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg.

121 PARTI FRA HAVNEN MED GAMMELHOLM 1787

I baggrunden t.v. ses Knippelsbro og t.h. Gammelholm med broen over Banegraven. Den store dobbeltbygning er Hampemagasinet og gavlen af Reberbanen. Længere borte ses Bradebænken og Sejlmagerværkstedet. Hele Gammelholm, oprindelig Bremer-

holm, var som militært område „lukket land“ for de fleste københavnere. Her fandtes marinens værksteder og magasiner, men allerede fra Christian Vs tid begyndte udbygningen af Nyholm på den anden side af sejllobet, og fra 1856 flyttedes hele virksomheden derover, mens Gammelholm blev frigivet til beboelseskvarterer. De mange søheltegader minder i dag om områdets oprindelige funktion, hvorimod forfattergaderne skyldes Det kongelige Teater.

Pen, pensel og tusch. *J. Bundsen*. Usign. og udateret – se følgende kat. nr. 310 × 476.

Hamburger Kunsthalle.

122 PARTI FRA GAMMELHOLM 1787

Broen midt i billedet er den samme, som vi så i foregående kat. nr. Her har Bundsen blot vendt sig 180° for at betragte Gammelholm mod nordøst. De forskellige bygninger er korrekt gengivet, således er huset med de store åbninger et chalupskur. Da Gammelholm såvel som Nyholm var militære arealer, har vi meget få prospekter herfra, og vort kendskab til bygningerne udgøres hovedsagelig af arkitekturtegninger og kobberstukne opmålinger, mens Bundsens laveringer giver mere af selve miljøet.

Pen, pensel og tusch. *J. Bundsen*. Bet. på bagsiden „J. B. Marts 1787.“ 308 × 474.

Hamburger Kunsthalle.

123 HOLMENS KIRKE 1788

Fra nuværende Børsgade ser man over mod Holmens kirke med J. C. Ernsts kapel, der opførtes i årene 1705–08. Ligesom hele tegningen er temmelig løs i

konturerne, er også bygningen ret summarisk gengivet; kapellet har faktisk en del flere pilastre, end vi ser på billedet, og Bundsen har heller ikke gjort rede for midtrisalitten med segmentgavle over vinduerne. T.h. fører Holmens kanal op mod Kongens Nytorv, hvor den efter et knæk endte bag Det kongelige Teater og Gjethuset. Den blev tilkastet 1864.

Pen og tusch. *J. Bundsen*. Bet. „J. Bundsen Copenhagen 1788.“ Fra Hornemanns stambog. 137 × 218.

Den kongelige Kobberstiksamling. Afb. s. 77.

124 ØSTERGADE SET FRA KONGENS NYTORV 1788

Prospektet er udstillingens eneste aftenscene. Bundsen har med megen sans udnyttet de mange kunstige lyskilder: foruden gadelygterne, de oplyste kældervinduer t.v., fakkelen midt i gaden og lygten t.h. Der er stjernehimlen og en spinkel nymåne. Der er et myldrende liv med promenerende københavnere, gadesælgere og en vægter med sin morgenstjerne ved kældershalsen t.v. Nogle af husene er af den ældre type med gavlkviste, man f. eks. hjørneejendommen t.h. (nu Hotel d'Angleterre) viser et mere moderne præg med medailloner og guirlander.

Akvarel. *J. Bundsen*. Bet. „J. B. 1788.“ 315 × 475.

Københavns Bymuseum, depositum fra Statens Museum for Kunst.

125 KØBENHAVN SET FRA VALBY BAKKE 1791

Kompositionen minder meget om prospektet i Pontoppidans Atlas (kat. nr. 84), men i al sin naivitet er laveringen dog mere detaljeret i udførelsen, og en del

123 Holmens kirke 1788. J. Bundsen.

bygninger er placeret noget anderledes i forhold til hinanden. T.v. for Trinitatis kirke ses Frederiksstadens palæer, og man bemærker en temmelig primitiv Frederikskirke. Det kan ikke udelukkes, at der til grund for prospektet ligger egne iagttagelser, kombineret med omtalte stik.

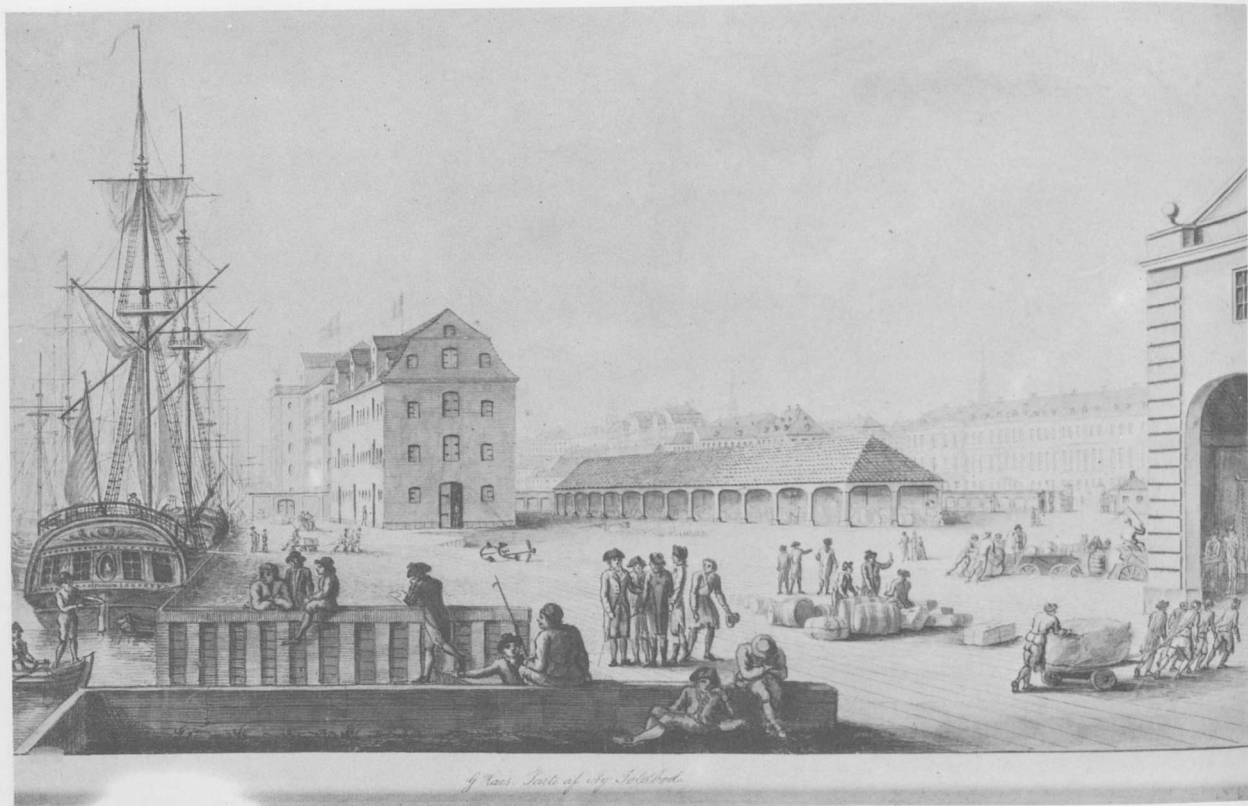
Pen, pensel og tusch. M. Flensburgh. Usign. Bet. „Kiöpenhamn 1791“ samt navne på de enkelte spir. Bladet befinder sig i et bind med 69 laveringer hoved-

sagelig med svenske motiver. Bindet er i 1804 af Flensburgh skænket til et læseselskab i Karlskrona. Et meget stort prospekt heri synes at være kopieret efter Pontoppidans stik af Christiansborg. 327 × 1900.

Chapmannskolan, Karlskrona.

126 TOLDBODEN ca. 1790

Ved opfyldninger reguleredes hele kystlinien mellem nuværende Sankt Annæ plads og Toldboden 1708–09,

126 Toldboden ca. 1790. G. Haas.

og det indvundne område udlagdes til oplagspladser for de københavnske tømmerhandlere; mellem pladserne og kanalen omkring Amalienborg anlagdes Ny Toldbodgade. Ved århundredets slutning sløjfedes den botaniske have, som siden 1751 havde ligget mellem Kastellet og Frederiksstaden; dermed skabtes grundlaget for en betydelig frilagerplads for de store handelskompagnier, der med kongelig bistand hurtigt rejste en række pakhuse. Her ser vi den botaniske haves gamle område med et hjørne af Toldbodens

hovedbygning t.h. og porten til Amaliegade i baggrunden. T.v. ligger to af de store pakhuse, begge flagsmykkede. Det nærmeste er Kieler pakhus i tre stokværk (nedrevet 1958), mens det bagved liggende er Vestindisk pakhus i fem stokværk. Begge er opført efter C. F. Harsdorffs tegninger 1778–83.

Pen, pensel og brunt blæk. G. Haas. Bet. „G. Haas. Parti af Ny Toldbod.“ 325 × 505.

Københavns Bymuseum. Afb. s. 78.

127 INDKØRSEL TIL TOLDBODEN ca. 1791

Tegningen er udkast til kulisser og bagtæppe til et teaterstykke, men samtidig en topografisk ret nøjagtig skildring af indgangspartiet ved Københavns Toldbod i slutningen af det 18. århundrede. Det lå – og ligger nu ombygget – for enden af Toldbodvej (Esplanaden). De to bygninger, der flankerer indkørslen, var begge værtshuse. T.h. ses „Toldbod Vinhus“, der var det fornemste, mens dets genbo hed „Brokkens Bod“ efter dets første indehaver, Jens Brock.

Pen og sepia. *T. Bruun*. Bet. „Th. Bruun.“ Dekorationsudkast til P. A. Heiberg og Claus Schalls syngespil: *Chinafarene*, uropført 2. marts 1792. 124 × 191.

Den kongelige Kobberstiksamling.

128 SLOTSPLADSEN 1793

Udsigten gengiver Slotspladsen umiddelbart inden slotsbranden i februar 1794 og bybranden året efter. Ved sidstnævnte gik alle bygningerne t.v. op i luer. Mellem Børsen og Kancelliet ses Bankbygningen, opført 1788 af Peter Meyn hovedsagelig efter C. F. Harsdorffs tegninger. Den blev nedrevet 1870. Bladet er mere pillent end Bundsens øvrige prospekter og har måske været tænkt som forlæg for en radering.

Pen og akvarel. *J. Bundsen*. Bet. „Prospect des Schlosplatzes zu Kopenhagen gezeichnet von J. Bundsen. 1793.“ 243 × 360.

Hamburger Kunsthalle.

129 UDSIGT OVER RHEDEN 1794

Siden 1780 bestod der et neutralitetsforbund mellem Prøjsen, Rusland, Sverige og Danmark-Norge. Med Englands indtræden i krigen mod Frankrig november

1793 genoplivedes dette forbund, og 27. marts 1794 undertegnedes en svensk-dansk neutralitetskonvention, hvorefter de to magter skulle stille 16 orlogsskibe hver til en flåde, der i givet fald kunne optræde under fælles kommando og sikre Østersøen som et lukket hav. Her ses den dansk-svenske eskadre på Rheden. T.h. Bomløbet og i baggrunden Nyholm.

Akvarel. *T. E. Lønning*. Bet. „Den Danske og Svenske Esquader til Ankers paa Kiøbenhavns Rehd i Aaret MDCCCXCIV. Tegnet 1795.“ En tilsvarende akvarel i Handels- og Søfartsmuseet er dateret 1794. 590 × 840.

Det nationalhistoriske Museum på Frederiksborg.

130 UDSIGT MOD NYHOLM 1795

Udsigten er taget fra et lidt sydligere stade end det foregående billede. Gengivelsen af bygningerne på Nyholm er ikke udadledelig, idet Mastekranen faktisk ligger parallelt med Hovedvagten i baggrunden. Chaluppen midt i billedet fører svensk flag. Det store orlogsskib t.h. i billedet er linieskibet „Odin“. Ligesom nu var Langelinie også dengang et yndet strøg, hvor københavnernes spadserede og kiggede på de fremmede skibe.

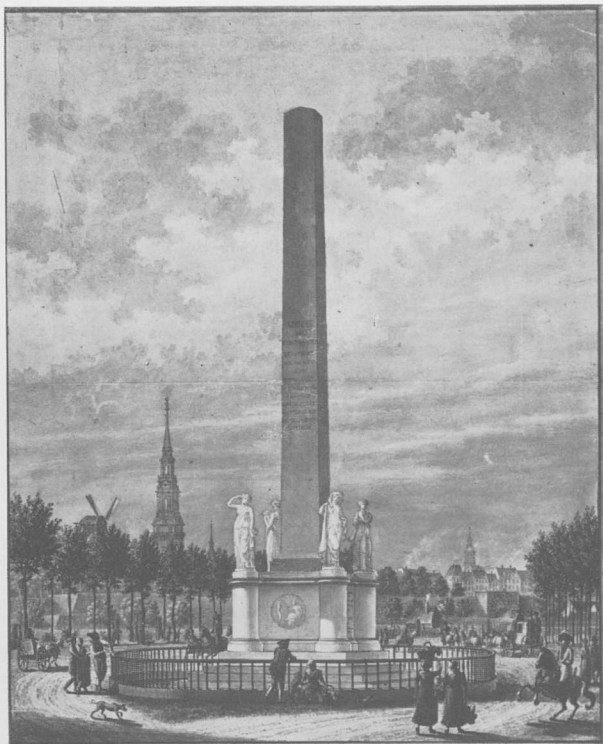
Gouache. *G. Boberg*. Bet. „13. Aril 95.“ 236 × 415.

Den kongelige Kobberstiksamling.

131 HAVNEN MELLEM KVÆSTHUSBROEN
OG FLÅDENS LEJE ca. 1790

Vi ser mod nord, idet de store pakhuse ligger inde t.v., mens Christiansholms mastekran ses yderst t.h. Her er man ifærd med at tilrigge et orlogsskib, og bagved ligger den øvrige aftaklede flåde. Billedet giver et godt indtryk af den livlige trafik i havnen.

132 Frihedsstøtten ca. 1797. Tilskrevet F. L. Bradt.

Gouache. T. E. Lønning. Usign. 450 × 630. Replikker på Frederiksborgmuseet, Handels- og Søfartsmuseet samt et oliemaleri på Øregaard Museum.

Københavns Bymuseum.

132 FRIHEDSSTØTTEN ca. 1797

Til erindring om de store landbrugsreformer – og navnlig stavnsbåndets ophævelse 1788 – besluttede en kreds af borgere i 1791 at rejse et æreminde formet

som en obelisk. Mange kunstnere, bl. a. billedhuggerne J. Wiedewelt, A. Weidenhaupt og N. Dajon, blev inddraget i arbejdet, men hovedæren tilkommer Kunstakademiets direktør, N. A. Abildgaard. Efter nogen tøven valgte man at opstille monumentet på en cirkulær plads uden for Vesterport, hvor grundstenen nedlagdes i sommeren 1792. Prospektets figur-opstilling svarer ikke til den endelige, hvorfor det kan dateres til 1797, inden skulpturerne anbragtes på støtten. Et gitter omgiver monumentet, idet myndighederne var bange for, at det ved placeringen langt uden for byen skulle blive offer for hærværk – ja, man overvejede endda at opstille en skildvagt. I baggrunden t.v. ses Skt. Petri spir og til den anden side Vesterport.

Bly, pen og akvarel. Usign. Tilskrevet F. L. Bradt. 557 × 445.

Den kongelige Kobberstiksamling. Afb. s. 80.

133 ESPLANADEN ca. 1800

1781–85 beplantedes området mellem Kastellet's voldgrav og Toldbodvej, og her anlagdes en promenade for byens borgere. Den strakte sig i vinkel fra Toldbodens indgang til Østerport og kaldtes Esplanaden. Her er den set fra nuværende Grønningen med Falsters contregarde (Kastellet) t.v. Den store bygning midt i billedet er ejendommen Bredgade 76. Den var opført 1754–57 og eksisterer stadig. T.h. herfor ses lidt af Frederikshospitalets nordre pavillon.

Farvelagt radering. E. Meyer, efter eget maleri (Nationalmuseet). Bet. „Esplanaden ved Østerport. E. Meyer pinx & sculp.“

Københavns Bymuseum. Afb. s. 81.

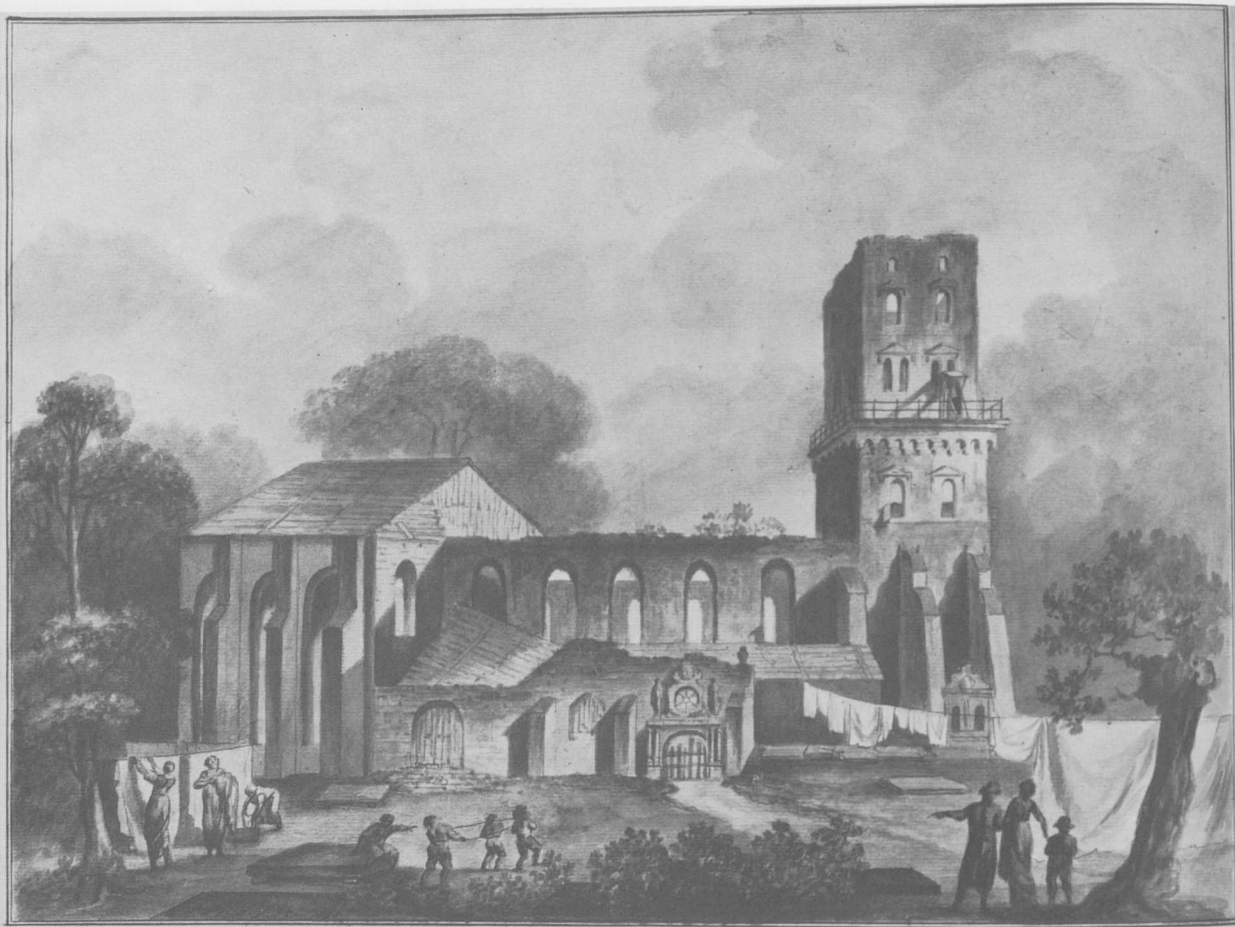

E. Meyer pinxit & fecit.

Esplanaden ved Øster Port.

Vue de l'Esplanade, prome-
nade auprès de la Porte d'Est.

133 Esplanaden ca. 1800. E. Meyer.

135 Nicolai kirke efter branden 1795. C. A. Lorentzen.

134 KIRSEBÆRGANGEN ca. 1800

På begge sider af volden mellem Vesterport og Langebro var der anlagt promenader. Den indre kaldtes Filosofgangen, den ydre, hvis indgang vi ser her, Kirsebærgangen. Det var oprindeligt en eksklusiv promenade, hvortil kun privilegerede fik nøgle. T.h. skyder Vesterports vældige murmasse sig ind i vold-

anlægget, mens Store Kongens mølle kroner bastionen i baggrunden. I dag ligger Rådhuspladsen på dette område.

Radering. E. Meyer. Bet. „Kirsebærgangen ved Vesterport. E. Meyer pinx & sculp.“

Den kongelige Kobberstiksamling.

BATAILLEN d. 2 April 1801, paa KJØBENHAVNS Reed.
Kjøbenhavn den 2. April 1801. Sige 113 underdampet bliguet

136 Slaget på Rheden 2. april 1801. J. F. Clemens efter C. A. Lorentzen.

135 NICOLAI KIRKE EFTER BRANDEN 1795

Den store bybrand 1795 blev skæbnesvanger for Nicolai kirke. Allerede på brandens første dag udbrændte hele bygningen, så kun mure og tårn stod tilbage – det sidste nogenlunde uskadt. Menigheden fik snart Peter Meyn til at udfærdige tegninger til en ny kirke på stedet, men myndighederne ville det

anderledes. En kgl. resolution bød i 1800, at al kirkelig virksomhed skulle indstilles og ruinen sløjfes. Dette skete først 1817, da de mørnede mure begyndte at styrte sammen. Kun tårnet fik lov at blive stående.

I over 20 år lå denne ruin hen i byens midte blandt nyopførte huse og var således et godt romantisk motiv for tidens malere. På prospektet ses legende børn og

koner med vasketøj. Den nuværende kirkebygning (undtagen tårnet) opførtes under Første verdenskrig, mens spiret opsattes allerede 1910.

Akvarel. *C. A. Lorentzen*. Usign. 335 × 460. I Kobberstiksamlingen findes en mindre tegning med samme motiv.

Københavns Bymuseum. Afb. s. 82.

136 SLAGET PÅ RHEDEN 2. APRIL 1801

Som svar på Danmarks indtræden i neutralitetsforbundet med Rusland, Sverige og Prøjsen sendte England en større flåde ned igennem Sundet. I København rustede man, men det lykkedes ikke at få de aftaklede skibe klargjort. Den 2. april nåede englænderne under admiral Parker Københavns rhed, og kl. 10 formiddag indledtes kampen, som varede fem timer og endte med dansk nederlag. Maleren *C. A. Lorentzen* iagttog slaget fra Vor Frelsers spir, hvor han havde en vid udsigt. Her udførte han nogle små skitser, som snart overførtes til lærred. (Forarbejder i Kobberstiksamlingen og på Frederiksborg, hvor også oliebilledet findes.) Med dette som forlæg graverede *J. F. Clemens* 1802-05 dette store blad. Udover at skildre en episode i slaget giver det et topografisk korrekt billede af marinens værfter og bygninger på de mange øer. I forgrunden Christianshavns kanal og Trangraven, t.h. Bodenhoffs plads, Arsenaløen med broen til Christiansholm, dernæst Langøen med takkelagehusene og endelig Nyholm med mastekranen. Pakhuset i forgrunden t.v. tilhørte Grønlandske Handel. I baggrunden de to søforter Lunetten og Trekroner.

Kobberstik. *J. F. Clemens* efter maleri af *C. A. Lorentzen*. Bet. „Bataillen d. 2. April 1801, paa Kiøbenhavns Reed . . . *C. A. Lorentzen* pinx. *I. F. Clemens* sculps.“ Den kongelige Kobberstiksamling. Afb. s. 83.

137 SLAGET PÅ RHEDEN 2. APRIL 1801

Denne ganske naive gouache er mere nøgtern topografisk end *Clemens'* kobberstik. Ligesom forlægget til dette må også gouachen være udført på grundlag af skitser og iagttagelser fra Vor Frelsers spir. Udsigten er stort set den samme, men *Buttys* sans for det dramatiske indskrænker sig til selve søslaget ude på Rheden, og skildringen af Nyholm og alle bygningerne er derfor mere pillen. Vigtigt er det, at vi her får Christianshavns vold med på billedet; mellem denne og de lange bebyggede øer i midten ses Holmens mølle og i forgrunden pramlaugets holm. I forgrunden til venstre rager Christiansholms nu nedrevne mastekran op, og bag denne fører en lang gangbro ud til vagthuset ved Hønsbroen. Der findes en række replikker af dette billede (Frederiksborg, Øregaard, Orlogsmuseet samt et oliebillede i Bymuseet).

Gouache. Usign. *C. Butty*. Bet. „Bataillen paa Kiøbenhavns Rehd, imellem den Danske Defensions Linie og den Engelske Flaade den anden April Aaret MDCCCI.“ Frederiksborgs omtrent identiske billede er signeret „Tegnet af *C. Butty*.“ 440 × 750.

Københavns Bymuseum.

138 UDSIGT FRA ØSTERBRO MOD KØBENHAVN 1801

Udsigten er med kunstnerens egne ord „ . . . tegnet fra Altanen paa Conferentz Raad Classens Lyststed, den 2 Juli 1801.“ *Peter Hersleb Classens* lyststed lå mellem Østerbrogade og Sundet og er iøvrigt kendt fra en række akvareller af samme kunstner. På dette prospekt har han gengivet *Classens* have og byens smukke landskabelige forterræn. Akvarellen tilhører en serie på ialt fire med motiver fra *Classens* have (Bymuseet).

138 Udsigt fra Østerbro mod København 1801. S. L. Lange.

Akvarel. S. L. Lange. Bet. som ovenfor. Usign. 480 × 300.

Københavns Bymuseum. Afb. s. 85.

139 KØBENHAVN SET FRA NORDVEST 1802

Selve byens silhouet er kopieret efter J. M. Haas' prospekt fra 1785 (kat. nr. 119), dog med de korrektioner, som slotsbranden 1794 og bybranden året efter nødvendiggjorde. I forgrunden har tegneren indskudt et par sætstykker, t.v. en skulptur foran en trægruppe og t.h. en dorisk tempelfront.

Koloreret kobberstik. G. L. Lahde. Bet. „Lahde, fecit

1802.“ Prospektet fungerer som hoved på en kund-schaft (anbefalingskrivelse) fra Tømmerlauget.

Københavns Bymuseum.

140 KRONPRINSESSEGADE 1804

Efter branden 1795 skænkede Christian VII en strimmel af Kongens have til magistraten for at denne ved salg af grunde kunne få midler til at ekspropriere arealer andetsteds med henblik på gadeudvidelser m.m. 1802 forelå Peter Meyns udkast til 16 pavilloner, der forbundet med et gitter skulle afgrænse haven langs Gothersgade og Kronprinsessegade. Skønt

140 Kronprinsessegade 1804. J. Bundsen.

Bundsens tegning er den første gengivelse af denne nye og moderne pragtgade, er den dog præget af en del unøjagtigheder – måske har han på en visit i København udført en skitse, som siden nede i Altona er blevet overført til dette blad. I alle tilfælde er den eksisterende port på hjørnet af de to gader flankeret af pavilloner og anderledes rigt udsmykket. Pavillonerne var tænkt som forretninger, hvilket dog ikke var nogen stor succes. Hjørneejendommen, opført 1801, ligner ikke meget det hus, Bundsen gengiver.

Pen, pensel og tusch. J. Bundsen. Bet. på bagsiden „1804“. 260 × 413.

Hamburger Kunsthalle. Afb. s. 86.

141 NYTORV OG GAMMEL TORV ca. 1806

Pladsen er her set fra syd en torvedag mellem 1805, da grundstenen lagdes til C. F. Hansens Råd- og Domhus t.v. og september 1807, da englændernes bomber ødelagde Vor Frue spir. Råd- og Domhusets indheg-

141 Nytorv og Gammel Torv ca. 1806. Tilskrevet M. R. Heland.

nede byggeplads med arbejdsskure og stilladser ses i forgrunden t.v. Det er sandsynligvis en tidlig sommerdag 1806, Caritasbrønden springer, folk er let påklædte, og en del markiser er rullet ud mod den stærke sol. Stikket er fyldt med gode detaljer: Nytorv var

hovedstadens kødtorv, og en del bøndervogne står opstillet med varer. Tre pumper var placeret langs pladsen, og her i den søndre ende stod et særlig fornemt pumpehus, hvor løvehoveder spyede vandet ud. Torvet var på alle sider kranset af smukke borger-

143 Sankt Annæ plads 1806. C. W. Eckersberg.

huse, nyopført efter branden 1795. Det andet hus på højre hånd (Nytorg 5) var tegnet af N. A. Abildgaard 1799.

Konturstik. Usign. M. R. Heland?

Den kongelige Kobberstiksamling. Afb. s. 87.

142 SLOTSPLADSEN 1806

Eckersberg var interesseret i at gengive det sete så

nøjagtigt som muligt, og hans billede af Slotspladsen kommer da også nærmere virkeligheden end tidligere gengivelser som f. eks. Lunds (kat. nr. 115). Staffagefigurerne er gengivet i de rette størrelsesforhold, og bygningerne ligger næsten alle, som vi kender dem i dag, hvor alene Banken bag Børsen er forsvundet. Ved Børsrampen ses Petzholts to sandstensskulpturer, Neptun og Mercur fra 1744. De er nu erstattet af kopier, mens de forvitrede originaler findes på Bymuseet.

144 Udsigt fra Langelinie mod Nyholm før 1807. C. W. Eckersberg.

Pen, pensel og tusch. C. W. Eckersberg. Bet. „Eckersberg delin. 1806.“ 258 × 357.

Den kongelige Kobberstiksamling.

143 SANKT ANNÆ PLADS 1806

Den lange smalle plads skabtes ved Frederiksstadens anlæggelse i årene efter 1749. Indtil da optog en kanal (se kat. nr. 48) billedets venstre side, mens

resten hed Sankt Annæ gade. De to lave bygninger i midten t.v. skyldes Eigtved, mens de flankerende er tegnet af J. H. Rawert omkring 1800. Pladsens modsatte side domineres af Garnisons kirke (se kat. nr. 90) bag den lange kirkegårdsmur. Portalen var blevet fornyet i enklere udgave 1773. Muren erstattedes 1853 af det nu eksisterende gitter samtidig med at pladsen omlagdes og derved fik mere præg af promenade med beplantning.

145 Kongens Nytorv med Hovedvagten 1807. C. W. Eckersberg.

Pen, pensel og tusch. C. W. Eckersberg. Bet. „Eckersberg delin. 1806.“ 247 × 355.

Den kongelige Kobberstiksamling. Afb. s. 88.

144 UDSIGT FRA LANGELINIE MOD
NYHOLM 1807

Eckersbergs meget præcise udsigt over havnen med

Nyholm i baggrunden viser yderst t.v. den store flagmast på batteriet Sixtus; det var fuldendt 1748 og navngivet efter Christian VI. I Flådens leje ses de af-taklede skibe.

Pen, pensel og tusch. C. W. Eckersberg. Usign. 238 × 360.

Den kongelige Kobberstiksamling. Afb. s. 89.

146 Halmtorvet 1809. C. W. Eckersberg.

145 KONGENS NYTORV MED HOVEDVAGTEN
1807

Eckersberg har i modsætning til de tidligere prospekttegnere valgt at skildre et lille udsnit af Kongens Nytorv. Det er ikke længere pladsen i sin helhed, der interesserer, men bygningsmasserne og de personer, der krydser torvet. Hovedvagten var opført 1723-24 af E. D. Häusser og lå her indtil 1874, da man opførte

en ny bygning til dette formål i Kastellet. T.v. ses hjørnet af det gamle Hotel d'Angleterre, der ombyggedes totalt i 1870erne.

Pen, pensel, vandfarve og tusch. C. W. Eckersberg.
Bet. „Eckersberg delin. 1807.“ 249 × 363.

Den kongelige Kobberstiksamling. Afb. s. 90.

146 HALMTORVET 1809

Inden for Vesterport fandtes Halmtorvet, hvor bønderne – som navnet angiver – kom ind med deres halm. T.h. for porten ses vagtbygningen og længere bagude sprøjtehuset. På volden står Store Kongens mølle. Som den første af byportene blev Vesterport revet ned 1856.

Akvarel. C. W. Eckersberg. Bet. „Eckersberg delin. 1809.“ 250 × 360.

Københavns Bymuseum. Afb. s. 91.

147 VOLDGADEN VED NØRREPORT 1807

På begge sider af porten fører ramper op til den træbevoksede voldkrone. T.v. ses vagtbygningen og i baggrunden et lille sprøjtehus. Den brede voldgade er befærdet med vogne, ryttere og spadserende. Bladet er ligesom en pennetegning fra 1807 (Kobberstiksamlings) skitse til et oliebillede på Frederiksborg.

Akvarel. C. W. Eckersberg. Usign. 250 × 350.

Københavns Bymuseum.

148 GRØNLAND 1807

Det ubebyggede område inden for voldene mellem Nyboder og Kastellet kaldtes i gammel tid Grønland eller Grønneland. Efterhånden som Nyboder voksede, og forskellige militære bygninger blev opført uden for selve Kastellet, indskrænkede Grønland sig til kun at omfatte pladsen foran Østerport, som ses her. T.v. et hjørne af Husarkasernen, der lå langs med Store Kongensgade og i baggrunden nogle af Nyboderhusenes gavle samt et par facader i Rigensgade. De store bygninger midt i billedet langs volden var militære magasiner, de såkaldte Grønlandshuse. På Rosen-

krantz' bastion ses Grønlands- og Dronningens mølle. Helt t.h. Østerports inderside.

Akvarel. C. W. Eckersberg. Bet. „Eckersberg delin. 1807.“ 250 × 360.

Københavns Bymuseum.

149 AMAGERPORT RAVELIN 1809

Med Christianshavns grundlæggelse 1617 fulgte nødvendigvis etableringen af en fjerde byport, som placeredes for enden af nuværende Torvegade. Den fornyedes flere gange, sidst 1724, og sløjfedes som de øvrige 1856–57. På prospektet ser vi ravelinen – en skanse midt i stadsgraven – herfra fører vindebroer til henholdsvis Amager og Christianshavn i baggrunden. T.h. det endnu bevarede vagthus, bagved Vor Frelsers kirke og Lille mølle på Løvens bastion. Denne mølle eksisterer stadig, dog i ombygget skikkelse. Som staffage ser man foruden vagtbetjentene en del amagerbønder.

Akvarel. C. W. Eckersberg. Bet. „Eckersberg delin. 1809.“ 250 × 360.

Københavns Bymuseum.

150 PEDER HANSEN RESEN:
ATLAS DANICUS, Kbh. ca. 1677

Denne bog eksisterer i dag kun i fem eksemplarer med varierende antal af plancher med motiver fra København og kongeriget iøvrigt. Titelbladet bærer årstallet 1677, men alle bladene er næppe blevet til på een gang, og stikket med Københavns slot er f. eks. betegnet 1679. Det vides ikke med bestemthed, hvornår de fem bøger er blevet indbundet, og det er ikke sandsynligt, at det er sket samtidigt. Oprindeligt havde

Resen, der var Københavns præsident, planlagt et gigantisk topografisk værk omfattende hele kongeriget, men da materialet efterhånden svulmede, var en komplet udgivelse ikke længere realisabel. Ved branden 1728 tilintetgjordes forarbejderne, men nogle forkortede udgaver bevarede. De fem omtalte eksemplarer af Atlas Danicus, hvoraf det ene er udstillet her, rummer kun plancher og er altså ikke i overensstemmelse med værkets idé. De er formodentlig blevet udgivet af Resen selv for at demonstrere, at han dog havde en del af sit vældige stof færdigt. Kobberstikkene er udført af Johan Huusman. Værket er på udstillingen repræsenteret ved seks kobberstik, kat. nr. 2, 5, 9, 15, 16, 17 og 18.

Det kongelige Bibliotek.

151 CHRISTOPH MARSELIS: VORSTELLUNG DER REMARQABELSTEN PROSPECTEN IN DENEMARKEN, Augsburg, ca. 1720

Marselis virkede som kongelig bygmester i København 1703–19. Inden han forlod landet, havde han tegnet seks prospekter med motiver fra København, Frederiksberg, Frederiksborg og Øresund. De blev udgivet i Augsburg ca. 1720 af Jeremias Wolff og var stukne i kobber af Johan August Corvinus. På udstillingen er medtaget de tre københavnske prospekter, kat. nr. 26, 27 og 28. Værket blev genudgivet med en indledning af Harald Langberg, Kbh. 1965.

Københavns Bymuseum.

152 JACOB FOSIE:
LÆRE-KLUDE ETC., Kbh. 1741–43

Fosie var tegnelærer ved Sø- og Landkadetakademiet, og hans Lære-Klude var skrevet som en indføring i raderteknikken, som han med rette anså for en for-

sømt kunstart her i Danmark. Bogen indeholder foruden Fosies tekst 56 raderinger, udført af hans elever. 10 af bladene har københavnske motiver, og på udstillingen ses tre, kat. nr. 34, 38 og 39, mens tegningen kat. nr. 35 er forlæg til dette værk.

Det kongelige Bibliotek.

153 LAURITZ DE THURAH:
DEN DANSKE VITRUVIUS I, Kbh. 1746

Hofbygmester Thuraahs folioværk var oprindeligt planlagt i to bind, hvoraf det første er viet fornemme bygninger i København, det andet kongelige slotte og andre bemærkelsesværdige bygninger fra resten af kongeriget. Det udkom 1749. Thuraahs tekst til plancherne er forfattet på dansk, fransk og tysk. Bind I indeholder 120 kobberstukne plancher, hvoraf langt den største del er opstalter, grundplaner og arkitekturdetaljer. For at gøre værket mere populært, indsattes 12 prospekter fra byen, af hvilke fire er med på udstillingen, kat. nr. 45, 46, 47 og 48, mens kat. nr. 43 og 44 er Johan Jacob Bruuns tegnede forlæg til værket. Det blev genudgivet med efterskrift og supplerende bygningshistoriske bemærkninger af Hakon Lund, Kbh. 1966. Bind II blev udgivet ved samme lejlighed, og året efter fulgte Bind III, som indtil da kun forelå i manuskript, kat. nr. 79.

Rådhusbiblioteket.

154 BARTHOLOMÆUS ROQUE:
DANNEMARKS FORLYSTELSE, Kbh. 1747

I 1739 kom svejtseren Bartholomæus Roque hertil, og samme år raderede han det smukke prospekt af Dokken, som ses kat. nr. 32. Han stiledede højt og planlagde et værk, der skulle dække hele kongeriget med

beskrivelse af bygninger, befordring, næringsveje, skikke, landkort og meget andet. Det blev dog aldrig til mere end denne lille bog, som indeholder fire rade-rede prospekter, hvoraf de tre er københavnske. To af disse ses på udstillingen, kat. nr. 52 og 53. Bogen findes både i en dansk og en fransk udgave. Genud-givet med en indledning af Julius Clausen, Kbh. 1940.

Det kongelige Bibliotek.

155 LAURITZ DE THURAH:
HAFNIA HODIERNA, Kbh. 1748

Ligesom det i 1746 udgivne første bind af Vitruvius er Hafnia Hodierna forsynet med tresproget tekst. Prospekterne er med få undtagelser de samme, idet sidstnævnte mangler Byens vartegn og Dokken (kat. nr. 45 og 44), men til gengæld findes her det store panorama (kat. nr. 60). Hafnia Hodierna er en mere populær bog i kvartformat og ikke som Vitruvius for-synet med grundplaner. Genudgivet med en efterskrift af Steffen Linvald, Kbh. 1967.

Københavns Bymuseum.

156 JOHAN JACOB BRUUN:
NOVUS ATLAS DANIÆ, Kbh. 1761

Bogen var tænkt som første bind i en række, der skulle

dække hele kongeriget, men heller ikke dette projekt realiseredes. Bortset fra Jacob Langebæks forord be-står værket kun af prospekter, ialt 50, hvoraf de 18 er københavnske. Bruun har selv leveret forlæg til alle stikkene, der blev udført af Hans Quist og Jonas Haas. På udstillingen ses ialt ni af disse forlæg (kat. nr. 68-76), mens kat. nr. 67 og 77 er kobberstik fra selve værket. Det blev i 1970 genudgivet med en efterskrift af Sv. Cedergreen Bech.

Rådhusbiblioteket.

157 ERIK PONTOPPIDAN:
DEN DANSKE ATLAS II, Kbh. 1764

Med Pontoppidans Atlas realiseredes endelig drøm-men om en landsdækkende topografisk beskrivelse, men værkets initiativtager, prokansler Erik Pontoppi-dan nåede kun at se to af de syv bind udgivet. For-uden den udførlige tekst rummer dette bind 40 køben-havnske prospekter, hvoraf 23 er medtaget på udstil-lingen (kat. nr. 84-106). Kobberstikkene er udført af forskellige kunstnere, og kvaliteten er gennemgående ringe – en del af prospekterne støtter sig til ældre for-læg, f. eks. af J. J. Bruun. Værket blev i sin helhed genudgivet med en tilblivelseshistorisk redegørelse af Sv. Cedergreen Bech, Kbh. 1969.

Rådhusbiblioteket.

Introduction

"On land we see the city. On account of the flatness, not much can be seen from far away, except some of the tallest spires. But when on Valby Hill one sees it from the distance of one and a half miles, the eye first meets the lower suburbs at Vester- and Nørreport (the western and northern gates), developed with a pleasant mixture of buildings, gardens, and avenues. Then follows the city itself with its ramparts and palaces surrounded by the sea, altogether a very rich and splendid view." Thus Erik Pontoppidan begins his description of Copenhagen in 1764, and thus the city appeared to the many people approaching the city along the highways.

As is well-known the Danish countryside is flat, but from Valby Hill it was possible to take in the whole city with one look, and innumerable are the artists who throughout the times have rendered this panorama. Of course the view underwent many changes in the course of the 220 years that this exhibition covers. Wars and catastrophic fires did not fail to leave marks on the city. However, rebuildings helped to remedy the destructions, and energetic builders contributed to the new characteristics of the physiognomy of the city.

Our oldest known reproduction of Copenhagen is the double view from *Civitates orbis terrarum* 1587; it is based upon a competent artist's sketch and is a very reliable rendering of the late medieval town with its wall, towering spires, and low, half-timbered buildings. With the accession to the Throne of Christian IV in 1596 a new era was initiated: the fortifications were modernized with bastions that were to resist the firing of cannons, and near the Castle an enormous naval arsenal was built, which became well protected by the construction of Christianshavn on the other side of the harbour entrance. An even more extensive expansion came with the building of Ny-København towards the northeast, where the entire area between the present Gothersgade and the Citadel was reclaimed. The King was also a dynamical promoter of various projects: the spire of Blåtårn (the blue tower), the Town Hall, the Holmens and Trinitatis Churches, Rundetårn (the round tower), the Stock Exchange, Rosenborg Castle, and Nyboder are the results of his activities. During the reign of his son, Frederik III, the Swedes besieged the city, which, it is true, resisted many attacks, but it was obvious that the fortifications were not satisfactory. Immediately after the establishment of absolutism improve-

ments were initiated. The fortification expert from the Netherlands, Henrik Rüse, was sent for, and he had a strong citadel built near the old St. Annæ redoubt, new solid bastions erected, and deep moats dug from the redoubt to the western end of the city, where he organized an enormous expansion, partly by dislocation of the rampart, and partly by filling up the basin at Kalvebod. He made the town planning for the reclaimed area, the Stormgade neighbourhood, as well as for the whole of Ny-København. New bastions were also built around Christianshavn, and in 1692 the fortifications reached as far as Hukket opposite the Citadel. Copenhagen had become a double city cut in two by a "river". The whole arrangement remained more or less unaltered until 1856 when the military finally gave up to keep Copenhagen a closed fortress.

The young reign of absolutism also needed impressive squares and monumental architecture. The first result was Kongens Nytorv (the King's new square) with large mansions and an equestrian statue of the monarch – a *place royale* copied after the French. In the Great Nordic War Copenhagen was bombarded, but did not suffer much damage; however, in the wake of the war followed the plague killing no less than 22,000 people – a third of the population of the city. A few years later Copenhagen was hit by another catastrophe: the fire of 1728. It destroyed approximately half of the city, and reduced about 1450 houses to ashes while a number of churches and official buildings were totally demolished or severely damaged. Now followed an amazing reconstruction period, as far as the private houses are concerned after design by J. C. Krieger, who also was in charge of a great deal of the official buildings. At the same time the King decided to pull down the medieval Castle which had been rebuilt several times. Instead he had a modern residence erected, the first Christiansborg, which was worked on for decades.

The following years were a time of prosperity; trade companies were founded and established near the harbour on large filled-up areas, where warehouses etc. were built. A merchant prince like Andreas Bjørn built his own shipbuilding business where Wilders plads is now, and at the middle of the century the circle around him took the initiative to develop the Amalienborg area which, since the burning down in 1689 of the country seat, Sophie Amalienborg, had served as garden and drill ground. Here a modern neighbourhood was developed under the supervision of N. Eigtved, consisting of several houses as well as mansions surrounding the central, octagonal square. 1794 Christiansborg was burnt down, and the homeless Royal family now moved to the Amalienborg palaces, originally built by four different families. The following year, 1795, the second great fire

in Copenhagen broke out. About 950 houses and numerous official buildings were consumed by the flames. But the reconstruction was soon begun, and now it was the neo-classicist works of C. F. Harsdorff, the Court architect, that served as models. Soon, however, the building activities were stopped by European events: Denmark was drawn into the Napoleonic Wars. 1801 the Battle of Copenhagen was lost, and six years later Copenhagen was bombarded, resulting in the total destruction of c. 300 buildings and the partial destruction of c. 1500 – especially the neighbourhood around Frue Square was badly hit.

The 150 views exhibited here combine to reflect this development of Copenhagen from the late medieval town as we see it in the engraving from 1587, and to the Copenhagen of Frederik VI, depicted in Eckersberg's water colours. The purpose of the exhibition "Views of Copenhagen 1587 – 1807" has been to get a general presentation and analysis of the extensive and very important source material, illustrating the topography and architecture of the capital inherent in the many drawings, etchings, and engravings. Of course this material is not all unknown, indeed, the major part of it has been published in various scientific and popular works. An excellent outline can be found in "Danmarks gamle Hovedstad i Prospekter fra Middelalderens Slutning til Voldene faldt" ("the old Danish Capital, Rendered in Views from the End of the Middle Ages till the Fall of the Ramparts"), a book which was published in 1912 by the historian W. Møllerup. 50 years ago the Printroom at the Royal Museum of Fine Arts arranged an exhibition of their topographical leafs with motifs from Copenhagen, but unfortunately it was not accompanied by a catalogue.

The science of history has long used views and reportage engravings as illustrations of general historical events, but earlier it was the custom that this pictorial material mainly served as supplementary material in order to vitalize the text. It is probably especially the fields of archaeology, cultural- and art history, and topography that have seriously used views as *sources*. Historian experts have also realized that this material is to be treated with the same amount of reservation as the non-written sources – it must be subjected to critical tests. Did the artist participate in the event depicted, or did he see the place which he describes? Did he make sketches "on location" or is his reproduction based upon memories only? Did he idealize reality etc. It goes without saying that there can be innumerable reasons for depicting for example an act of war or a building differently from what they actually looked like at the time.

In spite of the homogeneous material the exhibition contains numerous varia-

tions of authenticity. The views of Johan Jacob Bruun, normally highly respected, illustrate this very appropriately. A gouache depicting the Sophie Amalienborg which was burnt down in 1689 (cat. no. 19) is said to be a picture of the palace as it looked in 1681. Bruun was born in 1715 and thus he must have used older pictures as models; compared to a painting contemporary with the palace it can be seen that Bruun left out half of the facade pilasters, and furthermore that he made the building yellow and not red. Two other gouaches show the Castle of Copenhagen in 1698 (cat. nos. 23 and 23 A) and must likewise have been done after older, now unknown models, perhaps by Bruun's teacher from 1732, J. H. Coning, who was himself a painter of views. These two gouaches are far from identical, since the Castle and the Exchequer in one of them have been provided with ashlars which they never had. There are also differences in the representation of Blåtårn (the blue tower). Both these pictures are, naturally, only second-hand in comparison with the object itself, but that does not mean that they cannot have a primary importance for us to-day. The exhibition also has two panoramas of the city from the sea (cat. nos. 80 and 81); the first is a rough pencil drawing, loosely drawn and not weighed down by details. The second, however, is a finished and meticulous wash drawing, accurate and abounding with correct observation. The views are seen from exactly the same position and are also identical in a number of details. In the first we have a spontaneously drawn sketch, done "on location" (the Royal guardship on the roadstead outside Copenhagen), while the second is an example of a wash drawing completed in the studio and here transferred to a larger format and provided with explanatory text and date (1759). What is the difference in time between these leafs? We do not know, but then we can include two more views from the outer harbour (cat. no. 66); they are identical as regards the point of view, but differ slightly from the ones mentioned above as far as the representation of the city is concerned. However, they are both inscribed by Bruun, dated 1754 and 1756 and executed in water colour and pen and ink respectively. The technique alone marks a difference, but the question is whether all these views are not connected in some way and based on the above-mentioned pencil drawing done onboard the Royal guardship at the latest some time in 1754. Of course this cannot be stated with absolute certainty, and it is quite probable that Bruun had several opportunities to draw the silhouette of the city from the roadstead, but one must regard the inscribed date with a certain amount of reservation and likewise be aware that the final treatment in the studio made possible various additions, for example, of planned buildings.

In the above we have discussed one single artist, but it is to be noted that a

large amount of the exhibited views are engravings and etchings; for the major part of these it can be said that they have been done by professional engravers (who did not draw the original), working after other artists' models. In this process of transference there are, of course, many possibilities of errors – the engraver may misunderstand, simplify or just reduce the quality of the motif. It is only necessary to compare Bruun's drawings with the engravings by Hans Qvist (see for instance cat. nos. 41 and 67) in order to realize how much can be lost in the process – it goes without saying that the opposite can also happen. Some of the views were printed in books; often the coming into existence of the books was a slow process, and thus there was the risk of the engravings being dated before they came out. In the case of Pontoppidan's Atlas dated models were used several times, and hence many illustrations are not representative of the time of the publishing. Especially in the older days some of the engravings were copied in infinite numbers, they "wandered" and could be found in Germany, Holland, France, Italy, etc., and on their long expeditions it was forgotten that they had been dated for a long time. In this way van Wick for example (cat. no. 3), was used far into the next century, and also the engraving of the siege from 1658 by Dahlberg (cat. no. 11) exists in an incomplete shape as the city profile beneath a map published by Matthias Seutter in the 18th century.

Yet another source of errors is frequently found: the mixture of reality and projects. Often the artist knew of projects and building activities that had been started, and he then drew a building, for instance, in accordance with the approved plan which was perhaps to be changed later. This is true of Marselis' reproduction of the Chancellery (cat. no. 27). Leclerc's splendid vedutes of Christiansborg also have certain project-like characteristics, but furthermore they depict the Palace and its surroundings highly idealized (cat. nos. 56–59). In Tuscher's view down through Størrestræde (cat. no. 37) the entire left part of the picture is purely imaginary and only added in order to complete the view and make it more beautiful. A painter like J. P. Lund also treated his motifs very freely, and among his works one also comes across the "capriccio" – where the topographical coherence has disappeared completely.

One has to go far back into the history of pictorial art to find the first reproduction of a town or a building, but it took quite some time before the city as a motif advanced from what could be called the urban background and to becoming an independent motif. Like many other branches of the art of painting that of the view, too, originates in religious painting – the same is also true of portraiture,

landscapes, and genre- and flower pieces. The town often constituted the background for a crucifixion scene – thus serving as the symbol of the heavenly Jerusalem. Apse mosaics and frescoes frequently have Bethlehem on one side and Jerusalem on the other. It is unlikely that the artists ever saw either of these cities, at least not the heavenly Jerusalem, and they depicted them entirely according to temperament and imagination, the towns consequently resembling towns that they knew – indeed, at times they even chose the very town in which they lived.

It has been said that topographical painting – and with this term we mean the portraying of recognizable towns, streets, or buildings – came into existence when, shortly after 1400, Brunelleschi painted his famous plates from Piazza del Duomo and Piazza della Signoria in Florence. Naturally, this was connected with the rediscovery of perspective. With the invention of the arts of wood engraving and printing arose the possibilities of spreading information about other places, and this was exactly what the Renaissance – the age of discovery – needed. The oldest multiplied representations of towns go back to the last quarter of the 15th century; the first example is Werner Rolewinck's *Faculus temporum* (1474), with a panorama over Cologne, while the second edition also included a view of Venice. With Hartmann Schedel's *Weltchronik* from 1493 the series of cosmographies was initiated. One of the most famous was the *Civitates orbis terrarum* by Georg Braun & Franz Hogenberg – published in Cologne from 1580 and on. In volume IV of this work, dedicated to King Christian IV, there is a large number of Danish towns, among them Copenhagen, which is seen from no less than two angles.

While Braun & Hogenberg and other similar works, for example Merian's *Theatrum europeam*, showed the towns in panorama from *without* – often in bird's-eye view – there also existed an Italian tradition of depicting the towns, especially in Venice and Rome, from *within*. It was not only the totality which was of interest, but to a large extent also particularly characteristic buildings and sights, in Rome primarily of course the many relics of antiquity. It was first of all the Netherlanders who struck upon this path, among others Maerten van Heemskerck, whose sketchbooks contain numerable Roman views. Then followed engravings with archaeological-topographical characteristics; among others I here think of Antonio Lafrery's colossal folio *Speculum Romanae Magnificentiae* from the 1570s. We have engravings from the 17th century with titles such as *Palazzi di Roma*, *Giardini di Roma*, etc. But the peak was reached in the 18th century with Vasi's and Piranesi's magnificent volumes of print, among others the latter's *Vedute di Roma* from 1748. This the classical period within the art of views also produced a number of painters such as van Wittel in Rome, Carlevaris, Canaletto,

Guardi, Belotto, and other painters in Venice – the city of vedutes above all. Some of their views were published in engraved volumes and their fame spread throughout Europe; some of the painters went to Poland, Saxony, Russia, and England, founding schools in these countries. Naturally, such prominent artists did not reach Denmark, but we did get people like Jacopo Fabris, the scene painter, who came in 1747, and the painter Gian Antonio Cesari, both of whom did sopraportals, examples of which can be seen at the Copenhagen City Museum. Conversely, many Danish painters – especially after the foundation of the Academy of Fine Arts in 1754 – went to Rome and Paris where they stayed several years and were inspired by “great art”.

As mentioned above, the oldest views of Copenhagen show the city from without; not until J. A. Greyss' engraving of Rundetårn (the round tower) from 1646 do we encounter a representation of a single building. In Denmark, too, there were hopes of huge topographical works; Peder Hansen Resen, the President of Copenhagen, collected an enormous heap of material which swelled so much that a complete edition was no longer to be realized. About 1677, however, he published a sample of his plates for Atlas Danicus (cat. no. 150). Since then many other people took up the idea: Marselis, Thurah, Roque, Bruun, but not until the 1760s did Erik Pontoppidan succeed in realizing the dream of a topographical atlas covering the whole country. A lot of views of the capital as well as of the provinces were done in the form of book illustrations, loose leaves, oil paintings, etc., and in the last third of the century we see the seeds of the Danish landscape painting, which, however, did not flourish until the 19th century. The pioneer within this field was J. P. Lund, who during his stay in Rome painted views, capriccios, and landscapes.

As mentioned the exhibition starts off with the oldest authentic view of Copenhagen from 1587 and ends in 1807 when the city was bombarded. This historic event seems to be a suitable termination, but it is of greater importance that the *situation of source material* in the 19th century is completely different from what it used to be. After 1800 the material is so abundant that that alone could be the starting point for a whole exhibition in itself. He who in the course of his visit to the exhibition might want to advance further in time, will already now via the Museum's permanent exhibition get a good impression of the development throughout the 19th century. With this limitation it was possible for the Museum to include all important views. Of course there are many things that have been left out – endless copies, repetitions, etc. It has been our guiding principle to exhibit as many

motifs as possible and to try to represent these by *primary* views. Later representations of the same motif has only been included if they show alterations or in some other way add something new to the picture.

The exhibition only includes water colours, gouaches, pen-and-ink drawings, etchings, and engravings. These views are often placed in portfolios and are consequently hard to get at – contrary to oil paintings that are usually hung up in the museums or directly mentioned in dictionaries of artists, etc. We have here also disregarded views incorporated into tapestries, ceramics, medals, etc. In this connection we understand Copenhagen as the part of the city within the ramparts, and therefore none of the suburbs have been included. In the text of the catalogue the title of each sheet is followed by a date – not necessarily identical with that of the actual execution, but often with the event depicted.

When the 150 views in this exhibition are regarded together, it soon becomes evident that certain motifs have been more popular than others. It cannot be denied that the Royal residence is at the centre – and this even after the exclusion of a lot of rather poor views. Besides the Royal residence we see the official buildings and churches, the marketplaces and squares, the harbour, and the most impressive streets. Smaller streets, passages, and alleys are not represented at all – they did not claim the interest of the artists – not to speak of that of the part of the public which had the purchasing power. There are certain parts of town – for instance the neighbourhood around Adelgade-Borgergade – that can be looked for in vain. The artists have to a large extent been selective, but with the restrictions dictated by the material it is to be hoped that the present selection still will enable the public to get a reasonable impression of the development of Copenhagen from 1587 to 1807.

John Erichsen

The following translation of the Danish catalogue only includes the title, the date and the description of each leaf, but not technical data. As far as these are concerned, the reader is advised to consult the Danish text in which at the bottom of each cat. no. information can be found about material, signature if any, artist or artists, inscription, date and measures in mm. If the leaf is taken from a book, information is given as to title and year of publishing.

The most important technical terms and abbreviations:

Kobberstik = engraving

Radering = etching

Akvarel = water colour

Pensel = brush

Bet. = inscribed

Usign. = unsigned

1 COPENHAGEN FROM LAND AND SEA 1587

This double view is the oldest known reproduction of Copenhagen. *Above*, we see the city from Valby Hill, from where the highway turns and twists over the bridge at St. Jørgens lake, ending in Vesterport (the western gate) at the centre of the engraving. Outside the city, to the left in the foreground, St. Jørgens Hospital, a couple of post mills along the road, the place of execution on a low promontory to the right, and a few scattered buildings sheltering under the town wall which dates back to the late Middle Ages. Above this rise the town's roofs, towers, and spires. On the left the heavy tower of St. Petri, while the tall steeple belongs to Vor Frue kirke (the Church of Our Lady). Then follow to the right the convents of St. Gertrud and St. Clara, and Nicolai Church. The right half of the picture is dominated by the tremendous Castle buildings. *Below*, the city seen from Amager; in the foreground ships at anchor in the Grønnegård harbour. From the isthmus on the right there was a ferry across to Slotsolmen. Opposite the isthmus we have the entrance to Gammelbod harbour, and to the right of that King Frederik II's anchor smithy. To the far right Østerport (the eastern gate). The preparatory drawings for these two engravings are probably rightly ascribed to Hans Knieper, the Court painter.

The view from land reproduced p. 16.

2 COPENHAGEN FROM THE NORTHEAST 1596

The city is here seen as it looked immediately before Christian IV began his widespread building projects. The engraving shows Copenhagen situated on a plateau, and in order to provide a better view of Amager, this island is placed in the air high above the city in the top left-hand corner. Two wide roads lead to Østerport (the eastern gate, 5), where Kongens Nytorv (the King's new square) is now. All this territory, which is actually much more flat than expressed in this view, was later enclosed by the new ramparts and were to contain the northeast end of the

city, called Ny-København (New Copenhagen, see cat. no. 7). The palisades and the city wall run along what is now Gothersgade and Nørrevold. The fenced-in ensemble of buildings outside the ramparts in the foreground are Teglgården, and below it in the right-hand corner we see part of the Danish Company's shooting range with the parrot's pole. The engraving is based on an unknown preparatory drawing, or possibly an engraving still to be found in the Council Hall in the 1680s, printed in 1596 by Caspar Illuminerer and Byens Maler (the city painter). The engraving was called "Københavns Delineatio."

3 COPENHAGEN FROM THE SOUTHEAST 1611

The panorama is taken from an imaginary point above Amager, from which we see the city against an extensive scenic background. The accession to the Throne of Christian IV in 1596 meant a number of important changes for the look of the city. The city wall was replaced by modern pentagonal bastions which can be seen by the new Vester vold (the western rampart) on the left, and on the right Østervold (the eastern rampart). The left half of the panorama is dominated by the King's new naval arsenal (1602-06) with the parallelling armoury and provision depot - on land connected to the armoury of Christian III. Opposite the entrance we have the landmark symbolizing Copenhagen, marking a shoal in the harbour. Several new towers characterize the city skyline: from the left the Town Hall (1610), Blåtårn (the blue tower) near the Castle (1596), the spires of the Church of Our Lady and St. Petri Church, both completed c. 1610, and the spires of the Helligåndskirken (the Church of the Holy Ghost) and Nicolai Church (1594 and 1610 respectively), both of which were paid for by Christoffer Valkendorf. At Gammel Strand, a little to the left of the middle, there are typical crenellated gabled houses and a few large houses with gable attics. Slotsholmen is connected to the city by means of the Højbro and Holmen bridges (in the foreground). Near the former the Exchequer can be seen, and to the right of the latter we see the anchor smithy situated on the large Bremerholm. At

the construction of the new Østervold (1606) this island was divided into the Royal kitchen garden on the left and the navel dockyard on the right with Frederik II's long ropewalk on land, ending in the partially preserved sail loft. Above the city there are hovering genii carrying the crowned monograms of the King and his wife, Queen Anna Catherine. At the bottom, the city arms with lions as supporters. The engraving is now known in three copies only, and throughout the 17th century it has served as a model for innumerable copies in different sizes. Reproduced p. 17.

4 COPENHAGEN SEEN FROM CHRISTIANSHAVN c. 1627

The ornamental figures in front move across the picture plane towards the left. At the centre, however, a pool of calm surrounds the painter and his two boys holding the piece of paper or canvas on which he is marking the motif. The curved gable to the right of this group is the back of a house on Christianshavn. This part of town, named after its founder, was built during the years after 1617, and the first houses to be erected were precisely those in Strandgade. Out in the water people are filling up part of the basin in order to provide a harbour for the houseowners of Christianshavn. On the left the first version of Knippelsbro bridge, constructed 1618-20, connecting the old city to Christianshavn. In line with the bridge we see the Stock Exchange begun in 1619 - the steeple put up in 1625. The large building to the left on the Copenhagen side is Christian IV's brew-house (1618-20). When we date this view back to about 1627 it is due to the fact that in spite of the portraits of Frederik III (crowned 1648) and Queen Sophie Amalie we have an example of *tempus ante quem*: the pyramidal spire of St. Nicolai Church which fell down in a storm the night between January 28th and 29th, 1628.

5 COPENHAGEN SEEN FROM CHRISTIANSHAVN 1642

The model (from 1642) for this engraving is a copy of van Wick's view (cat. no. 3) with the addition of the Stock Exchange, the construction of which on a dam was begun in 1619. From here there is a bridge out into the harbour - it should actually have been Knippelsbro bridge connecting Copenhagen to Christianshavn. The picture is dated in more than one respect, for example St. Nicolai still has the spire which was blown down in 1628, and likewise the chancel from 1630 is not depicted. Finally Rundetårn (the round tower), completed 1642, is left out. Beneath the scroll with the title and date of the engraving the following is to be read: "When the Stock Exchange had been built - but not the bridge to Christianshavn". As we have seen, the latter was not true.

6 COPENHAGEN SEEN FROM CHRISTIANSHAVN 1642

As mentioned under the preceding cat. no., there has been a now unknown view copied 1642 after van Wick, in which the only difference was the addition of the Stock Exchange. Huusman was only one among many who used this. What these copies have in common is the proportioning. The view in cat. no. 6 differs from the others in that it openly acknowledges the influence of van Wick; this can be seen not only from the elongated format, but also in a great number of details and the whole composition which is in precise accordance with van Wick. But compared to Huusman and other copies this one seems to have been done by a more skilled hand. The most outstanding spires have been provided with names in German - on the roof of the Stock Exchange we read "Die Nieuwe Beurse". The rendering of its ornamented eastern gable from 1640 is not quite accurate in the details. In the harbour there are Danish, Dutch, and French ships.

7 RUNDETÅRN (THE ROUND TOWER) 1646

In 1637 the building of Rundetårn and Trinitatis Church was begun on the initiative of Christian IV. The tower was completed 1642, the church 1651, but not until 1656 were the buildings officially opened and used. It seems very likely that the King himself supplied the plans for the tower, just like the tripartite division of the church was his idea, too. It was meant to serve as a parish church for the students and at the same time, in a room between the arches and the roof, house the University Library; the tower was to be an astronomical observatory. The engraving shows Rundetårn approximately as it looked from a roof-top behind Regensen (a dormitory for the students at the University of Copenhagen). However, Greyss made the embrasures more round than they actually were, and he left out the five small observatory houses put up on the flat roof of the tower. In the background the Sound and Nyboder, and in the bottom right-hand corner Store Kannikestræde. The engraving is the first reproduction that we have of a single building in Copenhagen.

Reproduced p. 19.

8 RUNDETÅRN 1657

This engraving is the result of a further treatment of the plate for cat. no. 7. It was to be used once more for the title page of the second edition of Bang's book, and since in the meantime Trinitatis Church had been completed, it goes without saying that it must also be completed in the picture. Hence the only modifications that have been undertaken in comparison with cat. no. 7 are the roofing of the nave and the change of date in the inscription.

9 COPENHAGEN FROM THE NORTHWEST 1658

With Christian IV's expansion towards the northeast the city was almost doubled in size. A new rampart with bastions connected the redoubt St. Anna near the Custom

House (4), built by the King, to the old Nørrevold (the northern rampart). But Christian IV's plans went further than that – he wanted to include the lakes in the outer fortifications where three protruding redoubts were constructed: Ny Vartov 1630 (1) near the present Trianglen, Ravnsborg in the 1640s (28) near the present Ravnsborggade, and Ladegården near the present Åboulevarden – the last-mentioned is not to be seen in the engraving. The approach roads went by these redoubts; the road from Elsinore leading to the new Østerport (the eastern gate) from 1647 (12), and what was later to become Nørrebrogade, ending in Nørreport (the northern gate, 23) on the right-hand side. The two roads are connected by Farimagsgade running between the city and the Sortedam lake. Along these roads residential suburbs soon sprang up. In the city we see Trinitatis Church with Rundetårn (the Round Tower, 17), the unfinished St. Anna Rotunda (15), and the steeples of Vester- and Nørreport (21 and 23) erected by the King.

10 THE DUTCH AUXILIARY FLEET ON THE ROADSTEAD OF COPENHAGEN 1658

After the start of the Swedish siege of Copenhagen in August 1658, a Dutch auxiliary fleet with troops and equipment arrived in Copenhagen October 29 of the same year. Onboard one of the ships was "scheepsteykenaar" Willem van de Velde sen., who had already done sketches during the Battle of the Sound which ended in the Dutch conquering the Swedish fleet. These sketches were shown to Frederik III who later received an enlarged copy, now in the Frederiksborg Museum. Undoubtedly there were also smaller preparatory drawings for this view, which were then transferred to larger sheets, evidently with the intention of transferring it to an oil painting. It is supposed that yet another sheet existed, for on the left-hand side part of the city seems to be "missing", and the same side shows the stern and bow of ships which probably "continued" on the missing sheet. The view is taken from the entrance to the harbour. The monumental buildings are,

from the left: the Castle, St. Nicolai with its pyramidal roof after the downfall of the spire 1628, the Church of the Holy Ghost, the Church of Our Lady, Trinitatis Church with the Round Tower, St. Petri Church, and the spire of Nørreport (the northern gate) which was taken down during the siege. Then the Rosenborg Castle in its final version, but with a balustrade on the roof ridge which was supposed to serve as a kind of primitive belvedere and which was taken down before 1690. The unfinished building to the right of Rosenborg is St. Anna Rotunda, begun by Christian IV in 1640, an enormous round church which reached the height of 14 m., but was levelled with the ground after the wars against Sweden. Between St. Petri Church and Nørreport we see the roofs and house-ends of Nyboder, a residential area for the personnel of the Navy – then consisting of 20 one-storeyed houses (1631 and on).
Reproduced pp. 20–21.

11 THE SIEGE OF COPENHAGEN 1658

On land the Swedes have surrounded the city with rebouts. The view of the glacis is taken from Brønshøj where Carlstad, Carl Gustav's quarters, were situated. In the middle-distance the Sortedam, Peblinge, and St. Jørgen lakes with the rebouts Ny Vartov, Ravnsborg, and Ladegården. No doubt the view is correct, since the artist, engineering officer Erik Dahlberg, had spent some time in Copenhagen spying for Carl Gustav. His task was to delineate the city and especially its fortifications, and in Stockholm there still exist such espionage charts from his hand. St. Anna Rotunda might be copied after an architectural drawing or architectural model – in any case it differs from that of van de Velde's version (cp. the preceding cat. no.). It is hardly correct that the steeple of Nørreport (the northern gate) can be seen since it was demolished shortly after the initiation of the siege.
Reproduced p. 23.

12 THE OATH OF FEALTY ON THE CASTLE SQUARE 1660

This engraving, done about 100 years after the event, is an exact reproduction of a painting by Wolfgang Heimbach from 1666, and it gives us a good impression of the Castle Square and the buildings surrounding it during those years. The anchor smithy of Frederik II had undergone certain changes in the course of some major rebuildings in 1619 and 1640–41, converting it into a church for the personnel of the Navy. It was called Holmens Church. It can be seen on the left-hand side of the engraving, and near it is the Holmens bridge leading across the canal to Slotsholmen. This is where the Stock Exchange is situated and behind it in the distance we see "De seks Søstre" (the six sisters), a continuous row of similar stone-built houses put up in 1645 by Henrik Müller, the Treasurer. He also constructed the large Boldhus (sports house) at the end of what is now Slotsholmsgade. It was joined to the next house which was also owned by Müller, and together the two houses served as sports house, inn, and hotel. The actual ceremony takes place on a platform in front of the ramp of the Stock Exchange, and from here a red carpet leads to the Castle of which we only see part of the archway and the Royal wing. Heimbach, the painter, has placed himself in the bottom left-hand corner, from where he asks us to join him with an inviting gesture of the hand.

Reproduced p. 24.

13 DOMUS ANATOMICA 1662

1644 the first anatomical theatre was established in Copenhagen. It was housed in an old building in the square next to the Church of Our Lady. The house was from 1545 and originally intended as a kind of dormitory for students, and it stood approximately where the west wing of the main building of the University is now. The anatomical theatre occupied the ground floor, while the first floor held the University Library until this was moved to

the loft of the Trinitatis Church in the 1650s (see cat. no. 7).

14 THE CASTLE 1672

The view is taken from somewhere near the Holmens bridge. With the exception of two paintings in the Rosenborg Museum, of which one in the form of an engraving is included in this catalogue (no. 12), this small drawing is the oldest reproduction we have of the Castle. To the far left we see the Cabinet of Curiosities with its many attic windows, then Løngangen (a gallery), Drabantsalfløjen (the guards' rooms) with "Kongens Runddel" (a round tower), the huge Royal wing, Blåtårn (the blue tower), and beneath it the half-timbered gatehouse. To the far right the gable of the wing housing the banqueting hall can just be made out. The drawing provides an extremely important source for the appearance of the Castle and especially the Royal wing at this time, but it must be noted that the number of windows, for instance, differs from that of the two mentioned paintings.

Reproduced p. 25.

15 PERSPECTIVE MAP OF COPENHAGEN 1674

The map was drawn and engraved by the University engraver, Johan Huusman, after the instructions of Peder Resen. Not only is it a bird's-eye view, it also points to the future in that a great deal of the structures in the picture must have been drawn after already existing plans. Part of these were never realized, for example the vast areas northeast of Christianshavn, the Castle at the Citadel, and the canal parallel to Nyhavn. Nor was Gammelholm occupied with residential houses as indicated in the engraving. But on the site beyond Gothersgade and Nyhavn private houses were soon built. The eastern part of the fortification is copied after a plan which was actually carried out. As far as the other part of the fortification is concerned, the map is correct, and the rendering of the old

part of town is extremely reliable. In the top left-hand corner we have the city arms as it looked since 1661. In the bottom right-hand corner the arms of Christianshavn; from 1639-74 this part of town had its own municipal charter. In the top right-hand corner was originally Griffenfeldt's coat of arms, but at his fall in 1676 it was erased from the plate.

16 COPENHAGEN FROM THE SOUTHWEST BEFORE 1677

After the war against the Swedes (1657-60) the city expanded towards the southwest, and the foundation of a new district was laid between the present Frederiksholms Canal and Vester Voldgade. This resulted in the removal of Vesterport (the western gate) from Vestergade to the end of what is now Frederiksberggade. 1668 the gate (5) was finished. This neat view gives quite a good impression of the city as it was met by most of the travellers approaching it on the Roskilde highway. The execution and situation of the many spires are, in spite of the smallness of the engraving, correct.

17 THE FIRST THREE TOWN HALLS OF COPENHAGEN 1677

The first town hall of Copenhagen was built somewhere near Gammeltorv at about 1360. This reproduction of the town hall is not correct, since in all probability it was destroyed by the Hanseatics already back in 1368. Perhaps the structure in the engraving is supposed to be the house which stood there in the 1670s. The second town hall of Copenhagen was between 1377 and 1400 housed in a row of buildings at the corner of Studiestræde and Nørregade where now Bispegården stands. This picture probably also shows us how the different houses looked in 1677, years after they had stopped serving their original purpose. About 1475 the town hall was moved to a site south of Gammeltorv, where a new, large building was erected. However, the engraving shows the town hall as it looked

after the rebuildings of Christian IV and the laying out of Nytorv 1606–10. In front of the town hall at Gammeltorv, the well-preserved fountain, erected 1609, still stands with a bronze figure of Caritas, the work of Statius Otto.

18 THE CASTLE OF COPENHAGEN 1679

In 1167 Absalon had a castle built on what is now Slotsolmen; remains of it can still be seen beneath the Christiansborg. It was pulled down in 1369 by the Hanseatics. During the 1380s the castle was rebuilt in another shape, and by the middle of the 16th century it had more or less achieved the appearance and dimensions of the one in the engraving. In the top left-hand corner the Castle is seen from somewhere near Holmens Church, in the top right-hand corner from the street which is now called Ved Stranden. The heavy tower in the middle of the ensemble of buildings is Blåtårn (the blue tower), which achieved this shape 1596. To the right Højbro, the drawbridge, to the left the Chancellery and behind it the Stock Exchange. The picture below in the middle is the one which most clearly illustrates the groundplan of the Castle. To the right of Blåtårn the Royal wing can be seen, then the guards' wing, the kitchen wing, the church, the banqueting hall wing, and to the left of the tower the Council wing.

19 SOPHIE AMALIENBORG 1681

1667–73 Frederik III's wife, Queen Sophie Amalie, had a country seat built south of the present Fredericiagade. Surrounding the palace was a huge park stretching down to what was later to be laid out as St. Annæ Square. The architect of the palace is unknown, and as it was burnt down in 1689, we only have contradictory reproductions of it. This gouache is, together with other drawings and engravings after the same artist, based upon an unknown picture from 1681. If we compare Bruun's gouache with a contemporary painting at Ledreborg, it seems as if he changed the colour of the building from red to yellow (a

colour, which, however, recurs in a painting depicting the burning of the Castle – Gavnø). He also left out the pilasters between the windows. The gardens, too, seem to have undergone certain alterations.

20 ST. PETRI CHURCH 1692

St. Petri is one of the oldest churches of Copenhagen. It is mentioned the first time in 1304, but is probably even older than that. The first church was burnt down in 1386, which means that the church in this engraving must be the rebuilt and repeatedly enlarged version of St. Petri. Originally it only had one nave and a heavy spireless tower (see cat. no. 1). The two transepts were added in the 1630s; the southern one, which is the one depicted here, was completed in 1634. The spire was erected 1609–10 by Dirich Frij. The church served as a canon foundry from 1537 till 1585 when it was given over to the German congregation to which it still belongs.

21 CHARLOTTENBORG SEEN FROM THE GARDEN 1693

In the years 1672–83 Christian V's half-brother, U. F. Gyldenløve, built an impressive mansion facing Kongens Nytorv (the King's new square), which had just been laid out. It was a four-wing structure surrounded by a large garden stretching along Nyhavn down towards the harbour entrance. Ewert Janssen is supposed to have been the architect. An older drawing and a medal struck on the occasion of the stonelaying both show that the house changed in appearance in the course of the building process. Originally two domed corner towers should have flanked the entrance at the square, and it was also designed without the fourth wing closing off the house from the garden. In 1700 Gyldenløve sold his house to the Queen Dowager, Charlotte Amalie, who resided here until her death, and it is after her that the building has its present name.

Reproduced p. 28.

22 THE CASTLE SQUARE 1697

The engraving depicts a fire drill around the Castle as it would have looked at the end of the 17th century. Although it is the fire-fighting which primarily caught the interest of the artist, he also gave a fairly accurate description of the milieu around the Castle, even if he did not master perspective. The view is taken from the Højbro bridge near the Chancellery, the half gable of which can be seen on the left. Behind the Stock Exchange there was a canal with a street along the quay, the present Slotholmsgade. The Artist has carefully rendered all the details, indeed, we can even see what time it is on the clock of Blåtårn (the blue tower). To the right we have the crenellated gable of the wing with the banqueting hall, and in the shadow underneath stands the wooden horse.

23 & 23 A THE CASTLE OF COPENHAGEN 1698

These two gouaches by Bruun have been included in order to show that the reliability of his views is sometimes to be doubted. Apparently they are both painted after the same drawing – a now unknown view from 1698 – and in spite of the meticulousness of the execution there are quite a few inexplicable inconsistencies. It must be remembered that as the Castle had been rebuilt 1724–27 Bruun did not have first-hand knowledge of what the old building had looked like, but this is not a satisfactory explanation of the divergences. The view cat. no. 23 is the most acceptable, while 23 A is more enigmatic. There is nothing to indicate that the Castle has at any time been ashlared or that it had artificial squares and joints painted on the facades. The Exchequer has received the same front-decoration. Both must be ascribed to Bruun's imagination rather than the actual circumstances. 23 A has a wrought iron gallery on the tower of the Royal wing, while this has been left out in the other painting.

24 THE BOMBARDMENT OF COPENHAGEN 1700

Immediately after his accession to the Throne Frederik IV launched an attack against the Duke of Gottorp. England, Holland, and France had guaranteed the integrity of the duchy and consequently sent down a huge fleet through the Sound. At the same time Carl XII prepared for war in Skåne. The engraving depicts the situation on July 25th and 26th, 1700, when the enemy bombed Christianshavn, which was hardly damaged, however. The perspective over the city is seen from high up in the air, and it reveals a thorough knowledge of the topography of Copenhagen; thus the fortification is correctly delineated with its new bastions (completed 1692), stretching in a semi-circle from Kalvebod round Christianshavn to Hukket opposite the Citadel. That the artist had an intimate knowledge of the city centre can be seen from his accurate indication of for example the situation of the private mansions (the German text on the left). With the exception of this, the view is naturally quite summary.

25 THE FUNERAL PROCESSION OF CHRISTIAN
GYLDENLØVE PASSING KONGENS NYTORV
1703

Christian Gyldenløve died 29 years old, and as the King's son he received an extremely grandiose funeral, immortalized in a book with etchings illustrating the ceremony. In this etching we see the procession pass Kongens Nytorv (the King's new square) on its way to Vor Frue kirke (the Church of Our Lady). It is the first picture of the square which was laid out in 1670, and of the milieu surrounding it. We see Krinsen with its newly planted trees and Lamoureux' equestrian statue of Christian V, put up 1688. The canal at Nyhavn had been constructed 1671–73, and the houses on its left side were built in the years following immediately after. To the far left we see the Niels Juel House, the facade of which is embellished with mourning decorations. Behind Krinsen Charlottenborg and the naval sail loft, and to the right we see one half of Gjethuset – the canon foundry.

26 COPENHAGEN FROM THE NORTHWEST 1718

Seen from this direction the city is clearly divided into two parts: the medieval centre on the right-hand side and New Copenhagen on the left. In the horizon the Sound and the dismantled fleet (B). Then the Citadel with its church from 1704 (A), and following that the Opera House (C), which, however, at this time was being cleared in order to make room for the land cadets. The military church, Garnisonskirken (D), built 1703–06 and Rosenborg Castle (E), St. Nicolai Church (F), the Castle (G), Trinitatis Church (H), Helligåndskirken (the Church of the Holy Ghost, I), Vor Frue kirke (the Church of Our Lady, K), and St. Petri Church (L). Although the artist was very familiar with the depicted buildings from his work as Royal master builder, they seem nevertheless a little over-simplified.

Reproduced p. 30.

27 THE CASTLE SQUARE 1718

The residence of Frederik IV was a conglomerate of irregular buildings to which many generations had contributed. 1703 the King had an old gallery leading to the extension of the Cabinet of Curiosities (the later state archives) replaced by a modern gallery (B), and 1715–21 an administration building – the Red Building – was built on the site of Boldhuset (the sports house – see cat. no. 12). When this view was drawn, the new Chancellery was under construction, and instead of the triangular fronton shown here, it was provided with a large segmental pediment (D). The house to the left of this building (G) was called „ein Fürstlich Haus“ owing to the fact that this was where the King put up Anna Sophie Reventlow, whom he was later to marrymorganatically.

28 KONGENS NYTORV 1718

The square is seen from approximately the same angle as in cat. no. 25, only in this engraving the field of vision

has been somewhat expanded in order to include the entire gardens. These were laid out by Krieger 1711 and filled the square in a beautiful and orderly manner. Here the trees have grown, and the four beds bear the initials C A, the Queen Dowager Charlotte Amalie's monogram. She lived at Charlottenborg (A) until her death in 1714 (see cat. no. 21). On the left-hand side the square is bordered by a row of typical private houses with gable attics; at the end of these Niels Juel's mansion (H), at this time belonging to Dorthe Krag. The house on the right (F), which served as residence of the commandant and now housed general Gregers Juel, had been built in the 1680s by Admiral Christian Bielke. Every day the changing of the guard took place in the square in front of the commandant's house. Though the engraving on the whole is more or less correct, it is not an example of the greatest accuracy, there is for instance no indication of the conquered enemy crushed by the horse on the Lamoreux equestrian monument.

29 COPENHAGEN FROM THE NORTHWEST

c. 1720

The engraving shows the city from Rosenborg Castle to Christianshavn and is a reliable rendering of the town silhouette in the years before the great fire of 1728, when such characteristic spires as that of Vor Frue kirke (the Church of Our Lady), St. Petri, Helligåndskirken (the Church of the Holy Ghost), and the Town Hall were consumed by the flames. All in all about 1450 houses were burnt down on this occasion.

30 COPENHAGEN FROM THE NORTHWEST

c. 1720

This engraving is obviously a copy of the preceding cat. no. since the approaching highways as well as the view of the city itself are identical. But the ornamental figures and the landscape in the foreground differ from those of the model.

31 THE CASTLE SQUARE 1729

Frederik IV was not satisfied with the non-homogeneous appearance of the old Castle, and consequently he had it totally rebuilt in order to create a more modern residence. This happened 1724–27; some of the wings were entirely torn down, others only partially so. A homogeneous facade was made in which windows, cornices, and roofridge were in line all the way round the buildings, and at the same time a certain monumental symmetry was achieved by the conversion of Blåtårn (the blue tower) into a gate tower. J. C. Ernst and J. C. Krieger were in charge of this difficult rebuilding. Since the medieval grund-plan remained practically unaltered, the result of the modernization did not turn out well, and consequently the Castle was not allowed to stand more than four years in its new shape. The Chancellery on the left is rendered with its final segmental pediment (see cat. no. 27).

32 VIEW OF THE DOCK 1739

On May 26th, 1739 the new dry dock on Christianshavn was opened. It was constructed by J. H. Dumreicher and considered a technical master-piece, and as such also often reproduced. Immediately after the inauguration the warship *Christianus Sixtus* put in to be repaired, and we see it here at the new dock in the centre of the picture. The wooden tower on the right is the pump house, while the noble structure with the big waving flag on the left is the pavilion from which the Royal family could watch the work. In the background, between the masts of the warship, we see *Vor Frelzers kirke* (the Church of Our Saviour) which had not acquired its twisted spire yet. A little to the right – partly hidden behind a sail – the recently built assembly hall of the Asiatic Company can be made out.

Reproduced p. 33.

33 CHRISTIANSBORG 1740

Although Frederik IV had just undertaken a thorough modernization of the old Castle (see cat. no. 31), his son

Christian VI decided to have all the buildings pulled down shortly after his accession to the Throne. During the next decade a modern residence, from 1741 called *Christiansborg*, was constructed. This view is the first picture of the new palace as it looked before the fire in 1794. Possibly it is the entry of the Royal family in November 1740 which is here portrayed. The part of the Palace facing the square is completed on the outside – inside it was still imperfect, and behind it the marble bridge and pavilions had not yet been built. The gouache is among Bruun's early and inexperienced views.

34 COPENHAGEN FROM THE NORTHEAST c. 1741

The artist must have been onboard a ship on the outer roads, and the part of town which he describes is the stretch from the Stock Exchange to Rosenborg Castle. The bastions to the right in the foreground must be those of the Citadel. Behind and between these, just to the left of *Rundetårn* (the round tower), we see the spireless *Vor Frue kirke* (the Church of Our Lady). The old spire had been destroyed in the fire of 1728, and it was not replaced until 1745.

35 BJØRNS PLADS 1741

1735 the merchant "prince" Andreas Bjørn obtained admission to reclaim and develop a large lot southeast of the dock on Christianshavn, the building of which had only just begun (see cat. no. 32). Here he placed the shipyard *Bjørnsholm*, and the whole district was called *Bjørns plads*. The drawing shows the launching of the warship "*Kjøbenhavns Slot*" (the Castle of Copenhagen) on November 30th, 1741. In 1762 Bjørn's widow sold the shipyard to the merchant Carl Wilder, whose name the area carries now.

36 THE FLEET ON THE OUTER ROADS WITH
THE CITY IN THE BACKGROUND 1743

During the Swedish succession crisis 1743 Christian VI considered launching an offensive against Sweden. With that in mind he armed the biggest fleet within the memory of man. The watercolour – possibly done by a naval officer – depicts all the ships drawn up in battle order; beneath them he has written the names of the ships and their captains and the number of canons. The city is seen from the northeast, but was most likely not drawn until a year or two after the event, since Vor Frue kirke (the Church of Our Lady) is provided with the spire which was completed in December 1744; likewise he also included the Main Guard at Nyholm with its flag, although this was not built until 1744–45.

37 STØRRESTRÆDE 1743

On the occasion of Frederik (V's) marriage to the English princess Louise December 11, 1743, the Admiralty had a festival decoration put up in Størrestræde (the present Holmens Canal). It consisted of two columnae rostratae – columns with pierced ships. Such columns were the old Roman symbol of victory. Marcus Tuscher supplied the drawing for the decoration which was later placed on Christiansholm by the bridge to the Arsenal island (see cat. no. 102). The large building on the right housed the General Commissariat and had been built 1706 – probably after a drawing by W. F. von Platen. The adjoining structure was official residence of the Secretary of War. But the facades on the other side of the street are creations of the imagination – there were here six insignificant private houses. In the background the arsenal pavilion on Gammelholm. All these buildings burnt down in 1795. Reproduced p. 35.

38 THE NAVAL AND LAND CADET COLLEGE 1743

Originally the building was not meant as a naval college, but as an opera house. After a disastrous fire in 1689, in

which a provisional wooden opera house in the gardens of Sophie Amalienborg was burnt down and about 180 people were killed, the demand for a more permanent and less inflammable house arose, in which the touring opera companies could perform. The idea was realised under the reign of Frederik IV who had this huge brick house erected for that purpose 1701–02. The Opera, now Østre Landsret (the eastern High Court) standing on the corner of Fredericiagade and Bredgade, was then surrounded by gardens and withdrawn from other houses. Already about 1720 it lost its original function and was converted into a military college. Grønvold, who made this etching, began his career as a land cadet and thus received his education in the building. The structure now differs from the one he depicted, since in 1769 a mezzanine was inserted and the entrance portal diminished.

39 PRØVESTENEN 1743

In 1713 two batteries were built, forming protruding sea-forts in defense of Copenhagen. They were called Trekroner and Prøvestenen, both named after sunken warships that together with other filling material formed the foundation for the construction. Trekroner was situated on the northern point of the Ref peninsula, Prøvestenen more to the south, across from Amager. They were not used for very long, Trekroner was closed down in 1731, Prøvestenen, whose canon house can be seen in this etching, in 1767. Already at this time – 1743 – wind and weather have corroded woodwork and stone walls.

40 COPENHAGEN FROM THE NORTHWEST c. 1745

In the foreground the district between the lakes and the rampart with the two approach roads (see cat. no. 9), which, however, seem to end in the closed-in fortification since the gates are not marked. There are other inaccuracies: the Opera House (2) was at this time naval and land cadet college, the Reformed Church (5) has no tower,

but only a ridge turret, Holmens Church (9) looks as if it were from the 1730s and not from Christian IV's days. The tower of Helligåndskirken (the Church of the Holy Ghost, 13) is in the wrong place, and furthermore, the spire did not in reality look like the one depicted here. Nor is the spire of St. Petri Church correct. The etching is copied after Marselis' view from 1718 (cat. no. 26) with the addition of Christiansborg and the spires which were reerected after the fire in 1728, out of which that of Vor Frue kirke (the Church of Our Lady) – completed December 1744 – is an example of *tempus post quem*. Besides, the chancel gable is left out.

41 COPENHAGEN FROM THE SOUTHWEST c. 1745

This sheet is puzzling because Christiansborg Palace has been marked with a different colour of ink than the rest of the drawing so that it seems as if the Palace was added later. This leads to the thought that the view was actually older and then brought up to date by inserting the new Palace. This conclusion is too easily reached, however, since the spire of Vor Frue kirke (the Church of Our Lady) has the shape in which it was built 1744–45, after a plan from 1739, altered in 1742. Furthermore, Christiansborg is in accordance with a plan from 1732 which in many ways differs from the approved and completed drawing. These internal contradictions are not lightly dismissed; it must be added, however, that the view comes from the library of Christian VI's cousin, Count C. E. Stolberg-Wernigerode. The two cousins exchanged architectural drawings, and it is a well-known fact that there were drawings for Christiansborg in Wernigerode. This view is most likely done by J. J. Bruun (see cat. no. 60).

Reproduced pp. 36–37.

42 THE TOWN HALL 1745

After the city fire in 1728 only the walls of Christian IV's town hall remained. The reconstruction was immediately begun under the supervision of J. C. Ernst, and in 1733 the

building was finished with, it must be admitted, several alterations made by J. C. Krieger. But the part facing Nytorv is entirely the work of Ernst; he kept four out of seven arcades and above the recesses he had gables put up – the one in the middle carries the King's coat of arms, the sides the city arms. The heavy mansard roof and the ridge turret are the works of Krieger. In the square the city scaffold with the cake to which the criminals were tied. The houses bordering on the square are typical of the reconstruction period after the fire.

43 ROSENBORG CASTLE AND GARDENS c. 1746

The view is from Gothersgade over the garden wall and in the direction of the southwestern facade of the castle, with the large tower built in 1617. The garden itself has the same appearance as when its gardener, J. C. Krieger, laid it out in the 1730s. On the left we see more than half of the long laurel greenhouse – which actually consisted of a piecing together from 1707 of two old greenhouses and the "summerhouse with the four buttons". From 1721 it served as a laurel greenhouse, and 1743 it was rebuilt once more by Krieger. A particular roof construction permitted a partial or whole opening of the roof during periods of hot weather. 1785 the house was replaced by the present barracks of the guards.

Reproduced p. 39.

44 THE DOCK c. 1746

Bruun's water colour shows the new dock a couple of years after the opening. Like Roque's (cat. no. 32) this view is taken from Gammelholm; but Bruun's rendering of the scenery is more careful and discreet. A few new buildings have been added, for example a big brickbuilt warehouse, on the far left. The Royal pavilion has had its roof construction changed so that it is now crowned by a belvedere. One might be tempted to believe that Roque's domed roof was only a provisional device. The Dock was used in this place until 1918.

45 THE LANDMARK SYMBOLIZING
COPENHAGEN c. 1746

Christian IV had this monument put up on the Mermaid shoal by the entrance to the arsenal harbour. It was called the landmark of the city and remained there until 1795. The sculpture represents Leda and the Swan, and in his Danish Vitruvius Thurah says – wrongly – that Christian IV had taken it as booty at Kalmar.

46 KONGENS NYTORV c. 1746

The square is here seen from the same angle as in the two earlier views (cat. nos. 25 and 28), i.e., from a position at the Main Guard. Not much has been altered since 1718, but the view is better down through Nyhavn (d) with the long row of houses on the left-hand side. The gardens in the arrangement of Krieger with the four rows of domed trees fill out the square. The wrought iron fence round the equestrian statue has been made circular which it never was. Behind the Krinsen trees we see the facade of Gjet-huset (c); in this building, constructed 1671, cannons for the army and the navy were cast; and also bells for most of the churches, and 1768 the equestrian statue of Frederik V by Saly for the Amalienborg Square.

47 KONGENS NYTORV c. 1746

Here the square is seen from one of the windows at Charlottenborg. A great many of the town's spires stand in silhouette against the sky, but neither Helligåndskirken (the Church of the Holy Ghost) nor St. Petri Church have their new spire after the fire 1728. The gardens have changed very little, now the fence around the horse is correctly reproduced (see cat. no. 46). On this side the square is bordered by a row of majestic houses, on the left there is a large renaissance house, possibly built by Henrik Müller, the Treasurer, who owned it in 1661. On the other side of Østergade one can see Gram, the Councillor's house (d), built c. 1685. The small building with the pointed roof is

the Main Guard which disappeared 1874. The house on the other corner of Ny Adelgade (g) was in 1757 bought by Thurah, the master builder, who lived here until his death two years later.

Reproduced p. 41.

48 VIEW OF THE AMALIENBORG GARDENS
c. 1746

This area was named after the Sophie Amalienborg which burnt down 1689 (see cat. no. 19). After the fire several architects made plans for a new residence on the site, but none of these were carried out. 1725 Frederik IV had the grounds divided into a garden and a parade-ground, separated by a group of buildings with a pavilion in the middle. The buildings as well as the gardens were the work of Krieger. In connection with the projected residence an angular canal was dug in the 1690s along what is now St. Annæ Square and Bredgade. The swans in the foreground float in this canal. On the left-hand side of the picture we have Bredgade bordered by a row of monumental structures: Count Gyldensteen's house (e), Count Danneskjold-Laurvig's house with the long stable- and domestic wing, and finally the Naval College. When in 1749 it was decided to develop a new residential district on the Amalienborg grounds, the garden was levelled with the ground. The trees in the foreground were removed to Jagtvejen and Falkonér Allé, and the buildings were sold for scrap.

Reproduced p. 42.

49 THE AMALIENBORG GARDENS c. 1746

In this view we have moved closer in on the buildings in the Amalienborg Gardens (see cat. no. 48). The large pavilion in the centre housed four cabinets and an octagonal hall, from which the King could watch the garrison parade on the square to the north of the buildings. In the background the Tolbod mill and on the right the dismantled ships of the Navy.

50 BREDGADE c. 1746

The street was called both Bredgade (the broad street) and Norgesgade (Norway street). To the left Dronningens Tværgade with Danneskjold-Laurvig's house on the corner (the present Trade Guild). It was built 1702 for U. F. Gyldenløve who had had to make over his house on Kongens Nytorv (the King's new square) to the Queen Dowager Charlotte Amalie (see cat. no. 21). 1729 the long stable wing with the domed tower was added. To the right we see the canal separating the Amalienborg Gardens from Bredgade, and to the far right part of a portal – the so-called Amalienborg gateway which at the levelling of the garden in 1749 was removed to Ledreborg where it still is.

51 ST. PETRI CHURCH 1746

The fire in 1728 did much damage to St. Petri Church. The spire and the roof collapsed together with some of the vaults, and all the interior was burnt out. J. C. Krieger was chosen to be in charge of the rebuilding, and in 1731 the church could be opened once more. It was not until a couple of years later, however, that its exterior was as complete as the engraving shows. The tower had been made 28 feet higher, but due to lack of money they contented themselves with a small lantern instead of a spire. The wall on Nørregade with its two gateways was renewed after the fire, but part of it dates back to the years before 1687.

Reproduced p. 44.

52 VIEW OF THE HARBOUR AND
SLOTSHOLMEN 1746

The artist's position is the bastion at Kalvebod, from where he looks towards the Frederiksholms Canal. Right beneath the spire of the Stock Exchange the city landmark indicates a shallow in the entrance (see cat. no. 45). The etching may be seen in another state bearing the year 1746

and the inscription: "Prospect i Kiøbenhavn fra Christianshavn in til Byen" (view in Copenhagen from Christianshavn to the city).

53 VIEW OF THE HARBOUR AND LANGEBRO
BRIDGE 1747

Compared to cat. no. 52 the only difference is that the artist has moved the field of vision a little towards the south. By doing so he managed to place Langebro bridge in the centre. The long wooden bridge from the end of the 17th century is in the middle provided with a drawbridge, making it possible to sail through the harbour. On the rampart to the left the sentry leans against his rifle, while a group of keen fishermen swing their rods. To the right of the bridge there is a boat full of musicians, while from another boat people fish with nets.

54 FREDERIKSHOLMS CANAL c. 1745

The proper name goes for the canal as well as the street. Frederiksholm and Slotsholmen are connected by the bridges: Stormbroen and Marmorbroen (in the foreground). On the left we see the recently built Prinsens palæ (the Prince's House), while on the right one can just make out the corner of the riding ground. Like in Roque's other works the streets are crowded with ornamental figures in constant movement.

55 PRINSENS PALÆ c. 1746

Already Frederik IV had acquired land and buildings on the corner of Frederiksholms Canal and Ny Vestergade. 1725 the houses were rebuilt for a residence for the crown prince – Christian (VI). About twenty years later his newly-wed son, Frederik (V), needed a suitable habitation, and consequently Eigtved, the Court architect, was asked to design a new house in this place. 1744 the house was finished, parts of the old house being incorporated in the

wing in Ny Vestergade. The structure is an example of French architecture with the main building standing back from the others and a cour d'honneur in front, closed off to the street by a low wing crowned with a balustrade.

56 CHRISTIANSBORG c. 1746

The Royal residence is seen from Ny Vestergade. On the left-hand side it is flanked by Prinsens palæ (partly "demolished" in order to provide a better view) and a sort of counterpart on the right-hand side, which, however, was never built. There were plans of removing Vesterport (the western gate) from the present Town Hall Square to the west-end of Ny Vestergade, which would thus form a splendid entrance to the city. Christiansborg, which is axially connected to Ny Vestergade, is here seen with E. D. Häusser's riding grounds and N. Eigtved's pavilions and Marmorbroen (the marble bridge). To the left of the main building the chapel, while the corresponding building on the right is entirely imaginary.

57 CHRISTIANSBORG c. 1746

From the Palace Square we look through the partially "demolished" wing into the palace courtyard. The view is not in all respects in accordance with reality, among other things the tower is one storey too high, and the windows were vertically closer to each other, connected athwart the storeys by ornamented frames. This cannot possibly be due to the artist's unacquaintance with the architecture of the Palace, since he was the leading sculptor of the building activities, and besides, his words carried weight with the questions regarding architecture.

58 CHRISTIANSBORG c. 1746

The bird's-eye view of Slotsholmen is taken from Nybrogade. The buildings in front of the palace are from the left: the chapel, the cart shed, and the stables of the crown

prince and the Guard. On Frederiksholm we see Prinsens palæ on the right and the counterpart which was never put up (see cat. no. 56). Behind the bastions of the fortification Kalvebod and Amager.

Reproduced p. 46.

59 CHRISTIANSBORG 1747

This view is strongly idealized. The counterpart of the chapel on the grounds of the Red Building to the left of the Palace did not exist. The same is true of the house in the foreground in front of Holmens Church. The canal had a simple wooden quay and not marble squares as the picture pretends. Likewise Holmens bridge was much more primitive. The street in the foreground was then called Størrestræde, but is now called Holmens Canal (see cat. no. 37).

60 COPENHAGEN FROM THE SOUTHWEST 1748

The point of view and the scale are exactly the same as in the drawing cat. no. 41, with the one exception that in this engraving the view is cut a little at the sides. The only difference of importance is Christiansborg which here is depicted as it actually looked. Incidentally, a comparison between the two sheets reveals how much is lost by the transference from drawing to engraving. Naturally, it cannot be proved that precisely the drawing cat. no. 41 served as model for the engraving – very likely yet another drawing was made by the same artist, undoubtedly J. J. Bruun, who is known to have supplied Thurah's books with illustrations.

61 VOR FRELSE'S KIRKE 1750

The church was built 1682–96 after Lambert von Haven's drawings, while the plans he had for the spire were not realised. Not until 1749–50 was Thurah's spiral spire erected, to which he in his own words had been influenced

by "a spire which in my youth I saw in Rome on the so-called Chiesa della Sapienza (S. Ivo)". At the top the Saviour stands on the globe, and the placing of this sculpture is the direct motivation for the drawing which at the bottom of the cartouche bears the inscription: "View of the church and tower of Our Saviour. On which a stately and precious spire was placed 1749-50. In accordance with the most gracious decree and command of the high and mighty King Frederich the Fifth. Most humbly offered Your Royal Majesty April 27th, 1750, on which day the sculpture of Our Saviour was placed on the very top of the spire. Your Majesty's most humble and loyal subject, Laurids de Thurah." The roofing of the spire was finished in August 1752, but by then the vases which can be seen on the banister, had been given up.

Reproduced p. 47.

62 AMALIENBORG AND TOLDBODGADE 1751

The big building on the right is merchant Niels Aagesen's double house, 22-24 Amaliegade, of which one half still exists in rebuilt shape. To the left of the house the still unfilled canal can be seen, bordering on the Amalienborg Gardens and the drill ground (see cat. no. 48). Between the trees and the hoarding on the left is Toldbodgade, and behind that the merchants' storage yards.

63 THE MOLTKE HOUSE 1751

It is rare to see pictures of houses being built. From the 1750s, however, there exists a series of sketches by land cadets, depicting the construction process in the Frederiksstad. The cadets attended classes at the college in Bredgade and consequently witnessed the rise of a part of the city right outside their door. This is a water colour of the Moltke House behind the boarding; the ground floor has been finished, and a wooden scaffold shows that the next storey is being built. In order to demonstrate his talent the artist illusionistically placed the view on a sheet covering an engraving depicting a genre piece.

64 KONGENS NYTORV 1753

Bruun made a drawing of the square with the changing of the guard which was "lined up every morning at 9 o'clock". When in 1749 the Frederiksstad was laid out, the drill ground was removed to Kongens Nytorv (the King's new square), which resulted in the levelling of the gardens and Krinsen. Now that the trees are gone, the buildings can be seen more clearly than before (see cat. nos. 46 and 47). To the left we have Gjethuset and beside it the recently erected Danske Komediehus (the Danish playhouse) built by Eigtved 1748. The large house in the background on the left (8) belonged to dowager Countess Holstein, while the house adjoining it was owned by the merchant Søren Jørgensen, who had it built 1736-37. The street leading into the picture (9) is Lille Kongensgade.

Reproduced p. 49.

65 THE DOCK OF CHRISTIANSHAVN 1753

The dock is seen from a pier on Gammelholm where the Royal barge lies, ready to put to sea. It is clearly a ceremonious occasion which is depicted. The artist has taken great care to show us the buildings and ships, decorated with large banners. In the centre the warship, Fredericus Quintus, shortly before it was launched on November 24th, 1753. The huge beautifully decorated stern dominates the picture, and the sweeping play of lines of the hull fills out the dock. A lot of details are included: the entrance in the background, Thurah's new spire on Vor Frelser's kirke (the Church of Our Saviour), and the likewise recently built Asiatic Company's warehouse besides some smaller characteristic buildings whose accurately reproduced colours tell us a great deal about the milieu of Christianshavn.

66 COPENHAGEN FROM THE SEA 1754

This somewhat worn, but beautiful, coloured view is taken from "the sea where the Royal Guard ship lies." That is,

at the sea fort Trekroner which, however, was not in use at this time. Here there was always a clear fast-moving warship, which registered all the traffic and which, if necessary, could catch up with any ship that might be unidentified. The view covers the stretch from Nyholm to the Citadel. The roofs and spires are reflected in the water. Two years later Bruun made a drawing of the same view with slightly altered figures (reproduced in Thurah's Danish Vitruvius III, published 1967, substitution plate XII).

67 VIEW FROM VESTERBRO TOWARDS
COPENHAGEN 1756

The most valuable piece of information concerns the suburb of Vesterbro. In the middle of the picture Gammel Kongevej can be made out, and on the right the present Vesterbrogade. The long row of houses on the left-hand side stands on the side of Havemann's department store, while the range of hills is purely imaginary, for also at that time this was where Værnedamsvej was. On the right-hand side between the road and Kalvebod the Royal Danish Shooting Company and Brotherhood from 1753 had their shooting range, and on this piece of land the building which now houses the Bymuseet (City Museum of Copenhagen), was erected in the 1780s.

68 CHRISTIANSBORG 1755

The view is taken from what is now Højbro Square; in the foreground on the right we have the Chapel (2), connected to the main building of the Palace via a gallery. In Slotsholmsgade stands the Red Building (4), Postgården (the post office 5), which had earlier belonged to Anna Sophie Reventlow (see cat. no. 27), and the Lerche House (6), built 1742.

69 THE TOWN HALL 1756

The main facade of the Town Hall, which had been reconstructed after the fire in 1728, overlooked Gammeltorv

(see cat. no. 42). Above the portal there is a balcony with two atlantes supporting the sculptural decoration of the pediment, among other things the national coat of arms and the bust of Frederik IV. The pediment was inspired by South German and Austrian architecture. The window frames have been simplified. After the burning of the Town Hall 1795 the site was cleared so that Gammeltorv (the old square) and Nytorv (the new square) were united. Reproduced p. 51.

70 AMAGERTORV 1756

One of the few innovations after the fire in 1795 was the construction of Højbro square. The sites of the densely populated area around Højbro Stræde (3) and Store Færgestræde were cleared, and thus a wide opening was achieved from Amagertorv and down to the canal. The building at the end of the square was constructed 1582, and from 1656 it served as the city inn under the promising name of "Store lækkerbidsken" (the big titbit). The richly decorated facades of the houses on the right-hand side are probably painted imitations of stone ornamentation. Furthermore one notes several entrances to basement passages, porches and outside flights of stairs. Many of the houses have signboards advertising stockings, hats, etc.

71 FREDERIKSHOLMS CANAL 1755

The canal is here seen from the north with Slotsholmen to the left (see cat. no. 52). In the foreground Stormbroen bridge (4), built 1681 and 1762 converted into a fixed bridge, since the construction of the Marble bridge (3) had already made passage impossible. On the corner of Stormgade (5) and the canal we have houses from the 1680s, slightly modernized. Then the Prinsen and Plessen Houses (7 and 8). In the background one can just make out a powder magazine on the Christianshavn side of the fortification (10).

72 GRÅBRØDRETORV 1755

The square has its name, Gråbrødretorv (Grey Friars' square), from the Franciscan monastery founded 1238 and closed shortly after the Reformation. For some time the square was named Ulfeldt's square after the seneschal's house which was pulled down after his fall in 1664. The square was laid out and a monument with the inscription "to eternal Dirision, Disgrace, and Shame" erected (3). It was renewed in 1741 and is now kept in the National Museum. The fire in 1728 razed the whole square to the ground, but it was soon reconstructed with the characteristic "firehouses" of which a whole row still stands on the south side of the square.

Reproduced p. 53.

73 KONGENS NYTORV 1756

From the corner of Store Kongensgade we get a better view of how large and open Kongens Nytorv (the King's new square) had become with the equestrian statue of Christian V as the unifying centre. The facades have undergone only few and unimportant alterations. We get a glimpse of Holmens Canal and Laksegade, and we can see more clearly than earlier what Eigtved's playhouse looked like before Harsdorff's modifications in the 1770s.

74 KONGENS NYTORV 1756

The square is in this engraving seen from Holmens Canal. Here, too, the buildings are unaltered. The Juel House on the corner of Bredgade was not modernized until the 1760s when N.-H. Jardin gave it its present appearance. The tower with short spire in the foreground belongs to the Garrison Church (3).

75 CHRISTIANSHAVNS SQUARE 1755

The view is taken from Ovengaden neden Vandet. On the left Børnehus bridge (3) leads across the canal. The large

building with mansard roof and ridge turret (2) is Børnehuset, built 1739-41 by Philip de Lange, rebuilt in the 1860s and demolished 1928 in order to make room for "Lagkagehuset" (the "layer cake house"). The official name of the institution was Tugt- rasp- og forbedringshuset (a combination of prison, rasphouse and house of correction), holding approximately 500 people, mainly women and children. At no. 4 the sandbox can be seen, a storing place for sand with which the floors were sprinkled.

76 SLOTS HOLMSKANALEN 1755

On the left Nybrogade with a typical "fire-house" from the reconstruction period after 1728. Further away a row of houses with gables (see cat. no. 3); the first one (7) was the city weighhouse built 1579. Beyond rises St. Nicolai Church (6), and on the right the Royal stables (4).

77 KULTORVET 1755

The district around Nørreport was much damaged by the fire in 1728, but the endeavour that were made during the reconstruction to establish a straight line between this area and Købmagergade – one of the main arteries of the city – were miscarried. The only thing that was achieved was the construction of Kultorvet, or Nørre Torv as it was also called. It was an almost rectangular square surrounded by gabled houses. Owing to the danger of fire the new building regulations ordered houses built with foundation walls, but already in 1730 these demands were reduced, and consequently the third house on the left-hand side is a half-timbered house. In the background Nørreport (the northern gate, 2) through which the farmers and charcoal burners from North Zealand came to sell their products on the market. During the English bombardment 1807 13 of the houses surrounding the square were completely destroyed, and the whole row of facades on the left-hand side was renewed.

Reproduced p. 55.

78 THE MOLTKE HOUSE 1756

The oldest known views of the completed monumental houses in Frederiksstad are from 1756. At this time the Moltke House – the first one to be built – had been finished for two years. The engraving shows the building as it looked until Harsdorff rebuilt it in 1794 when the two passages connecting the corps de logis with the pavilions were heightened by one storey. This expansion as well as the building of the Colonnade was a result of the Royal family's moving to Amalienborg at the burning down of Christiansborg 1794. On the left we get a glimpse of Amaliegade with the stable, standing next to a private house. On the right Frederiksgade and in the background the Bernstorff House.

79 THE ORPHANAGE ON CHRISTIANSHAVN 1758

The Royal Orphanage was founded 1753, and 1754–55 a house for the institution was built on Christianshavn. Builder master J. C. Conradi was in charge of the construction, but it is uncertain whether he also made the plans. The house still stands almost unaltered at Overgaden oven Vandet. However, the two triangular pediments above the sideressauts have been removed, and the roof has also undergone certain minor changes. 1775 the institution moved to St. Kongensgade, and two years later the building we see here was converted into a naval hospital – thus the name Søkvæsthuset. On the left two of the rampart mills and on the right the newly-erected spire of Vor Frelser kirke (the Church of Our Saviour).

80 COPENHAGEN FROM THE SEA c. 1759

This pencil drawing must be a sketch for the following cat. no. dated 1759. The two views are seen from exactly the same angle, and they correspond in the smallest detail, such as for instance the windmill arms which are all in the same position. The finished sheet from 1759, however, includes a little more of the town on the right-hand side,

while the ornamental ships on Rheden (the roadstead) in the sketch have been reduced to one ship, and that only in rough draught. Furthermore, the sketch also lacks the tower and spire of the Christians Church, and this is correct since at the opening of the church in December 1759 only the two lower storeys of the tower had been constructed – the rest was added 10 years later. The two sheets have not earlier been combined, but on the other hand they have both separately been ascribed to J. J. Bruun.

81 COPENHAGEN FROM THE SEA 1759

Obviously, this big, carefully worked-out sheet must have been made after sketches drawn on a ship outside the harbour, from where the artist commanded the view over the city from Christianshavn to the Citadel. The preceding cat. no. is such a pencil drawing showing the city as it appeared to the many who approached by sea from the north. A couple of new spires are seen to rise above the roofs: that of Vor Frelser kirke (the Church of Our Saviour, 8), and St. Petri Church (5), while the spire of the Christians Church and partly the tower, too, must be copied after an architectural drawing since the still existing obelisk spire was not erected until 1768–69. The view also gives a good impression of the naval grounds on Nyholm with Hovedvagten (the Main Guard, 16) and the rigging houses (17). In the background a little to the right of the middle Frederiksberg Palace (13).
Reproduced pp. 56–57.

82 BIRD'S-EYE VIEW OF COPENHAGEN 1760–61

In 1756 Christian Gedde, chief clerk of works, received the order to make a map of the quarters of Copenhagen and a perspective general map "8 feet long and across with proportions as in the map of Paris", i.e., Turgot's plan of Paris from 1734. The map of quarters was executed on the basis of the city surveyor's careful measurements and is today usually called "Gedde's map". It was finished in

1757 and published by the municipality of Copenhagen in 1940. The perspective general map, originally meant to be engraved, has the years 1760-61. The city was to be depicted in bird's-eye view from the south, "but the small buildings should be elevated in such a way that 3-4 buildings become one". This perspective map, made on the basis of accurate ground measurements, constitutes an almost inexhaustible source for the appearance of the city between the two great fires in 1728 and 1795. Not only does it show the city with its squares, streets, canals, and buildings, it also renders the country outside the city with its approach roads, suburbs and the entire fortifications. All in all an extremely correct reproduction of Copenhagen at this time. However, the Frederiks Church is copied after Jardin's plan and similarly the Christians Church is provided with a planned spire. Curiously enough, though, Vor Frelsers kirke (the Church of Our Saviour) does not have its new twisted spire.

The map is hung up in room no. 6.

83 BREDGADE 1762

From a window in the Cadet College (the present eastern High Court, see cat. no. 38) a young pupil drew the view of Bredgade with the Dehn and Bernstorff Houses on either side of Frederiksgade and the silk factory in 34-36 Bredgade. On the right the building site of the Frederiks Church with the huge wooden scaffolds and scattered blocks of marble. The artist also inserted a little genre scene in the picture representing a beggar receiving alms on the left at Frederiksgade.

Reproduced p. 59.

84 VIEW OF COPENHAGEN FROM VALBY HILL 1763

The engraving which is nothing extraordinary does not give us much new information of the city, but it seems to have been widely known, and besides, it served as a

model for other artists. The two wide avenues in the foreground are Frederiksberg Avenue and Vesterbrogade, merging in a circus, now called St. Thomas's Circus. In the bottom left-hand corner the roof and spire belonging to Frederiksberg Church.

85 VOR FRUE CHURCH c. 1764

The church in this engraving is the third one built in this place. In 1316 a limestone building from c. 1200 was replaced by a basilican cathedral most of which burnt down in 1728. With the co-operation of several architects and amateurs a hall church with a western tower and spire was constructed. The latter was a paraphrase of a plan published by James Gibbs for St. Martin-in-the-Fields in London. It was finished 1745 and was with its 420 feet from the ground to the truck the tallest church in the city. During the bombardment in 1807 this building was destroyed, and in its place C. F. Hansen built the cathedral which still stands in the same place. On the left-hand side of the engraving Nørregade can be seen.

86 ST. PETRI CHURCH c. 1764

From the very first the congregation of St. Petri was not satisfied with the insignificant spire that had been erected after the fire in 1728 (see cat. no. 51). When in 1750 the King offered to grant a large sum for the erection of a new and more beautiful spire, quotations were soon sent for and plans were ordered from the two master builders of the city. Finally, in 1756 and after many tugs-of-war, one of these, J. Boye Junge, obtained permission to carry out his plans. It was inaugurated the following year and still adorns the tower. In this engraving the new spire is seen from Nørregade. The adjoining building, on the right decorated with pilasters, was built in 1735 and served as a rectory.

87 HELLIGÅNSKIRKEN 1762

The church is seen from Amagertorv with Valkendorfs-gade in the background. After the Reformation the church, which originally constituted the southern wing of the medieval Helligånds hospital (the hospital of the Holy Ghost), was turned into an ordinary parish church. At the end of the 16th century it was provided with tower and spire, but the latter fell down during the fire in 1728, and the remainder of the church was also greatly damaged. J. C. Krieger was in charge of the reconstruction in 1732; he had the three naves united under the same roof and placed a "so-called Italian Hat" on top of the tower. 1878-80 H. Storck reconstructed the original spire after the views cat. nos. 3 and 10.

88 ST. NICOLAI CHURCH c. 1764

It is not known when the first church of St. Nicolai was built, but in all probability it was sometime at the beginning of the 13th century when it served as a merchants' church. The church in this engraving is the result of several periods of building. About 1500 the nave itself was complete, but only with a simple ridge turret (see cat. no. 1), and not until the end of the century was the tower erected. The spire was added in 1610, and as mentioned (cat. no. 4) it collapsed in 1628 and was not renewed until 1664-69 after drawings by Albert Matthiesen. Then the church stood unaltered until the fire 1795.

89 THE REFORMED CHURCH 1762

The church policy of Louis XIV, in 1685 resulting in the annulment of the Edict of Nantes, sent a flow of religious refugees all over Europe. Since Charlotte Amalie, King Christian V's queen, furthermore belonged to the Calvinistic creed, there were thus several urges to have a Reformed church built in the capital. There was lots of room in New Copenhagen, where the congregation got a piece of land between Gothersgade and Åbenrå. Here the Re-

formed Church was opened 1689; the building had been constructed after drawings by H. Brockams, an immigrated builder. It was badly damaged by the fire in 1728, but was soon rebuilt in the same way. Here the church is seen with Åbenrå in the background and Rosenborggade to the right.

90 GARNISONSKIRKEN 1762

The Copenhagen Garrison had long wanted to have their own church, and in 1697 they succeeded in procuring the necessary amount of money and a site in Dronningens Tværgade. However, the matter was put off till 1703 when the foundation stone was laid, and the building activity began at St. Annæ Street, later St. Annæ Square. The drawings for the church were by G. P. Müller (see cat. no. 91), but the building was in 1704 delegated to von Platen, the chief master builder. He expanded and improved the earlier plans. The spire which the church has now is from 1885 and differs slightly from the one depicted here. Officially the name of the church is Den Herre Zebaoth's Church, but that never caught on. On the left one can just make out a couple of houses in Lille Strandstræde.

91 KASTELSKIRKEN c. 1764

In place of a small, rather ramshackle church at the Citadel, the present church was built 1703-04. It was placed at the western end of the parade square and thus this was shut off from the ramparts. Then the entrance was in the middle ressaut decorated with pilasters while now the entrance is at the northern end of the church. It was G. P. Müller, one of the officers of the department of fortification, who supplied drawings for the church, very similar to his contemporary sketches for the Garrison Church (1696-97). The symmetrical projecting parts behind the facade belong to the prison, added to the west wing in 1725. At the same time as E. D. Häusser constructed this building he shut off the east side of the parade square with

a new residence for the commandant. The buildings in the foreground are the southern and northern warehouse respectively, built in the 1660s.

92 CHRISTIANSKIRKEN c. 1764

In 1749 the German congregation at Christianshavn obtained the King's permission to build a church. The lot on which the saltworks stood was chosen; here the church would provide "a nicer view of Strandgade". Eigtved was asked to design it, and in 1753 the final drawings were sanctioned. At his death in 1754 his son-in-law, G. D. Anthon, took over the management. The engraving shows the tower covered by a provisional hood in the shape of a pyramid, 1768-69 replaced by Anthon's octagonal obelisk spire.

93 VARTOV c. 1764

After the Reformation several charitable institutions were united into a hospital, Vartov, which was placed outside Østerport (the eastern gate). Later it was moved to Ny-Vartovskansen (see cat. nos. 9 and 11); after the damages caused by the war against the Swedes the hospital was moved back into town, where it was placed on a site near Vestervold. In the engraving Vartov is depicted as a three-winged house with two storeys and a gable attic facing the present Vester Voldgade and a pediment above the middle ressaut facing Løngangsstræde. To the right of this we see the church, which was established in an adjoining house 1754-55. The house itself was built wing by wing 1724-44 with J. C. Krieger as the architect. 1856-60 the building was heightened with one storey.

94 DET HARBOESKE ENKEFRUEKLOSTER c. 1764

At her death 1735 the wife of Harboe, Privy Councillor, left a house in Stormgade for free lodgings for the widows belonging to the three upper ranks. With this in mind

the building was expanded 1741 by E. D. Häusser with one storey and two windows. 1754-60 Thurah built a house similar to the already existing house and connected them by a low wing. The engraving shows the convent in this shape. Later it was changed by C. F. Harsdorff, so that the connecting wing reached the same height as the two pavilions.

95 THE CITY GOAL 1762

The city goal had been built between 1706 and 1712 - presumably by J. C. Ernst. It was situated in Slutterigade and burnt down 1795. In the words of Erik Pontoppidan it was "... a large and strong building, like a good cage in which to store away evil birds." The two houses on the left stand on Nytorv, while on the right we have Hestemøllestræde.

96 VAJSENHUSET c. 1764

In 1727 an orphanage was founded on Nytorv. It was destroyed by the fire the following year, and 1731-34 the building in this engraving was erected. The omnipresent J. C. Krieger was the architect. Besides housing 140 children of both sexes the institution also included a pharmacy to the left, a church in the middle, and a bookshop to the right. Furthermore there was a large printing office in the basement. On the left-hand side of the picture we see part of the Town Hall. Like this the orphanage burnt down to the ground in 1795, and in its place C. F. Hansen built the combined Town Hall and Court House, the present City Court (see cat. no. 141).

97 THE UNIVERSITY OF COPENHAGEN c. 1764

When the University of Copenhagen was founded in 1479 it was situated in Nørregade where the present Bispegård (Bishop's Palace) is now (see cat. no. 17). 1539 it was moved across the street where some of the buildings were

destroyed by the fire in 1728. They were reconstructed by J. C. Krieger. In this engraving the long pilaster-decorated "Kommunitet" building is seen from St. Peders stræde, the two pediments have been removed long ago. In the courtyard behind one can make out the corbiestep gables from the old "Kommunitet" building, originally built as the Bishop's Palace.

Reproduced p. 64.

98 THE ROYAL THEATRE c. 1764

On a lot next to Gjethuset Frederik V had in 1748 a new theatre erected; it was called the Danish Play-house or the Danish Stage. Eigtved had supplied drawings for the theatre which actually looks more like a nobleman's house than a theatre, although the architect weighed down the building with a heavy mansard roof – an otherwise rare device in his oeuvre – here probably owing to the purpose of the building. In the 1770s Harsdorff rebuilt the theatre both on the outside and the inside. On the right we look along Holmens Canal with the naval main warehouse and the pavilion housing the collection of models.

99 FREDERIKS HOSPITAL c. 1764

The ensemble of buildings constituting the hospital was situated between Amaliegade and Bredgade and had identical facades on both sides. The pavilions in Bredgade, however, had outside flights of stairs, and consequently this view must be from Amaliegade – which also is in agreement with the wind mill on the right, situated near the Esplanade (see cat. no. 49). The plans for the hospital were supplied by Eigtved, who did not, however, manage to build the four planned pavilions along either street. Thurah took over the management at the death of Eigtved (1754) and instead built the still standing, larger pavilions, of which two can be seen in the engraving. By means of their sturdiness of design they form a contrast to Eigtved's refined buildings.

100 THE ASSEMBLY HOUSE OF THE ASIATIC COMPANY 1761

The Asiatic Company was founded 1732 and placed on Christianshavn immediately east of Knippelsbro bridge. Here it commanded a large basin, a shipyard with a shipway and gradually some considerable buildings. In 1738 Philip de Lange built the assembly house of the company, which here is seen facing Strandgade; it was built like a mansion in three storeys. 1781 a counterpart was constructed, connected to the original building by a wall (on the right) with a passage (through the gate). The new building served as a warehouse, but the front was identical with the Assembly House, and thus the company had acquired a truly monumental entrance from Strandgade.

101 THE ASIATIC COMPANY'S WAREHOUSE c. 1764

The long warehouse with the 23 bays in Strandgade standing at right angles to the harbour was built 1748–50 after Eigtved's plans. Above a base with cordon-cornices the building rises with its three storeys framed by symmetrical pilaster strip with "ears". This is the first example of the style which later was to be so typical of Eigtved. In the roof there are seven attics with hoisting apparatus. The two bays closest to the harbour were removed at the turn of the century.

102 THE NAVAL ARSENAL c. 1764

1738 it was decided to separate the naval artillery and equipment from the Armoury on Slotsholmen. For this purpose an artificial island was made by filling up part of the harbour east of Motzmann's area (Christiansholm). The builder of the Navy, Philip de Lange, made the plans for the arsenal which was complete in 1743. It consists of two wings standing end to end and connected by a portal. The buildings were in two storeys, the lower of which was provided with arched gateways. Pilaster strips

in great order divide the long facades into 19 bays. In front of the bridge leading from Motzmann's square to the Arsenal island are the two columnae rostratae which Marcus Tuscher designed in 1743 as the Admiralty's contribution to the festive decorations for the princely couple, Frederik (V) and Louise. After the celebration they were moved to this place where they stood for a long time (see cat. no. 37).

103 THE HOLSTEIN HOUSE 1762

In connection with the extension of the district around Frederiksholm H. U. Lützow, the Lord Chamberlain, had a mansion built in Stormgade. It had nine bays and two storeys – supposedly with a belvedere above the middle ressaut. In 1726 it came into the possession of the Holstein family; later the house was enlarged with a broad bay at either end, and in 1747 the gate was walled up. 1756 there was yet another rebuilding: Jacob Fortling added a mezzanine, decorated at the top with vases and the coat of arms of the Privy Councillor J. L. Holstein. Another gate was made through the central axis of the house (the preceding one had been on the left side), and the Tuscan pilasters were bordered with pilaster strips with "ears".

104 THE THOTT HOUSE 1763

The house was built 1683–86 by an unknown architect for the Admiral Niels Juel. Then the facade was decorated with simple Doric pilasters in great order (see cat. nos. 25 and 28). In this engraving the original decoration can still be seen on the side wing facing Bredgade. 1760 the house was bought by Otto Thott, the Privy Councillor, who had it modernized by N.-H. Jardin. The latter provided the pilasters with Corinthian capitals and inserted festoons between the two storeys. The rectangular three-bayed attic was replaced by a triangular fronton and a balustrade with sculptural decorations. To-day the building houses the French Embassy.

105 THE BERCKENTIN HOUSE c. 1764

Where Dronningens Tværgade runs into Bredgade C. A. Berckentin, Privy Councillor, in 1751 succeeded in driving away three landowners in order to ensure the lot for himself. Here he immediately built his house, with Thurah's words "in the manner of the Paris hotels", that is, standing back with a cour d'honneur in front. J. G. Rosenberg was architect, presumably with Eigtved's "signature". 1763 the house was acquired by Baron Schimmelmann. Since 1884 it has belonged to the Order of Oddfellows, that had part of the wrought iron fence removed and two pavilions put up.

106 THE DEHN AND BERNSTORFF HOUSES c. 1764

By successive acquisitions of land the prime ministers Dehn and Bernstorff succeeded within a short time in taking over large pieces of land on the corners of Bredgade and the newly constructed Frederiksgade. At the earliest in January 1752 could the thought have arisen to build laterally reversed twin mansions on this spot. J. G. Rosenberg was the architect, but Eigtved "signed" the work, due to his position as the person artistically responsible for Frederiksstadens. Reproduced p. 66.

107 FREDERIKSKIRKEN 1763

October 29, 1749, the King laid the foundation stone of the Frederiks Church where the Marble Church stands now. At this time there did not even exist sketches for the new church. Eigtved made no less than five plans, Thurah one, and the famous French architect A. J. Gabriel two. They were all rejected, whereas the one made by the still untried N.-H. Jardin was proceeded with. 1754 he was asked to come to Copenhagen from Paris, and 1756 a series of approved drawings lay ready from his hand. The building activities were initiated under the supervision of Jardin,

lasting until Struensee stopped them for economic reasons in 1770. The engraving shows the church as it looked on the approved sketches. It is surrounded by a sculpture-crowned wall with niches and half-columns, to a certain extent reminiscent of Bernini's colonnade in St. Peter's Square in Rome. In the centre of the engraving the Bernstorff House connected to the Moltke House by a long wall. Immediately to the right of this Jardin's aviary built 1763. On the far left Amalienborg Square with the equestrian statue by J. F. J. Saly, which had not been put up yet. It may be seen that the view has some of the characteristics of a plan just like there is something unreal about the very openness of the perspective – for between Amalienborg Square and the Frederiks Church there were the Letztau and Dehn Houses and the whole of Frederiksgade.

108 AMALIENBORG SQUARE 1766

The octagonal monumental square constitutes the centre of the Frederiksstad, a neighbourhood which in the years after 1749 was built on the site of the burnt-down Sophie Amalienborg (see cat. nos. 48–49). Nicolai Eigtved was responsible for the town planning as well as the architecture of the facades. On the short axis, Frederiksgade, stands the Frederiks Church after Jardin's unfinished plan. The existing domed church was not built until the end of the 19th century. The artist has partly "demolished" the houses in the foreground in order to provide a better view, but he also took the liberty to put pilasters instead of Eigtved's characteristic pilaster strips with "ears". The fountains and groups of figures at the base of the equestrian statue belong to Saly's sketch, but they were not realised when the monument was finally set up in 1768. Reproduced p. 67.

109 VIEW FROM LANGEBRO c. 1767

The view is taken from Langebro bridge which was constructed in 1690, since then replaced several times. One

looks across towards the Frederiksholms Canal with the Arsenal to the left and the Brewhouse to the right. The drawing is not easily dated since the artist chose the same motifs many times; the same motif on a smaller scale is in the City Museum.

110 THE BREWHOUSE OF CHRISTIAN IV c. 1767

The view is from the Arsenal whose buildings can be seen on the left-hand side. From out here one gets a good impression of the broad end of the Brewhouse and its ground-plan the peculiarity of which is due to the original use of the building as a bastion (see cat. no. 111). Reproduced p. 69.

111 THE BREWHOUSE OF CHRISTIAN IV c. 1767

The Brewhouse is seen from the Frederiksholms Canal. The crane in the foreground belongs to the Arsenal. The Brewhouse itself originally served as a bastion built 1606–09 by Christian IV (see cat. no. 4 on the far left). 1616 the construction of gables and roof was begun and then the building was converted into a brewery. This function ended after a fire in 1767, after which it was, admittedly, reconstructed in the same shape, but only to be turned into a warehouse for the Navy. There exists a preparatory drawing for the gouache that together with a watercolour depicting the fire in 1767 is in the City Museum. The inner coherence between these sheets is not unambiguous. In 1765 Lund returned after a long journey abroad, and it is possible that the drawing of the Brewhouse was done after his return, but before the fire. Reproduced p. 00.

112 PERSPECTIVE MAP OF COPENHAGEN 1768

This map is one of the two almost identical maps of Copenhagen which are in the Royal Library. They were both imitations of engravings done by a certain P. Bansen, about whom we only know that he was not a military

man. The map that was first done is signed and dated 1768, and the cartouche at the bottom left-hand corner is filled out with a descriptive text; it is on a smaller scale and not quite as accurate and correct as the one exhibited here. But they are both drawn in the same careful and naive manner, and they provide a good command of the parts of the city within the ramparts seen from the north-west, contrary to Gedde's perspective map, which is taken from the south (see cat. no. 82). The many single views of the exhibition can here be seen in their true perspective, and even if the map cannot in all its details stand the test of criticism, it is nevertheless a rather accurate reproduction of the various parts of the city, the network of streets, the canals and the monumental buildings. Bansen himself writes (on the map not included in this exhibition) that it is "a free-hand drawing in ink and pen, exhibiting if not the greatest accuracy, then at least some resemblance. Not everybody's eyes are found trustworthy of the fortifications." Two projects by Jardin have been included: the Frederiks Church, which, it may be remembered, was never finished, and the barracks at Sølvgade, built 1765-71.

113 COPENHAGEN SEEN FROM VALBY HILL c. 1770

This view belongs to a series of drawings with motifs from Royal palaces, official buildings, churches in Copenhagen, and Royal palaces in the provinces. The style of drawing is very peculiar, supposedly the artist's intention was to copy the engraving. Although his sense of perspective is not well-developed, the drawing does have certain characteristics of carefulness. There is good reason to believe that this view, and with it the whole mentioned series, have been executed by the same hand as the perspective map (cat. no. 112). Incidentally, the view is taken from approximately the same position as that of the large view of the city in Pontoppidan's Atlas (see cat. no. 84), and it may even be partly copied after it. However, the drawing is more carefully done, especially as regards the buildings outside the ramparts. New are the barracks in Sølvgade, built 1765-71 (to the left of Rosenborg).

114 THE PALACE SQUARE WITH THE ENTRY
OF THE HEIR PRESUMPTIVE AND HIS
FIANCÉ 1774

The watercolour depicts the disembarkation ceremony shortly before the wedding of the heir presumptive Frederik and princess Sophie Frederikke on October 21st, 1774. She arrived in Copenhagen on a man-of-war and consequently the landing place was adorned properly with festive decorations of wood, canvas and plaster. C. F. Harsdorff had supplied the drawings for these. He transformed the Slotholms Canal and the canal along the Stock Exchange into a classical harbour, and at the landing place he set up a triumphal arch in colossal dimensions flanked by balustrades and two columnae rostratae. In the background on the right it is seen that also the Asiatic Company decorated their grounds with two provisional obelisks. At the same time we get a view of the city as it looked through the windows of the Palace. On the left we see a row of dwelling houses in Ved Stranden which were all burnt down in 1795. Behind and to the right of Holmens Church we see Gammelholm, and away, at the harbour entrance, the Bradebænke warehouse.
Reproduced p. 71.

115 GAMMELHOLM AND THE STOCK
EXCHANGE c. 1775

Lund had been studying in Paris and Rome for a long time where he did a series of topographical and landscape studies (now in the Printroom of the Royal Museum of Fine Arts in Copenhagen). It seems as if he brought the light and colours of Southern Europe back with him to Copenhagen where he drew and painted a number of pictures of the city, richly coloured and with a distinctive play of light and shade. Furthermore he treated the motifs rather freely so that the gouaches at times resemble capricios. In this view from the Palace Square one looks towards Gammelholm; the figures on Holmen bridge are far too big, the chapel of Holmens Church extremely short,

and Petzhold's Neptune at the Stock Exchange ramp has assumed enormous dimensions. In the background, in the square in front of the Asiatic Company, the two obelisks which were set up in 1774 on the occasion of the wedding of the heir presumptive (see cat. no. 114). The City Museum has a signed sketch for this sheet.

Reproduced p. 72.

116 THE HIGHWAY OUTSIDE NØRREPORT

c. 1781

In the wake of the great road reforms in the 1760s and 1770s when the highways of Zealand were laid out, followed a repairing of the Copenhagen approach roads. 1781 the avenue between Nørreport (the northern gate) and the lakes was opened, and in this etching we see the tripartite road which consisted of a paved lane in the middle and on either side a bridle- and footpath. In the foreground to the left "Tre Hjorter", a pub on the corner of what was then Farimagsvej.

Reproduced p. 73.

117 THE HIGHWAY OUTSIDE NØRREPORT

c. 1781

This collage-like watercolour is presumably a contemporary copy of Bradt's etching, cf. no. 116. The beautiful ideal perspective is even more emphasized by the gluing together of the two sheets since the view itself appears outlined against the sky. The watercolour may have been intended as a sketch for a piece of scenery – possibly for a toy theatre or a peepshow.

118 VIEW FROM AMAGER TOWARDS
COPENHAGEN 1784

From the flat "Amagerland" the artist looked at the city from a rare angle, and he has attached great importance

to rendering the extensive scenery. High up on the hill at Valby Frederiksberg Palace is seen to rise above the tree crowns, and beneath it, a little closer to the city, one can see a very tall mast belonging to the Royal Danish Shooting Society and Brotherhood, where the shooting of parrots took place; few years after Haas had done this view, the building which is now the City Museum was built. The long one-storeyed wings on the immediate right served as ropewalks. Above the city ramparts rise the monumental buildings with their towers and spires. On Amager we can see the highway cutting diagonally across the picture plane. The road is fairly crowded, and cattle is grazing on either side.

Reproduced p. 75.

119 COPENHAGEN FROM THE NORTHWEST 1785

This view is quite close to the city – the artist must have been standing between it and the lakes. On the two approach roads to Øster- and Nørreport (the eastern and northern gates) trees have been planted so that they appear as avenues (see cat. no. 116). The view served as the head of a "kundschaft" (letter of recommendation) from the masons' and stone cutters' guild and was used far into the 19th century.

120 COPENHAGEN FROM THE NORTHEAST 1786

The view in this watercolour cannot be seen from one place, and the artist is therefore supposed to have combined two different preparatory drawings. One is seen from the northeast, presumably from a ship, while Nyholm with the naval buildings have been drawn from an eastern point. In spite of its naive and condensed quality, the picture is still quite illustrative with its many colours and the animated life on the outer roads.

121 VIEW OF THE HARBOUR WITH
GAMMELHOLM 1787

In the background on the left Knippelsbro bridge and on the right Gammelholm with the bridge over the Banegrav. The large twin structure is the hempstore and the end of the Ropewalk. Beyond Bradebænken and the sail loft. All of Gammelholm, originally Bremerholm, was as a military territory "unknown land" for most of the people living in Copenhagen. This was where the naval workshops and warehouses were, but already during the days of Christian V the laying out of Nyholm began on the other side of the fairway, and from 1856 it was all moved over there while Gammelholm was released for habitation. The many streets with the names of naval heroes are a reminder of the original function of the area, whereas the author names of streets are due to the Royal Theatre.

122 VIEW FROM GAMMELHOLM 1787

The bridge at the centre of the picture is the same as the one in no. 121. In this one, however, Bundsen turned around 180° in order to be able to look at Gammelholm towards the northeast. The different buildings are correctly reproduced, thus the house with the large openings was a barge shed. Since Gammelholm as well as Nyholm were military territories, we have very few views of these areas, and our knowledge of the buildings mainly stem from architectural drawings and engraved measurements, whereas Bundsen's wash drawings primarily give us an impression of the milieu.

123 HOLMENS CHURCH 1788

From the present Børsgade one looks towards Holmens Church with J. C. Ernst's chapel which was added 1705-08. In agreement with the comparative roughness of the drawing on the whole, this building is also rather summarily reproduced; the chapel actually has quite a few

more pilasters than what appears in the picture, and Bundsen also left out the middle ressaut with segmental pediments above the windows. On the right the Holmens Canal leads up to Kongens Nytorv (the King's new square), where it bended and disappeared behind the Royal Theatre and Gjethuset. It was filled up in 1864. Reproduced p. 77.

124 ØSTERGADE SEEN FROM KONGENS
NYTORV 1788

The view constitutes the only evening scene of the exhibition. With feeling Bundsen used the many artificial sources of light; besides the street lamps, there are lit-up basement windows on the left, a torch in the middle of the street, and a lantern on the right. There is a starry sky and a slender new moon. The street is swarming with people: strolling Copenhageners, street vendors, and a watchman with his spiked mace at the entrance to the basement passage on the left. Some of the houses belong to the old type with gables, whereas for example the corner house on the right (now Hotel d'Angleterre) has a more modern quality with its decorations of medallions and festoons.

125 COPENHAGEN SEEN FROM THE VALBY
HILL 1791

The composition resembles the view in Pontoppidan's Atlas (cat. no. 84) very much, but for all its naive quality the wash drawing is nevertheless more detailed, and some of the buildings are placed differently in relation to each other. To the left of Trinitatis Church we see the houses of the Frederiksstad and a rather primitive-looking Frederiks Church. The possibility cannot be excluded that the drawing is a combination of the artist's own observations and the above-mentioned engraving.

126 THE CUSTOM HOUSE c. 1790

By filling up the area between the present St. Annæ Square and the Custom House 1708–09 the whole coastline was regulated, and the reclamation was laid for storage yards for the Copenhagen merchants; between the yards and the canal surrounding Amalienborg Ny Toldbodgade was made. At the end of the century the Botanical Gardens, which since 1751 had lain between the Citadel and Frederiksstad, were demolished. Thus the foundation was laid for a considerable site for bonded warehouses for the big trading companies, which with the King's support soon built a number of warehouses. Here we see the old Botanical Gardens with a corner of the main building of the Custom House to the right, and the gateway to Amalielgade in the background. To the left two of the large warehouses – both decorated with flags. The nearest one is the three-storeyed Westindian warehouse. Both were built after C. F. Harsdorff's plans 1778–83. Reproduced p. 78.

127 ENTRANCE TO THE CUSTOM HOUSE AREA
c. 1791

The drawing is a preparatory sketch for the scenery and back cloth of a play, but at the same time it is, from a topographical point of view, a rather accurate description of the entrance of the Custom House area at the end of the 18th century. It stood – and still stands, though in a modified shape – at the end of Toldbodvej (i.e. Esplanaden). The two buildings flanking the entrance were both public houses. On the right "Toldbod Vinhus" (the custom house pub), the most distinguished of the two, while the one on the other side was called "Brokkens Bod" after its first proprietor, Jens Brock.

128 THE PALACE SQUARE 1793

The view renders the Palace Square just before the Palace was burnt down in February 1794 and the city fire the

following year. In the latter all the buildings on the left were consumed by the flames. Between the Stock Exchange and the Chancellery we have the Bank, built 1788 by Peter Meyn, mainly after drawings by C. F. Harsdorff. It was torn down 1870. The sheet is more meticulous than Bundsen's other views – perhaps it was meant as a preparatory drawing for an etching.

129 VIEW OF RHEDEN 1794

Since 1780 there was a League of Armed Neutrality between Prussia, Russia, Sweden and Denmark-Norway. With England's entering the war against France November 1793 this league was revived, and March 27, 1794, a Swedish-Danish convention of neutrality was signed. It said that the two powers were to furnish 16 warships each for a fleet which, if occasion should arise, could be used under combined command and ensure the Baltic as closed waters. Here we see the Danish-Swedish squadron on Rheden (the roadstead outside Copenhagen). On the right Bomløbet and in the background Nyholm.

130 VIEW TOWARDS NYHOLM 1795

The view is taken from a position somewhat more southerly than the previous picture. The rendering of the buildings on Nyholm is not irreproachable, since the Rigging Sheers actually parallels the Main Guard in the background. The barge in the middle of the picture carries a Swedish flag. The large warship on the right-hand side of the picture is the ship of the line, "Odin". Just like to-day, Langelinie was also then a favourite spot with the Copenhageners who went for walks and looked at the foreign ships.

131 THE HARBOUR BETWEEN THE KVÆSTHUS
BRIDGE AND THE NAVAL HARBOUR c. 1790

We look towards the north, with the large warehouses in the foreground to the left, while the Rigging Sheers of

Christiansholm can be seen on the far right. In this picture a warship is being rigged, and behind it we see the rest of the dismantled navy. The picture gives us a good impression of the lively traffic in the harbour.

132 THE LIBERTY MEMORIAL c. 1797

In memory of the great agricultural reforms – and especially the abolition of adscription 1788 – a group of citizens decided in 1791 to erect a memorial in the shape of an obelisk. Many artists, among them the sculptors J. Wiedewelt, A. Weidenhaupt, and N. Dajon, contributed to the work, but the main credit is due to the director of the Academy of Fine Arts, N. A. Abildgaard. After some hesitation it was decided to put up the memorial in a circular square outside Vesterport (the western gate), where the foundation stone was laid in the summer of 1792. The arrangement of the figures in this picture is not in accordance with the final one, for which reason the drawing can be dated to 1797 – before the sculptures were placed on the memorial. A fence surrounds the monument, because the authorities were afraid that owing to the situation far outside the city it might be destroyed – indeed, they considered posting a sentry. In the background on the left the spire of St. Petri and on the other side Vesterport. Reproduced p. 80.

133 THE ESPLANADE c. 1800

1781–85 trees were planted on the territory between the moat at the Citadel and Toldbodvej, and here a promenade for the citizens was laid out. It stretched from the entrance of the Custom House area to Østerport (the eastern gate) and was called the Esplanade. It is here seen from the present Grønningen with the Citadel on the left. The large building at the centre of the etching is no. 76 in Bredgade. It was built 1754–57 and still exists. To the right of it part of the north pavilion belonging to the Frederiks Hospital can be seen. Reproduced p. 81.

134 THE CHERRY WALK c. 1800

On either side of the rampart between Vesterport (the western gate) and Langebro bridge there were promenades. The inner one was called the Philosophy walk, the outer one, whose entrance we see here, the Cherry walk. Originally it was an exclusive promenade, to which only a few privileged had a key. On the right the enormous walls of Vesterport push into the ramparts while the Store Kongen wind mill crowns the bastion in the background. To-day this is where the Town Hall Square is.

135 NICOLAI CHURCH AFTER THE FIRE 1795

The great city fire 1795 was fatal to the Nicolai Church. Already on the first day of the fire the whole building was burnt down to the ground so that only walls and tower were left – the latter more or less unharmed. Soon the congregation asked Peter Meyn to design a new church in the same place, but the authorities had other plans. In 1800 a Royal decree commanded that all religious activities should be discontinued and the ruin demolished. This did not happen until 1817 when the crumbling walls began falling down. Only the tower was permitted to remain. For more than 20 years this ruin lay abandoned in the heart of the city among new houses thus constituting a truly romantic motif for the painters of that time. In this view we see playing children and housewives doing their laundry. The present church was (with the exception of the tower) built during the first World War, the spire, however, is from 1910. Reproduced p. 82.

136 THE BATTLE OF COPENHAGEN APRIL 2, 1801

In reply to Denmark's entering the League of Neutrality together with Russia, Sweden and Prussia, England sent down a large fleet through the Sound. Copenhagen prepared for war, but they did not succeed in getting ready the dismantled ships. On April 2nd, the English, under Admiral Parker, reached the Roadstead of Copenhagen,

and at 10 a.m. they commenced the battle which lasted five hours, ending in the defeat of the Danes. C. A. Lorentzen, the painter, watched the battle from the spire of the Church of Our Saviour, from where he commanded a wide view. Here he made some rough drawings which were later transferred to canvas. (The preparatory drawings are in the Printroom of the Royal Museum of Fine Arts and in the Frederiksborg Museum, where the oil painting also is). With this as his model J. F. Clemens engraved this large sheet 1802-05. Besides depicting one of the episodes in the battle it also represents a topographically correct picture of the Navy's shipyards and buildings on the many islands. In the foreground Christianshavns Canal and Tran-graven, on the right Bodenhoffs plads and the Arsenal island with the rigging houses, and finally Nyholm with the rigging sheers. The warehouse in the foreground to the left belonged to Greenland Trade. In the background the two sea forts: Lunetten and Trekroner.
Reproduced p. 83.

137 THE BATTLE OF COPENHAGEN APRIL 2, 1801

This very naive gouache is topographically more accurate than Clemens' engraving. Like the preparatory drawing for that, the gouache must have been executed after sketches and observations from the spire of the Church of Our Saviour. On the whole the view is the same, but Butty's dramatical sense is limited to the sea battle itself out on the roads, and consequently the representation of Nyholm and all the buildings is more meticulous. It is important to notice that the picture includes the rampart of Christianshavn; between this and the long inhabited islands in the centre we have the wind mill of the Holmen and in the foreground the islet of Pramlaugget. To the left in the foreground rise the rigging sheers of Christiansholm, which are now demolished, and behind it a long footbridge leads out to the guardhouse at Hønsbron (the hens' bridge). A number of replicas exist of this picture (Frederiksborg Museum, Øregaard, the Naval Museum, and an oil painting in the City Museum of Copenhagen).

138 VIEW FROM ØSTERBRO TOWARDS
COPENHAGEN 1801

The view is with the words of the artist himself "... taken from the balcony of the country seat belonging to Councillor Classen, July 2nd, 1801." The country seat of Peter Hersleb Classen stood between Østerbrogade and the Sound and is also known from a number of watercolours done by the same artist. In this view he depicts Classen's garden and the beautiful country side bordering on the city. The watercolour belongs to a series of four in all with motifs from Classen's garden (the City Museum).
Reproduced p. 85.

139 COPENHAGEN SEEN FROM THE
NORTHWEST 1802

The outline of the city is copied after J. M. Haas' view from 1785 (see cat. no. 119), with the corrections, however, necessitated by the fire of the Palace in 1794 and the city fire the following year. In the foreground the artist inserted a couple of set pieces, on the left a sculpture in front of a group of trees, and on the right a Doric temple facade.

140 KRONPRINSESSEGADE 1804

After the fire 1795 Christian VII donated to the corporation a strip of the King's Garden so that the latter by selling land could acquire resources for expropriating lots elsewhere with a view to road extensions etc. 1802 Peter Meyn presented his plan for 16 pavilions, which connected with a fence were to demarcate the garden along Gothersgade and Kronprinsessegade. Although Bundsen's drawing is the first reproduction of this new, modern and magnificent specimen of a street, it nevertheless has quite a few inaccuracies - perhaps he made a sketch during a visit to Copenhagen which was later in Altona transferred to this sheet. In any case, the existing gateway at the corner of the two streets is flanked by pavilions and much more

richly decorated. The pavilions were meant to be shops, an idea that never really caught on. The corner house from 1801 does not resemble the house in Bundsen's drawing very much.

Reproduced p. 86.

141 NYTORV AND GAMMELTORV c. 1806

The square is here seen from the south on a market day sometime between 1805, when the foundation stone for C. F. Hansen's Town Hall and Court House (on the left) was laid, and September 1807, when the English bombs destroyed the spire of Vor Frue kirke (the Church of Our Lady). In the foreground on the left the fenced-in building site (for the Town Hall and Court House) with workmen's sheds and scaffolds. It is most likely a summer day in 1806, the Caritas well is playing, people are lightly dressed, and a great many awnings are out against the strong sun-shine. The engraving is full of good details. Nytorv was the meat market of the Capital, and we see a number of loaded farmers' carts. Three pumps had been put up along the square and at the southern end there was an especially stately pump house, from which the water came spouting out from lions' heads. The square was on all sides bordered by handsome private houses, recently built after the fire in 1795. The second house on the right (Nytorv no. 5) had been designed by N. A. Abildgaard 1799.

Reproduced p. 87.

142 THE PALACE SQUARE 1806

Eckersberg wanted to reproduce the things he saw as accurately as possible, and, indeed, his representation of the Palace Square bears greater similarity to reality than any earlier pictures such as for instance Lund's (cat. no. 115). The ornamental figures are reproduced in the right proportions, and almost all the buildings stand like they do to-day, with the exception of the Bank which has dis-

appeared. At the ramp of the Stock Exchange we see Petzholt's two sculptures in limestone from 1744, Neptune and Mercury. They have now been replaced by copies, while the disintegrated originals are in the City Museum.

143 ST. ANNÆ SQUARE 1806

The long, narrow square was laid out during the building of the Frederiksstad in the years after 1749. Until then, a canal (see cat. no. 48) took up the space on the left-hand side of the picture, while the rest was called St. Annæ Street. The two low buildings to the left of the centre are Eigved's work, while those flanking them were designed by J. H. Rawert about 1800. The opposite end of the square is dominated by the Garrison Church (see cat. no. 90), standing behind the long churchyard wall. The portal had in 1773 been replaced by a new simpler one. 1853 the wall was replaced by the still existing fence at the same time as the square was rebuilt, and this together with the trees that were planted, gave it a promenade-like quality. Reproduced p. 88.

144 VIEW FROM LANGELINIE TOWARDS
NYHOLM BEFORE 1807

Eckersberg's very precise drawing of the view over the harbour with Nyholm in the background has on the far left the tall flag mast on the Sixtus battery; it had been completed in 1748 and named after Christian VI. In the naval harbour the dismantled ships.

Reproduced p. 89.

145 KONGENS NYTORV WITH THE MAIN
GUARD 1807

Contrary to earlier artists Eckersberg chose to draw only a small segment of the Kongens Nytorv (the King's new square). It is no longer the whole square which is of interest, but the masses of buildings and the figures crossing the square. The Main Guard was built 1723-24 by

E. D. Häusser and remained here until 1874 when a new building was erected in the Citadel for that purpose. On the left we catch a glimpse of the corner of the old Hotel d'Angleterre which was completely rebuilt in the 1870s. Reproduced p. 90.

146 HALMTORVET 1809

Inside Vesterport (the western gate) lay Halmtorvet, a market to which the farmers came with their bundles of straw (hence its name: straw market). To the right of the gate the guardhouse, and beyond it the engine house. On the rampart the Store Kongen wind mill. Vesterport was the first of the city gates to be torn down in 1856.

Reproduced p. 91.

147 VOLDGADEN AT NØRREPORT 1807

On either side of the gate slopes lead up to the ridge of the rampart on which there were trees. To the left of the gate the guardhouse and in the background a small engine house. The broad street is crowded with carriages, horsemen, and strolling people. Like a pen-and-ink drawing from 1807 (at the Printroom of the Royal Museum of Fine Arts in Copenhagen) this sheet is a preparatory drawing for an oil painting which is at Frederiksborg Museum.

148 GRØNLAND 1807

The lot of unbuilt ground within the ramparts between Nyboder and the Citadel was originally called Grønland or Grønneland (green land). As Nyboder gradually expanded and various military buildings were built outside the Citadel itself, Grønland was reduced to include only the area in front of Østerport (the eastern gate) that can be seen in this picture. On the left a corner of the hussar barracks standing along Store Kongensgade, and in the background some of the Nyboder gables and a few facades in Rigensgade. The large buildings along the rampart in the middle

of the picture were military warehouses – the so-called Grønland houses. On the Rosenkrantz bastion the Grønland and Queen's mills. On the far right the inner side of Østerport.

149 AMAGERPORT RAVELIN 1809

The foundation of Christianshavn 1618 necessitated the building of a fourth town gate, placed at the end of the present Torvegade. It was renewed several times, for the last time in 1724, and demolished like the others 1856–57. In this view we see the Ravelin – a redoubt in the middle of the city moat – from it two drawbridges lead to Amager and Christianshavn in the background. On the right the still existing guardhouse, behind that Vor Frelser's kirke (the Church of Our Saviour) and Little mill on the Lion's bastion. This mill still exists although in another shape. As ornamental figures we see some Amager farmers and watchmen.

150 PEDER HANSEN RESEN:

ATLAS DANICUS, COPENHAGEN c. 1677

To-day this book exists only in five copies – each with a different number of plates – exhibiting motifs from Copenhagen and the Kingdom of Denmark. The title page has the year 1677, but it is unlikely that all the sheets were done at the same time, and the engraving of Copenhagen Castle for example carries the inscription 1679. It is not known for sure when the five books were bound, and it does not seem probable that it happened simultaneously. Originally Resen, who was president of Copenhagen, planned a gigantic topographical work covering the whole Kingdom, but as the data grew a complete edition could no longer be realized. During the fire in 1728 the preparatory studies were destroyed, but a few abridged editions survived. The five mentioned copies of Atlas Danicus, of which one is exhibited here, contain only plates and are therefore not in accordance with the original idea of the

work. Resen probably published them himself in order to demonstrate that at least part of his enormous material was completed. The engravings were done by Johan Huusman. In this exhibition the work is represented by six engravings, (cat. nos. 2, 5, 9, 15, 16, 17, and 18).

151 CHRISTOPH MARSELIS:
VORSTELLUNG DER REMARQABELSTEN
PROSPECTEN IN DENEMARKEN,
AUGSBURG c. 1720

Marselis worked as Royal master builder in Copenhagen 1703-19. Before he left the country he had done six pictures with motifs from Copenhagen, Frederiksberg, Frederiksberg, and the Sound. They were published in Augsburg c. 1720 by Jeremias Wolff and were engraved by Johan August Corvinus. This exhibition shows the three views of Copenhagen (cat. nos. 26, 27, and 28). A new edition of the work was issued in Copenhagen 1965 with a foreword by Harald Langberg.

152 JACOB FOSIE:
LÆRE-KLUDE ETC., COPENHAGEN 1741-43

Fosie was the drawing master at the naval and land cadet college, and his book, *Lære-klude* ("teaching-rags") was written as an introduction to the technique of etching, which he rightly considered a neglected art form in Denmark. Besides Fosie's text the book has 56 etchings done by his pupils. 10 of them have motifs from Copenhagen, in this exhibition cat. nos. 34, 38, and 39 can be seen, while cat. no. 35 is the preparatory drawing for this work.

153 LAURITZ DE THURAH:
DEN DANSKE VITRUVIUS I, COPENHAGEN
1746

Court master builder Thurah's folio was originally supposed to have been in two volumes, one of which was

devoted to the stately buildings in Copenhagen, the other the Royal palaces and other remarkable buildings from elsewhere in the kingdom. It was published in 1749. Thurah's text accompanying the plates is written in Danish, French, and German. Volume I has 120 engraved plates, of which the major part consists of elevations, ground plans, and architectural details. In order to make the work more appealing to the public, 12 views of the city were inserted, of which four are included in this exhibition, i.e., cat. nos. 45, 46, 47, and 48, while cat. nos. 43 and 44 are Johan Jacob Bruun's drawings for the work. A new edition with an afterword and supplementary information about the building history by Hakon Lund, was issued in Copenhagen 1966. On that occasion volume II was published, and the following year followed volume III, which had until then only existed in manuscript (cat. no. 79).

154 BARTHOLOMÆUS ROQUE:
DANNEMARKS FORLYSTELSE,
COPENHAGEN 1747

1739 the Swiss Bartholomæus Roque arrived in Copenhagen, and the same year he engraved the beautiful view of the Dock, cat. no. 32. He ambitiously planned a work which was to show all the kingdom with a description of buildings, transport, principal branches of trade, customs, maps, and a lot of other things. However only this little book came out of it all, including four engraved views, of which three are of Copenhagen. Two of these can be seen in this exhibition, cat. nos. 52 and 53. The book exists in a Danish as well as a French edition. It was re-issued with an introduction by Julius Clausen, Copenhagen 1940.

155 LAURITZ DE THURAH:
HAFNIA HODIERNNA, COPENHAGEN 1748

Like the first volume of Vitruvius published in 1746, the text of *Hafnia Hodierna* is in three languages. With a few exceptions the views are identical, *Hafnia Hodierna* lack-

ing the city landmark and the Dock (cat. nos. 45 and 44), but on the other hand including the huge panorama (cat. no. 60). *Hafnia Hodierna* is a more popular book in quarto, and unlike *Vitruvius* it is not provided with ground plans. Re-issued with an epilogue by Steffen Linvald, Copenhagen 1967.

156 JOHAN JACOB BRUUN:
NOVUS ATLAS DANIÆ, COPENHAGEN 1761

The book was intended as the first of a series of volumes covering the whole of the kingdom, but this project was not realized either. With the exception of Jacob Langebæk's foreword the work only consists of views, 50 in all, of which 18 are of Copenhagen. Bruun himself supplied the preparatory drawings for all the engravings – nine of these drawings can be seen in this exhibition (cat. nos. 68–76), while cat. nos. 67 and 77 are engravings done after drawings for this book, executed by Hans Qvist and Jonas Haas.

157 ERIK PONTOPPIDAN:
DEN DANSKE ATLAS II, COPENHAGEN 1764

With Pontoppidan's Atlas the dream of a topographical description of the whole country was realized, but the originator of the project, Vice-Chancellor Erik Pontoppidan, only managed to see two of the seven volumes come out. Besides the exhaustive text this volume has 40 views of Copenhagen of which 23 have been exhibited here (cat. nos. 84–106). The engravings were done by various artists, and are usually of a rather poor quality – some of the views relying on older sketches, for example by J. J. Bruun. The work was re-issued in full with a genetic history by Sv. Cedergreen Bech, Copenhagen 1969.

Litteratur

Den relevante litteratur er uhyre omfattende, hvorfor der her kun skal henvises til de allervæsentligste værker. En komplet fortegnelse findes i *Københavns Bibliografi I-III* (indtil 1950) 1957-60 med supplement I (1951-65), 1967. Dette arbejde er i stærkt reduceret form fortsat i *Historiske Meddelelser om København* 1972 f.

Københavns historie er stadig bedst dækket af *O. Nielsen: Københavns Historie I-VI*, 1877-92, og *C. Bruun: København I-III*, 1887-1901. Et vældigt billedstof er fremlagt i *Zachariaes Før og Nu* 1915-23, mens seksbindsværket *København Før og Nu*, 1947-50 foruden de mange illustrationer rummer grundige oversigter. *Danmarks Hovedstad*, udgivet samtidigt af *S. Linvald* m. fl. er et kronologisk billedværk med gode jævnførende kort. *København fra Bispetid til Borgertid*, udgivet 1947 af *Stadsingeniørens Direktorat* skildrer på ypperlig vis den byplanmæssige udvikling indtil 1840. *V. Lorenzen* har publiceret og behandlet et vigtigt kildemateriale i *Haandtegnede Kort over København I-II* med tilhørende afhandlinger i *Historiske Meddelelser om København* 1930 og 1942. Den eneste bog, der i kronologisk rækkefølge omhandler prospekterne, er *W. Mollerups* fortrinlige *Danmarks gamle Hovedstad* fra 1912. *C. Elling* og *V. Hermansen* har i *Holbertidens København* publiceret og kommenteret en serie malede prospekter fra det 18. århundredes midte, 1932.

De bedste arkitekturhistoriske oversigter findes i *H. Langberg: Danmarks bygningskultur I-II*, 1955, og *H. Lund* og *K. Millech* red.: *Danmarks bygningskunst*, 1963. Den eksisterende bebyggelses mere markante repræsentanter omtales i opslagsværket *Hvem byggede hvad* 1, 1968, mens Nationalmuseets *Historiske huse* fra 1972 giver beskrivelser og bygningshistoriske artikler om bevaringsværdige huse. I sin udgivelse af *Thurahs Vitruvius* Bd. I og III har *H. Lund* skrevet fyldige bygningshistoriske bemærkninger, som ifølge værkets disposition navnlig gælder monumentalarkitekturen. Om palæerne har *V. Lorenzen* skrevet et grundigt arbejde *Københavnske Palæer I-II*, 1922-26. Det er fulgt op af *C. Elling* med *Palæer og Patricierhuse fra Rokokotiden*, 1930. Samme forfatters *Danske Borgerhuse* fra 1943 kan suppleres med *H. H. Engqvists* udmærkede oversigt, *Københavnske Borgerhuse*, 1948. Kirkerne er udtømmende behandlet i Nationalmuseets *Danmarks Kirker*, København 1-3, 1945-72. En glimrende kulturhistorisk skildring findes i

H. Matthiessens *Københavnske Gader 1728-95*, 1924. Det grundlæggende værk om befæstningen er stadig G. F. Lassen: *Documenter og Actstykker til Københavns Befæstnings Historie*, 1855. Standardværket om grafikken er J. Sthyr: *Dansk Grafik I-II*, 1943-49.

Kunstnerfortegnelse

BANG, Jens

F. 1737 i København, d. 1808 sst. Arkitekt og læge. På Kunstakademiet i 1750erne, dr. med. 1774. Teg-
nede forlæg til Pontoppidans Atlas.

Kat. nr. 84.

BANG, M.

Biografiske data, uddannelse og erhverv ukendt. Re-
præsenteret i Det kongelige Bibliotek, Handels- og
Søfartsmuseet samt Marinemuseet i Horten, Norge.

Kat. nr. 120.

BANSEN, P.

Biografiske data, uddannelse og erhverv ukendt. Ikke
militær.

Kat. nr. 112, 113 ?

BOBERG, Gustaf

Ukendt svensker.

Kat. nr. 130.

BRADT, Frederik Ludvig

F. 1747 i København, d. 1829 i Frøslev. Kobberstik-
ker, arkitekt. Uddannet på Kunstakademiet, rejse til
Svejts. Udførte bogillustrationer, landskaber og por-
trætter.

Kat. nr. 116, 132 ?

BRUUN, Johan Jacob

F. 1715 i Slagelse, d. 1789 i Hillerød. Maler. Lærte
miniaturemaleri hos J. H. Coning i København. Ud-
førte 1737-69 over 1000 prospekter i gouache, akva-
rel og tusch forestillende danske slotte og købstæder.

Udgav 1761 Novus Atlas Daniae. Tegnedes forlæg til
Thurahs Vitruvius og Hafnia Hodierna.

Kat. nr. 19, 23, 23 A, 31, 33, 41, 43, 44, 46, 47, 48,
60, 64, 66, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 80 ?,
81 ?, 156.

BRUUN, Thomas

F. 1742 i Dragør, d. 1800 i København. Teatermaler.
Uddannet på Kunstakademiet, rejse 1777-80 bl. a. til
Dresden. Maler ved Det kongelige Teater.

Kat. nr. 127.

BUTTY, C.

Biografiske data, uddannelse og erhverv ukendt. Ud-
førte gouacher og oliebilder med maritime motiver.
Repræsenteret på Kronborg, Frederiksborg, Øregaard,
Orlogsmuseet og Bymuseet.

Kat. nr. 137.

BUNDSSEN, Jes

F. 1766 i Assens, d. 1829 i Altona. Landskabs- og arki-
tekturmaler. Uddannet på Kunstakademiet, i 1790erne
rejse til Svejts og Frankrig. Fra ca. 1795 bosat i Ham-
borg og Altona, hvor han virkede som tegnelærer.

Kat. nr. 121, 122, 123, 124, 128, 140.

CLEMENS, Johan Frederik

F. 1748 i Gollnow ved Stettin, d. 1831 i København.
Kobberstikker. Uddannet på Kunstakademiet, rejser til
Paris, Genève, Berlin og London. Talrige illustratio-
ner, vignetter og portrætter.

Kat. nr. 136.

CONING, Jacob

F. ca. 1648 i Amsterdam, d. 1724 i København. Maler. Fra 1676 i København. Udførte 1698–99 norske prospekter, malede ellers især portrætter og teaterdekorationer.

Kat. nr. 21.

CORVINUS, Johan August

F. 1683 i Leipzig, d. 1738 i Augsburg. Kobberstikker. Udførte især arkitektoniske og perspektiviske prospekter.

Kat. nr. 26, 27, 28.

COUCHERON, Anton Jacob

F. 1732. Officer. Landkadet fra 1743.

Kat. nr. 63.

DAHLBERG, Erik

F. 1625 i Stockholm, d. sst. 1703. Ingeniørofficer. Uddannet i Tyskland, rejser i Frankrig og Italien. Virksom i Sverige som fæstningsingeniør og arkitekt. Tegninger til Svecia antiqua et hodierna, Stockholm 1716.

Kat. nr. 11.

DIRCKSEN, Jan (van Campen)

–1602–1618– Kobberstikker. Virksom i København og Hamborg, udførte panorama over sidstnævnte.

Kat. nr. 3.

ECKERSBERG, Christoffer Wilhelm

F. 1783 i Blåkrug, Varnæs sogn, d. 1853 i København. Maler. Uddannet på Kunstakademiet, 1810–16 rejse til Tyskland, Frankrig og Italien. Professor ved Kunstakademiet 1818. Udførte historiske kompositioner, portrætter, landskaber, mariner, genrebilleder og prospekter.

Kat. nr. 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148.

FLENSBURGH, Matthias

F. 1734 i Hjortsberga, Blekinge, d. 1815 i Malmö. Amatørtegner, handlende og kirkeinspektør. Skænkede 1804 et bind indeholdende tuschtegninger med motiver fra Skåne, Danmark, Tyskland og Rom til læseselskabet i Karlskrona.

Kat. nr. 125.

FOSIE, Jacob

F. 1679 i København, d. sst. 1763. Miniaturemaler og raderer. Lærte raderkunsten af F. L. Norden. Rejse til Italien. Ca. 1738 lærer ved Søkadetakademiet. Udgav 1741–43 Lære-Klude etc. med talrige prospekter, raderet af hans elever. Udførte kort og prospekter.

Kat. nr. 39, 152.

FRIEDLEIN, Johan

–1685–1706– Kobberstikker. I Danmark ca. 1690–1706. Udførte bl. a. titelkobbere og portrætter.

Kat. nr. 24.

FUCHS, Gottfried

F. 1669 i Breslau, d. 1723 i København. Tegner, håndværker. I København fra 1680. 1689 kgl. Fontæne- og Grottemester. 1694 direktør for Københavns brandvæsen. Udgav skrifter om brandslukning og prisuranter illustreret med stik efter egne forlæg.

Kat. nr. 22, 25.

GEDDE, Christian

F. 1729 i Rendsborg, d. 1798. Fortifikationsofficer, korttegner.

Kat. nr. 82.

GREYSS, Johan Andreas

–1642–56– Kobberstikker. Udførte titelkobbere til ligprædikener m.m.

Kat. nr. 7, 8.

GRØNVOLD, Poul Isac

F. 1718 i Skedsmo, Norge, d. 1760 i Nivå. Kobberstikker. Elev på Landkadetakademiet (hos Fosie). Raderede 1749 en række blade med motiver fra Frederik Vs rejse til Norge.

Kat. nr. 34, 38, 39.

HAAS, Georg

F. 1751 i Hamborg, d. 1817 i København. Kobberstikker. Uddannet på Kunstakademiet. Elev af Wille og Delaunay i Paris 1777–83. Udførte illustrationerne til Butty: Beskrivelse over Statuen til Hest, 1774, samt talrige portrætter, prospekter og historiske blade.

Kat. nr. 126.

HAAS, Johan Meno

F. 1752 i Hamborg, d. 1833 i Berlin. Kobberstikker. Søn af Jonas H. og elev af denne. Endvidere uddannet på Kunstakademiet i 1770erne. 1782 til Paris og fra 1786 bosat i Berlin. Udførte portrætter, vignetter og historiske blade.

Kat. nr. 118, 119.

HAAS, Jonas

F. ca. 1720 i Nürnberg, d. 1775 i København. Kobberstikker. 1755 Universitetets kobberstikker. Udførte portrætter og boggrafik, bl. a. til Origines Hafnien-ses, Novus Atlas Daniae og 62 prospekter til Pontopidans Atlas.

Kat. nr. 77, 84, 91, 92, 104, 105.

HEIMBACH, Wolfgang

F. ca. 1615 i Ovelgöne i Oldenburg, d. tidligst 1678. Maler. Uddannet i hjemegnen og Holland, rejse til Sydeuropa, bl. a. Rom i 1640erne. I København 1653–62 og 1667. Malede portrætter og genrebilleder.

Kat. nr. 12.

HELAND, Martin Rudolf

F. 1765 i Björviks sogn, Södermanland, d. 1814 i Stockholm. Grafiker og tegner. Uddannet på Kunstakademiet i Stockholm, elev af E. og J. F. Martin. Udførte veduter fra Stockholm og Bath samt historiske blade.

Kat. nr. 141 ?

HOLTEN, Christian

F. 1733 i Kristianssand, d. 1802. Officer. Landkadet fra 1743.

Kat. nr. 62.

HUUSMAN, Johan

D. 1711. Kobberstikker og korttegner. Havde privilegium som den eneste kobberstikker i København. Udførte kort og prospekter for Resen og udgav disse 1695.

Kat. nr. 2, 5, 9, 15, 16, 17, 18.

JARDIN, Nicolas-Henri

F. 1720 i Saint-Germain des Noyers, d. 1799 el. 1802. Arkitekt. Uddannet på Kunstakademiet i Paris, rejse til Rom 1744–48. Indkaldt til Danmark 1755 for at blive Frederikskirkens arkitekt. Ud-gav 1765 (1769) plancheværket Plans, Coupes et Elévations de l'Eglise royale de Frederic V.

Kat. nr. 107.

KNIEPER, Hans

F. i Antwerpen, d. 1587 i Helsingør. Maler, tapettegner. I Helsingør fra 1577. Udførte forlæg til tapeter med portrætter af 112 danske konger. Et tegnet prospekt af Helsingør anvendtes som forlæg i Civitates orbis terrarum.

Kat. nr. 1.

LAHDE, Gerhard Ludvig

F. 1765 i Bremen, d. 1833 i København. Kobberstikker. Uddannet som guldsmed. I København fra 1787, siden på Kunstakademiet. Hofkobberstikker 1799. Udførte portrætter, genrebilleder og topografiske arbejder, bl. a. forestillende Københavns brand 1795 – disse er kopieret efter ældre forlæg og tilsat flammer m.m.

Kat. nr. 139.

LANGE, Søren Læssøe

F. 1760 i Fåborg, d. 1828 i København. Maler. Uddannet på Kunstakademiet. Arbejdede hovedsagelig i gouache og akvarel og udførte landskaber, prospekter og portrætter.

Kat. nr. 138.

LECLERC, Louis-Augustin

F. ca. 1688 i Paris, d. 1771 i København. Billedhugger. Indkaldt til København 1735. Professor ved det ældre kunstakademi. Stod for den dekorative skulptur på Christiansborg, bl. a. portaler, frontonfigurer m.m. Udførte også interiører på residensslottet og på Moltkes Amalienborg-palæ.

Kat. nr. 56, 57, 58, 59, 108.

LEPAUTRE, Jean

F. 1618 i Paris, d. sst. 1682. Kobberstikker. Omfattende og alsidig produktion inden for ornamentstik, landskaber, historiske og bibelske scener.

Kat. nr. 11.

LODE, Alexia von

F. 1735 i København, d. sst. 1765. Kobberstikker. Udførte 35 prospekter til Pontoppidans Atlas.

Kat. nr. 94.

LODE, Odevardt Helmoldt von (de)

F. ca. 1726 i København, d. sst. 1757. Kobberstikker. Uddannet på Kunstakademiet. Udførte portrætter, topografiske blade og bogillustrationer.

Kat. nr. 78.

LORENTZEN, Christian August

F. 1746 i Sønderborg, d. 1828 i København. Maler. Uddannet på Kunstakademiet, rejser til Holland, Belgien, Frankrig og Norge. Professor ved Kunstakademiet 1803. Udførte portrætter, historiske scener, landskaber og teaterdekorationer.

Kat. nr. 135, 136.

LUND, Jens Petersen

F. ca. 1725–30 i hertugdømmet Slesvig, d. 1793. Maler. Uddannet på Kunstakademiet, rejse til Paris og Rom. Udnævntes til hoflandskabsmaler. Udførte især landskaber og veduter i akvarel, men også teaterdekorationer.

Kat. nr. 109, 110, 111, 115.

LÖFFLER, Ernst Heinrich

F. 1723 i Stettin, d. 1796 i København. Maler. Fra 1745 i København, 1751 informator på Kunstakademiet. Udførte især portrætter.

Kat. nr. 114.

LØNNING, Terkild Emanuel

F. 1762 i København, d. sst. 1823. Maler. Oprindelig sømand, senere på Kunstakademiet, 1790 tegner ved Søetaten. Udførte tegninger og akvareller med maritime motiver.

Kat. nr. 129, 131.

MARSELIS, Christoph

–1690–1725– Arkitekt. Sandsynligvis født i Holland eller Tyskland. Rejser i Italien og Polen. 1703–19 i

København som kongelig arkitekt. Tegnede 1725 et panorama over Skt. Petersborg.

Kat. nr. 26, 27, 28, 29, 40.

MEYER, Elias

F. 1763 i København, d. sst. 1809. Maler. Uddannet på Kunstakademiet. Rejser til Norge og Sachsen. Maler på Porcelænsfabriken. Udførte prospekter og landskaber.

Kat. nr. 133, 134.

MÜLLER, Wilhelm Andreas

F. 1733 i Braunsweig, d. 1816 i København. Miniaturemaler og kobberstikker. I København fra 1757. Arbejder i olie, gouache, tusch og grafik. Udførte mange kobberstik til Pontoppidans Atlas, men ellers især portrætter.

Kat. nr. 87, 89, 90, 95, 100.

PREISLER, Johan Martin

F. 1715 i Nürnberg, d. 1794 i København. Kobberstikker. I Paris 1739-44, dernæst i København. Professor ved Kunstakademiet. Udførte portrætter, bogillustrationer, vignetter m.m.

Kat. nr. 12, 108.

PROBST, Georg Balthazar

F. i Augsburg, d. sst. 1788. Kobberstikker. Udførte portrætter og veduter.

Kat. nr. 40.

REINHARDT, Andreas

F. ca. 1676, antagelig i Holsten, d. 1742 i Augsburg. Kobberstikker. I København fra slutningen af 1690-erne. Udnævnt til Kongelig Kobberstikker. Udførte titelkobbere, bl. a. til ligprædikener, dekorationer til Kongeloven 1709 samt portrætter.

Kat. nr. 25.

ROQUE, Bartholomæus

F. 1720 i Vandoeuvres ved Genève, d. efter 1760, antagelig i Pfalz. Kobberstikker. I København fra 1739. Raderede blade med motiver fra Christian VI's Norgesrejse. Udførte endvidere københavnske prospekter og udgav fire af disse med titlen Dannemarks Forlystelse, København 1747.

Kat. nr. 32, 51, 52, 53, 54, 55, 154.

ROSENBERG, Georg Erdmann

F. 1739 i Kiel, d. 1788 i København. Arkitekt. Uddannet på Kunstakademiet. Tegner hos Jardin 1760-65. Informator ved Kunstakademiet 1763-65. Udførte prospekt af Bregentved og seks raderinger efter Jardins bygninger.

Kat. nr. 107.

SCHRÖDER, J. N.

1715? - 46- Kobberstikker. Herkomst og uddannelse ukendt. Første gang omtalt i København 1743. Udførte ni folioblade med fransk dedikation af J. B. de Parthenay, antagelig beregnet på et topografisk værk.

Kat. nr. 37, 42, 49, 50.

STINDE, Frederik Jacob de

D. 1764. Landkadet.

Kat. nr. 83.

THURAH, Lauritz de

F. 1706 i Aarhus, d. 1759 i København. Arkitekt. Uddannet på Landkadetakademiet. 1729-31 studierejse til Tyskland, Italien, Frankrig, Holland og England. 1733 hof-, 1754 generalbygmester. Talrige arkitekturhistorisk-topografiske værker.

Kat. nr. 61, 153, 154.

TRIBOLET, Johann Anton

F. 1648 i Bern, d. sst. 1718. Landfoged. I hans stambog findes seks antagelig egenhændige prospekter med københavnske motiver.

Kat. nr. 14.

TUSCHER, Marcus

F. 1705 i Nürnberg, d. 1751 i København. Arkitekt, maler. Elev af J. D. Preisler i fødebyen. Rejser til Italien og England; i København fra 1743 for at illustrere F. L. Nordens Rejse i Ægypten. Professor ved det ældre kunstakademi. Udførte festdekorationer, portrætter, bogillustrationer m.m.

Kat. nr. 37.

VOSBEIN, C.

-1741-47- Kobberstikker. Herkomst og uddannelse ukendt.

Kat. nr. 35.

WEDELL, Frederik Ernst

-1686-97- Kobberstikker. Udførte illustrationer.

Kat. nr. 22.

VELDE, Willem van de (d.æ.)

F. ca. 1611 i Leiden, d. 1693 i London. Maler. Fulgte ofte med den hollandske flåde og udførte søstykker eller bataillebilleder.

Kat. nr. 10.

WICK, Jan van

-1597- d. senest 1613. Maler. Af hollandsk oprindelse. I Danmark i alle tilfælde fra 1597. Maler for Christian IV. Udførte portrætter og historiske scener.

Kat. nr. 3.

Personregister

- Abildgaard, Nicolai Abraham 80, 88
Abildgaard, Søren 64
Absalon 26
Allard, Hugo 18
Anna Cathrine 18
Anthon, Georg David 62
- Bang, Jens 60
Bang, M. 75
Bang, Thomas 21
Bansen, P. 70, 71
Bech, Sv. Cedergreen 94
Belotto, Bernardo 14
Berckentin, Christian August 66
Bernstorff, Johan Hartvig Ernst 67
Bielke, Christian 31
Bjørn, Andreas 10, 34
Boberg, Gustaf 79
Bradt, Frederik Ludvig 73, 74, 80
Braun, Georg 13
Brock, Jens 79
Brockam, Heinrich 61
Brunelleschi, Filippo 13
Bruun, Johan Jacob 11, 12, 14, 27, 29, 32, 34, 36, 38, 39,
40, 41, 42, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 57, 93, 94
Bruun, Thomas 79
Bundsen, Jes 76, 77, 79, 86
Butty, C. 84
Byens Maler 17
- Canaletto, Antonio 14
Carl XII 29
Carl Gustav 22
Carlevaris, Luca 14
Caspar Illuminerer 17
- Cesari, Gian Antonio 14
Charlotte Amalie 27, 31, 43, 61
Christian IV 9, 13, 16, 17, 21, 40, 70
Christian V 29
Christian VI 33, 34, 90
Christian VII 70, 85
Classen, Peter Hersleb 84
Clausen, Julius 94
Clemens, Johan Frederik 84
Coning, Jacob 27, 28
Coning, Johan Hermann 11, 32
Conradi, Johan Christian 56
Corvinus, Johan August 30, 31, 93
Coucheron, Anton Jacob 48
- Dahlberg, Erik 12, 22, 23
Dajon, Nicolai 80
Dehn, Frederik Ludvig 66
Dircksen, Johan 17, 18
Dumreicher, Johan Heinrich 32
- Eckersberg, Christoffer Wilhelm 11, 88, 89, 90, 91, 92
Eigtved, Nicolai 10, 48, 62, 63, 66, 67, 68, 69, 89
Ernst, Johan Conrad 32, 38, 62, 76
- Fabris, Jacopo 14
Fortling, Jacob 69
Flensburgh, Matthias 77
Fosie, Jacob 37, 93
Frederik, arveprins 71, 72
Frederik III 9, 18, 82
Frederik IV 29, 33, 36, 41
Frederik V 35, 63, 69
Friedlein, Johan 29

- Frij, Dirich 27
 Fuchs, Gottfried 29, 30
- Gabriel, Ange-Jacques 66
 Gedde, Christian 58, 70
 Gibbs, James 60
 Greyss, Johan Andreas 14, 19, 20, 21
 Griffenfeldt, Peder Schumacher 26
 Grønvold, Poul Isac 34, 37
 Guardi, Francesco 14
 Gyldenløve, Christian 29
 Gyldenløve, Ulrik Frederik 27, 43
- Haas, Georg 78
 Haas, Johan Meno 74, 75, 85
 Haas, Jonas 54, 60, 61, 66, 94
 Hansen, Christian Frederik 60, 63
 Harboe, Christine 62
 Harsdorff, Casper Frederik 10, 52, 62, 71, 78, 79, 86
 Haven, Lambert van 47
 Häusser, Elias David 61, 62, 91
 Heemskerck, Maerten van 14
 Heiberg, Peter Andreas 79
 Heimbach, Wolfgang 23, 24
 Heland, Martin Rudolf 87, 88
 Hogenberg, Franz 13
 Holstein, enkegrevinde 48
 Holstein, Johan Ludvig 65
 Holten, Christian 48
 Huusman, Johan 17, 19, 22, 25, 26, 27, 93
- Janssen, Ewert 27
 Jardin, Nicolas-Henri 53, 58, 66, 68, 70
 Juel, Gregers 31
 Juel, Niels
 Juliane Marie 74
 Junge, Johan Boye 60
 Jørgensen, Søren 48
- Knieper, Hans 16
- Krieger, Johan Cornelius 10, 32, 38, 39, 40, 41, 43, 60, 62, 63
 Krag, Dorthe 31
- Lafrery, Antonio 14
 Lahde, Gerhard Ludvig 85
 Lamoureux, Abraham Cesar 31
 Langberg, Harald 93
 Lange, Philip de 54, 64, 65
 Lange, Søren Læssøe 85
 Langebæk, Jacob 94
 Leclerc, Louis-Augustin 13, 46, 47, 67, 68
 Lepautre, Jean 23
 Linvald, Steffen 94
 Lode, Odevardt Helmoldt von 55, 62
 Lorentzen, Christian August 82, 83, 84
 Louise 35, 65
 Ludvig XIV 61
 Lund, Hakon 93
 Lund, Jens Petersen 13, 14, 69, 70, 71, 73, 74, 88
 Lützwow, Henning Ulrik 65
 Løffler, Ernst Heinrich 71, 72, 73
 Lønning, Terkild Emanuel 79, 80
- Marselis, Christoph 13, 14, 30, 31, 38, 93
 Matthiessen, Albert 61
 Merian 14
 Meyn, Peter 79, 83, 85
 Meyer, Elias 80, 81, 82
 Mollerup, Wilhelm 11
 Müller, Georg Philip 61
 Müller, Henrik 23, 41
 Müller, Wilhelm Andreas 60, 61, 63, 69
- Otto, Statius 26
- Parker, admiral 84
 Parthenay, J. B. Desroches de 43
 Petzholt, Johan Christoph 73, 88
 Piranesi, Giovanni Battista 14

Platen, Wilhelm Frederik von 35, 61
Plessen, von 43
Pontoppidan, Erik 9, 14, 62, 94
Preisler, Johan Martin 23, 24, 67, 68
Probst, Georg Balthazar 38

Qvist, Hans 12, 50, 54, 55, 60, 64, 94

Reinhardt, Andreas 30
Resen, Peder Hansen 14, 92, 93
Reventlow, Anna Sophie 50
Rolewinck, Werner 13
Roque, Bartholomæus 14, 33, 40, 43, 93
Rosenberg, Georg Erdmann 68
Rosenberg, Johann Gottfried 66, 67
Rüse, Henrik 9

Saly, Jacques-Francois-Joseph 40, 68
Schall, Claus 79
Schedel, Hartmann 13
Schimmelman, Heinrich Ernst 67
Schröder, J. N. 35, 36, 38, 43
Seutter, Matthias 12
Sophie Amalie 18

Sophie Frederikke 71, 72
Sophie Magdalene 43
Stinde, Frederik Jacob de 58, 59
Stolberg-Wernigerode, C. E. 38
Storck, Hermann Baagøe 60
Struensee, Johan Friederich 68

Thott, Otto 66
Thurah, Lauritz de 14, 39, 40, 41, 47, 48, 56, 62, 63, 66,
68, 93, 94
Tribolet, Johann Anton 25
Tuscher, Marcus 13, 35, 36, 65

Valkendorf, Christoffer 18
Vasi, Guiseppe 14
Wedell, Frederik Ernst 29
Velde, Willem van de d.æ. 20, 22
Wick, Jan van 12, 17, 18, 19
Weidenhaupt, Andreas 80
Wiedewelt, Johannes 80
Wilder, Carl 34
Wittel, Caspar van 14
Wolff, Jeremias 31, 32, 38, 93
Vosbein, C. 34

Stedregister

- Adelgade-Borgergade kvarteret 15
Amager 16, 17, 39, 46, 74, 75, 92
Amagerport ravelin 92
Amagertorv 52, 60
Amaliegade 22-24 48, 63, 78
Amalienborg 10, 42, 48, 78
Amalienborg have 41, 42, 43, 48
Amalienborg palæerne 55
Amalienborg plads 40, 67, 68
Ankersmedien 18, 23
Anna Sophies gård (se Postgården)
Arresthuset 62
Arsenaløen 35, 65, 84
Asiatisk kompagnis forsamlingshus 32, 64
Asiatisk kompagnis pakhus 49, 69
Asiatisk kompagnis plads 72, 73
- Berckentins palæ 66
Bernstorffs palæ 55, 58, 66, 67, 68
Bispegården 26, 63
Bjørnsholm 34
Bjørns plads 34
Blåtårn 9, 11, 17, 25, 26, 27, 28, 32
Bodenhoffs plads 84
Bomhuset 23, 31
Bomløbet 79
Bradebænkemagasinet 72, 75
Bredgade 36, 42, 43, 48, 53, 58, 59, 63, 66, 67
Bredgade 34-36 58
Bredgade 76 80
Bremerholm 18, 75
Brokkens bod 79
Brønshøj 22
Børnehusbroen 54
Børnehuset 54
- Børsen 18, 19, 23, 27, 28, 34, 72, 73, 79, 88
Børsgade 76
Børsgraven 72
Børsrampen 23, 73, 88
- Caritasbrønden 26, 87
Carlstad 22
Charlottenborg 27, 28, 30, 31, 40, 54
Christian III's tøjhus 17
Christian IV's bryghus 18, 68, 69, 70
Christiansborg (se også Københavns slot) 10, 13, 26, 33,
38, 46, 47, 50, 56, 75
Christianshavn 9, 10, 18, 19, 25, 26, 29, 32, 34, 43, 49, 56,
58, 64, 92
Christianshavns kanal 84
Christianshavns torv 54
Christianshavns vold 84
Christiansholm 35, 65, 84
Christiansholms mastekran 79, 84
Christianskirken 57, 58, 62
Classens Lyststed 84
- Danneskjold-Laurvigs palæ 42, 43
„De seks Søstre“ 23
Dehns palæ 58, 66, 67, 68
Den røde Bygning (se Kancelliet)
Det kongelige Teater 48, 52, 63, 76
Det Kjøbenhavnske Skydeselskab og Danske Broderskabs
Grund 74
Dokken 32, 33, 40, 49, 93, 94
Domus Anatomica 23, 24
Dronningens mølle 92
Dronningens Tværgade 43, 61, 66
- Esplanaden 63, 79, 80, 81

Farimagsgade 22, 74
Filosofgangen 82
Flådens Leje 79, 90
Fredericiagade 27, 36
Frederiksberg 93
Frederiksberg Allé 60
Frederiksberggade 26
Frederiksberg kirke 60
Frederiksberg slot 58, 74
Frederiksgade 55, 58, 67, 68
Frederiksholm 45, 46
Frederiksholms kanal 26, 43, 45, 52, 68, 70
Frederiksholmskvarteret 65
Frederiks hospital 63, 80
Frederikskirken 58, 68, 70, 77
Frederiksstaden 48, 54, 68, 77, 88
Frihedsstøtten 80
Frue plads 10, 24

Gammelbodehavn 16
Gammelholm 25, 36, 40, 49, 72, 73, 75, 76
Gammel Kongevej 50
Gammel strand 18
Gammel torv 26, 50, 51, 86, 87
Garnisons kirke 31, 53, 61, 89
Gjethuset 30, 40, 48, 63, 76
Gothersgade 9, 17, 25, 39, 61, 85
Grams palæ 40
Grønland 92
Grønlandske handel 84
Grønlandshusene 92
Grønlands mølle 92
Grønnegårds havn 16
Grønningen 80
Gråbrødretorv 52, 53
Gyldensteens palæ 42

Halmtorvet 91, 92
Hampemagasinet 75
Harboeske enkefruekloster 62

Havfruegrunden 40
Helligåndskirken 18, 22, 31, 32, 38, 40, 60
Helsingørvejen 21
Hestemøllestræde 62
Holmens bro 18, 23, 24, 47, 73
Holmens kanal 35, 52, 53, 63, 76
Holmens kirke 9, 23, 26, 38, 47, 72, 76, 77
Holmens mølle 84
Holsteins palæ 65
Hotel d'Angleterre 76, 91
Hovedmagasinets pavillon 36, 63
Hovedvagten (på Kgs. Nytorv) 40, 88, 91
Hukket 10, 29
Husarkasernen 92
Højbro 18, 29, 28
Højbro plads 50, 52
Højbrostræde 52
Hønebroen 84

Jagtvejen – Falkonerallé 42
Jules palæ 30, 31, 53 (se også Thotts palæ)

Kadetakademiet (Sø- og Landkadetakademiet) (se også Operahuset) 36, 37, 38, 42, 58, 93
Kalvebod bastion 43
Kalvebod strand 10, 29, 46, 50
Kancelliet (se også Rentekammerbygningen) 27, 28
Kancelliet (Den røde Bygning) 13, 31, 32, 47, 50, 79
Kastellet 9, 10, 25, 29, 30, 34, 50, 58, 78, 80, 92
Kastelskirken 61
Kieler pakhus 78
Kirsebærgangen 82
Knippelsbro 18, 64, 75
Kommunitetet 63
Kongens have 85
Kongens Nytorv 10, 17, 27, 29, 31, 40, 41, 43, 48, 49, 52, 53, 63, 76, 90, 91
Krinsen 29, 30, 40, 48
Kronprinsessegade 85, 86
Kultorget 54, 55

Kunstkammerbygningen 25, 31
Kvæsthusbroen 79
Københavns slot (se også Christiansborg) 9, 11, 15, 17, 22,
24, 25, 26, 28, 29, 31, 32, 92
Københavns vartegn 17, 40, 43, 94
Købmagergade 54

Ladegården 21, 22
„Lagkagehuset“ 54
Laksegade 52
Landkadetakademiet (se Kadetakademiet)
Langebro 43, 44, 68, 82
Langelinie 79, 89, 90
Langøen 84
Lerches palæ 50
Lille Kongensgade 48
Lille mølle 92
Lille Strandstræde 61
Lunetten 84
Løngangstræde 62
Løvens bastion 92

Magasin Havemann 50
Marmorbroen 34, 45, 52
Materialgården 69, 68, 70
Moltkes palæ 48, 54, 68
Motzmanns plads (se Christiansholm)

Niels Aagesens gård (se Amaliegade 22–24)
Norgesgade (se Bredgade)
Ny Adelgade 40
Nyboder 9, 20, 22, 92
Nybrogade 46, 54
Nyhavn 25, 27, 29, 40
Nyholm 50, 58, 75, 76, 79, 84, 89, 90
Nyholms hovedvagt 34, 58, 79
Nyholms mastekran 79
Ny-København 9, 10, 17, 30, 61
Ny Toldbodgade 78
Nytov 26, 51, 62, 63, 86, 87

Nytov 5 88
Ny Vartov 21, 22, 62
Ny Vestergade 45
Nørrebro 9
Nørrebrogade 22
Nørregade 26, 43, 60, 63
Nørreport 22, 23, 54, 73, 74, 92
Nørre torv (se Kultortovet)
Nørrevold 17, 21

Operahuset (se også Kadetakademiet) 31, 36, 38
Opfostringshuset 56
Overgaden neden Vandet 54
Overgaden oven Vandet 56

Peblingesøen 22
Plessens gård 52
Postgården 31, 50
Prinsens palæ 45, 46, 52
Provianthuset 17
Prøvestenen 37

Ravnsborg 21, 22
Ravnsborggade 21
Reberbanen (på Gl. Holm) 18, 75
Reformert kirke 38, 61
Refshalen 37
Regensen 20
Rentekammerbygningen 11, 18, 29
Rheden 12, 20, 22, 56, 79, 83, 84
Ridebanen 45
Rigensgade 92
Rosenborg 9, 22, 24, 31, 32, 34, 39
Rosenborggade 61
Rosenkrantz' bastion 92
Roskilde landevej 26
Rundetårn 9, 14, 18, 19, 20, 22, 24
Rådhuset 9, 17, 26, 32, 38, 50, 51, 63
Råd- og Domhuset 63, 86
Rådhuspladsen (nuværende) 82

Saltværket 62
Sejlhuset 18
Sejlmagerværkstedet (på Gl. Holm) 75
Silkefabriken (se Bredgade 34-36)
Sixtus 90
Skt. Anna rotunda 22
Skt. Annæ gade 61, 89
Skt. Annæ plads 27, 42, 61, 77, 89
Skt. Annæ skanse 9, 20
Skt. Claras kloster 16
Skt. Gertruds kloster 16
Skt. Jørgens hospital 16
Skt. Jørgens sø 16, 22
Skt. Nicolai kirke 16, 18, 22, 31, 54, 60, 75, 82, 83
Skt. Peders stræde 63
Skt. Petri kirke 16, 18, 22, 27, 31, 32, 38, 40, 43, 44, 58, 80
Skt. Thomas rundel 60
Slotsgården 45
Slotsholmen 16, 18, 23, 26, 43, 45, 46, 52, 65
Slotsholmsgade 23, 28, 50
Slotsholmskanalen 54, 72
Slotskirken 45, 50
Slotspladsen 23, 24, 28, 31, 32, 34, 45, 71, 73, 79, 88
Slottet (se Københavns slot)
Slutterigade 62
Sophie Amalienborg 10, 11, 27, 36, 41
Sortedamssøen 22
St.-Martin-in-the-Fields 60
Store Færgestræde 52
Store Kannikestræde 20
Store Kongensgade 52, 56, 92
Store Kongens mølle 82, 92
„Store Lækkerbidsken“ 52
Stormbroen 45, 52
Stormgade 52, 62, 65
Stormgade kvarteret 10
Strandgade 18, 62, 65
Studiestræde 26
Størrestræde 13, 35, 47
Sundet (se Øresund)

Søarsenalet 65
Sø- og landkadetakademiet (se Kadetakademiet)
Søkvæsthuset (se Opfostringshuset)
Sølvgades kaserne 70, 71

Teglgården 19
Thotts palæ (se også Niels Juels palæ) 66
Toldboden 21, 77, 78, 79, 80
Toldbodgade 48
Toldbod mølle 43
Toldbodvej 79, 80
Toldbod vinhus 79
Torvegade 92
Trangraven 84
Tre Hjorter. Værtshus 74
Trekroner 37, 50, 84
Trianglen 21
Trinitatis kirke 9, 19, 20, 22, 24, 37, 77
Tugt-, rasp- og forbedringshuset (se Børnehuset)
Tøjhuset 17, 65, 70
Tøjhushavnen 40

Ulfeldts plads (se Gråbrødretorv)
Universitetet 24, 63, 64
Universitetsbiblioteket 20

Vajsenhuset 63
Valby bakke 9, 16, 59, 70, 74, 76
Valkendorfsgade 60
Vartov 62
Ved stranden 26, 72
Vesterbro 9, 50, 74
Vesterbrogade 50, 60
Vestergade 26
Vesterport 16, 22, 26, 45, 80, 82, 92
Vestervold 17, 62
Vester Voldgade 26, 62
Vestindisk pakhuis 78
Wilders plads 10
Vor Frelsers kirke 32, 47, 49, 56, 58, 84, 92

Vor Frue kirke 16, 17, 22, 29, 31, 32, 34, 38, 60, 75, 86

Værnedamsvej 50

Yderrheden 34, 75

Øresund 20, 29, 31, 84, 93

Østerbro 84, 85

Østerbrogade 84

Østergade 40, 76

Østerport 16, 17, 22, 62, 74, 80, 92

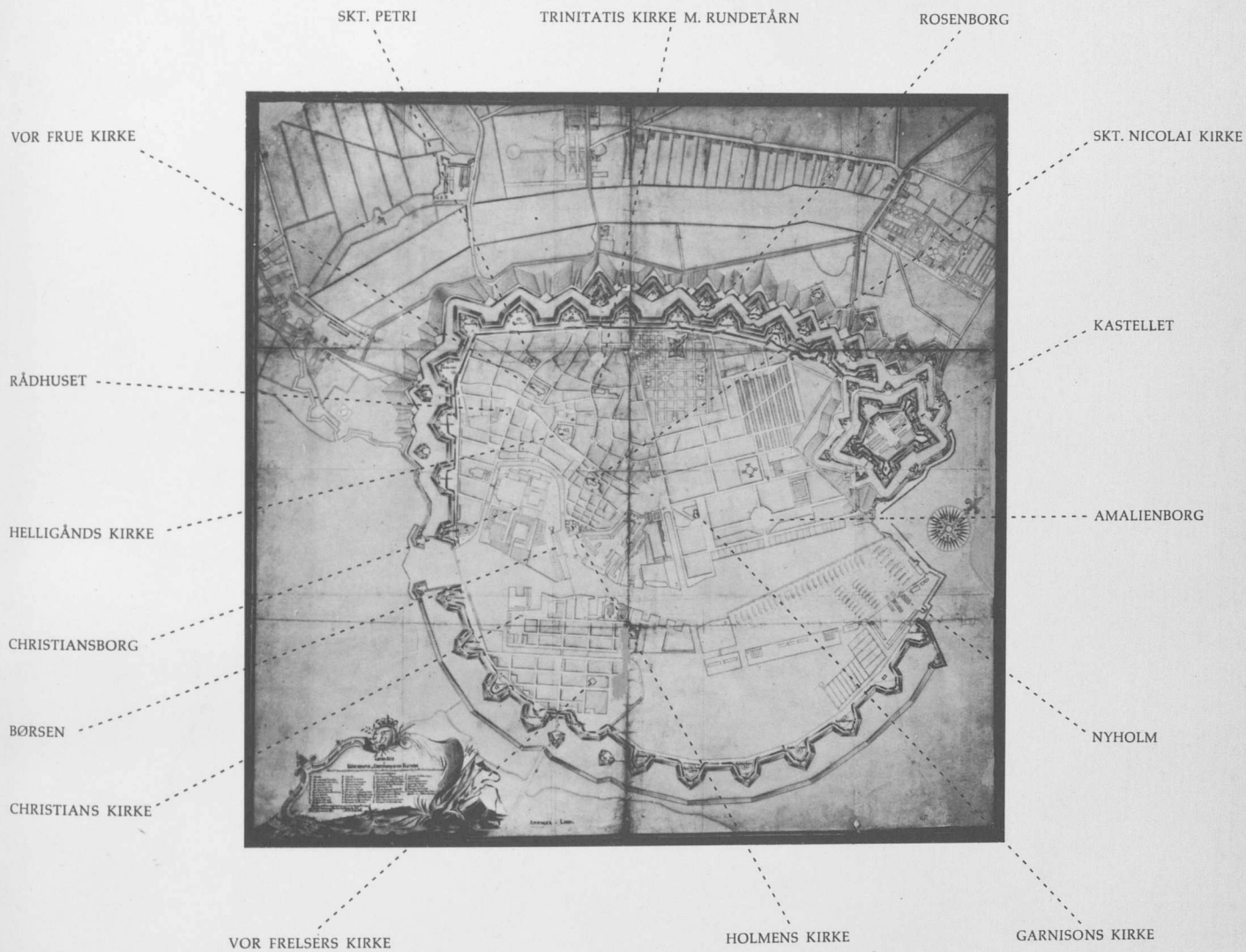
Østervold 17, 18

Østre Landsret (se Operahuset og Kadetakademiet)

Åbenrå 61

Åboulevarden 21

S. C. Gedde: Kort over København 1754

